

Stop, hou op!

Een onderzoek naar agressiviteit in de
bovenbouw van de Kardinaal
Alfrinkschool.

proactieve
agressie

reactieve
agressie

Auteur: Christel Grootscholten

Studentnummer: 2135460

Inhoudsopgave:

Samenvatting van het onderzoek.....	Pg. 4
Inleiding.....	Pg. 6
1. Aanleiding en probleemstelling	
1.1 De school.....	Pg. 9
1.2 De aanleiding van het onderzoek en de huidige situatie.....	Pg. 9
1.3 Het doel van het onderzoek en de gewenste situatie.....	Pg. 10
1.4 De weg naar een goed onderzoek.....	Pg. 10
1.5 De onderzoeksvraag en de deelvragen.....	Pg. 10
1.6 Het belang van dit onderzoek.....	Pg. 11
1.7 Mijn verwachtingen.....	Pg. 11
1.8 Eerdere onderzoeken naar agressie op basisscholen.....	Pg. 12
2. Theoretische onderbouwing	
2.1 Wat is agressie?.....	Pg. 13
2.1.1 De definitie van agressie.....	Pg. 13
2.1.2 Theorieën over agressief gedrag (van Manen, 2001).....	Pg. 13
2.1.3 Hoe ontstaat agressie?.....	Pg. 13
2.1.4 De verschillende vormen van agressie.....	Pg. 14
2.2 Ontwikkelingsverloop van agressief gedrag.....	Pg.15
2.2.1 Wegen (Greene, 1998).....	Pg. 15
2.2.2 Triggers (Greene,1998).....	Pg. 17
2.3 De relatie van agressie met pesten.....	Pg. 18
2.3.1 Verschillende meningen van onderzoekers.....	Pg. 18
2.3.2 Hangt pesten samen met reactieve agressie of proactieve agressie?....	Pg. 18
2.3.3 Koppeling theorie naar praktijk.....	Pg. 19
2.4 De oplossingsgerichte aanpak volgens Sue Young (2009).....	Pg. 20
3. Onderzoeksmethodologie	
3.1 Onderzoeksvraag.....	Pg. 21
3.2 Subvragen.....	Pg. 21
3.3 Onderzoeksvorm.....	Pg. 22

3.4	Afwegingen bij de keuze voor data-verzamelingsinstrumenten.....	Pg. 23
3.5	Data vastleggen, analyseren en beschrijven.....	Pg. 24
3.6	Triangulatie, validiteit, betrouwbaarheid en ethiek.....	Pg. 24
4.	Data analyse en resultaten	
4.1	Bouwvergaderingen.....	Pg. 26
4.2	Vragenlijsten.....	Pg. 27
4.2.1	Pesten.....	Pg. 27
4.2.2	Verbale agressie.....	Pg. 29
4.2.3	Fysieke agressie.....	Pg. 30
4.2.4	Vernielen.....	Pg. 31
4.2.5	Bedreigen.....	Pg. 31
4.2.6	Beleid.....	Pg. 32
5.	Conclusies	
5.1	Uitkomsten onderzoek.....	Pg. 34
5.1.1	Docenten.....	Pg. 34
5.1.2	Leerlingen.....	Pg. 36
5.1.3	Pesten.....	Pg. 38
5.2	Validatie van de conclusies.....	Pg. 39
5.3	Aanbevelingen.....	Pg. 39
5.3.1	Aanbevelingslijst bovenbouw.....	Pg. 40
5.3.2	Betekenis voor leerkrachten, leerlingen en ouders.....	Pg. 40
6.	Evaluatie	
6.1	Persoonlijke ervaringen.....	Pg. 41
6.2	De betekenis van dit onderzoek.....	Pg. 41
6.3	Hoe ging het en wat heb ik geleerd?.....	Pg. 42
6.4	Positieve/negatieve/kritische reflectie op mezelf en procesverloop....	Pg. 43
6.5	Ervaren van weerstand, tijdsdruk en samenwerking.....	Pg. 43
•	Nawoord.....	Pg. 45
•	Literatuurlijst.....	Pg. 46
•	Bijlagen.....	Pg. 48

Samenvatting

Dit onderzoek heeft betrekking op de mate waarin agressiviteit een rol speelt onder de bovenbouwleerlingen van de Kardinaal Alfrinkschool te Maassluis. De uitkomsten van dit onderzoek zullen dienen als basis voor een algemene aanbevelingslijst voor de bovenbouwdocenten van de school. Deze aanbevelingslijst heeft als uiteindelijk doel het verminderen van de door de leerkrachten aangegeven handelingsverlegenheid aangaande agressief gedrag bij bovenbouwleerlingen.

De onderzoeksvraag luidt als volgt:

Ik onderzoek agressiviteit bij leerlingen uit de bovenbouw van de Kardinaal Alfrinkschool, omdat ik op basis van de uitkomsten van dit onderzoek een algemene aanbevelingslijst wil opstellen ten einde de door mijn collega's aangegeven handelingsverlegenheid aangaande agressief gedrag bij bovenbouwleerlingen te verminderen.

Het onderzoek is verricht aan de hand van vragenlijsten. Deze zijn afgenomen bij zowel de bovenbouwleerlingen als de docenten. De vragenlijsten hadden betrekking op de onderwerpen agressie, pesten en beleid. Tevens hebben er 5 bouwvergaderingen plaatsgevonden, waarin de hulpvragen en wensen van de collega's naar voren zijn gekomen en uitgebreid zijn besproken. De afspraken die gemaakt zijn dragen bij aan het terugdringen van agressie binnen de bovenbouw van de Kardinaal Alfrinkschool. Structuur, duidelijkheid en een veilig pedagogisch klimaat waren de kernwoorden in deze vergaderingen.

Bij de verwerking van de antwoorden op de vragenlijsten is gekeken naar de volgende deelonderwerpen van agressie:

- Pesten
- Verbale agressie (schelden)
- Fysieke agressie (vechten)
- Vernielen
- Bedreigen

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat voornamelijk de leerlingen uit groep 6/7c en groep 5 zich niet veilig voelen op school.

Een andere conclusie is dat pesten de meest voorkomende vorm van agressie is binnen de bovenbouw van de Kardinaal Alfrinkschool.

Opvallende punten zijn hierbij:

- De zwijgende middengroep, zo geven de bovenbouwleerlingen in dit onderzoek aan het vervelend te vinden dat anderen leerlingen gepest worden, maar zij zeggen er zelf niet vaak wat van om dit te stoppen.
- De plek waar het pesten plaatsvindt, tijdens de gymles, op de gang en het schoolplein en als de juf de groep uit is.

Tevens is het opvallend te concluderen dat de docenten niet goed op de hoogte zijn van de redenen dat kinderen pesten en gepest worden.

Aan de hand van deze bevindingen zijn de volgende aanbevelingen opgesteld:

- Het invoeren van de Stopmethode van Theo Klungers in groep 1 tot en met 6
- Het werken met de oplossingsgerichte aanpak van Sue Young in de bovenbouw, voornamelijk in de groepen 7 en 8.
- Groepsdynamische processen aansturen om het pedagogische klimaat te versterken.
- Het met de gehele klas opstellen van klassenregels.
- Het invoeren van de aandachtsregel van de week.
- Goed gedrag tijdens de pauze bekrachtigen.
- Het moet duidelijk zijn wie de vertrouwenspersoon in de school is (zowel voor de leerkrachten als voor de leerlingen).
- Het verkleinen van de leerling/leraarverhouding in groep 5, volgend jaar twee groepen 6
- Het verbeteren van het gedrag aan de hand van de BOJEG (baas Over Je Eigen gedrag) methode van Theo Klungers.
- Het invoeren van de stop-dankjewel-methode van Theo Klungers.
- Oefeningen
- Training omgang met agressie voor leerkrachten.
- Tips
 - Voor de omgang met agressie
 - Voor de omgang met pesten (zowel voor docenten als leerlingen als ouders)

Het doel voor komend schooljaar in de bovenbouw is het creëren van positieve groepen met een open groepscultuur, waarbij een oplossingsgerichte aanpak gebruikt wordt.

Inleiding

Mijn naam is Christel Grootscholten en ben sinds het schooljaar 2008-2009 werkzaam als lid van het zorgteam op de Kardinaal Alfrinkschool te Maassluis. Een school met 247 leerlingen, waarvan ongeveer 40% van de leerlingen van allochtone afkomst is. Ik werk bijna tien jaar op deze school en heb zowel aan groepen in de onderbouw als in de bovenbouw lesgegeven.

Mijn opleiding tot gedragsspecialist heeft er toe geleid dat ik als lid van het team mede zorg draag voor de sociaal emotionele ontwikkeling van de leerlingen op onze school.

Ik ben gestart met het invoeren van oplossingsgerichte gespreksvoering met collega's en leerlingen. Tevens heb ik de oplossingsgerichte methode Kids' Skills ingevoerd op mijn school. Daarnaast heb ik een studiedag verzorgd met betrekking tot het oplossingsgericht werken. Op deze manier konden mijn collega's kennis maken met deze nieuwe manier van werken.

Als voorbereiding op deze studiedag heb ik mijn collega's gevraagd te beschrijven wanneer zij ervoeren dat een kind een gedragsprobleem had. Een aantal van de collega's gaf aan dat een leerling dan agressief of oppositioneel gedrag vertoonde. Een aantal mijn collega's gaf aan dat het lijkt of ieder jaar de agressie en het verbale geweld door de kinderen toeneemt. Sommige leerkrachten vertelden zich wel eens gemanipuleerd te voelen of zelfs bedreigd door het agressieve gedrag van leerlingen van de bovenbouw.

Aan het begin van het schooljaar 2009-2010 is mijn taak uitgebreid en ben ik aangesteld als intern begeleider/gedragsspecialist. Ik had snel het gevoel dat ik iets met de wens van mijn bovenbouwcollega's wilde gaan doen. 'Het terugdringen van agressief gedrag.' Ik besloot dan ook dat dit het onderwerp moest gaan worden voor mijn praktijkonderzoek. De reden dat ik mijn onderzoek beperk tot de leerlingen van de bovenbouw, heeft te maken met de grote handelingsverlegenheid in de bovenbouw op dit moment. Er zijn momenteel vier leerlingen die regelmatig agressief gedrag vertonen, weliswaar uiten zij dit op verschillende manieren, maar het neemt niet weg dat mijn collega's zich erg onmachtig voelen.

Samen met mijn collega's en de directie heb ik gezocht naar een methode om de sociaal emotionele ontwikkeling van de kinderen te volgen. Sinds het begin van dit schooljaar zijn we begonnen met 'Op school' van Harry Janssens.¹

Op deze manier krijgen we, door de jaren heen, een duidelijker beeld van de sociaal emotionele ontwikkeling van alle leerlingen. Dit beeld wordt verkregen door middel van het invullen van een sociaal emotionele vragenlijst door de leerkracht, de eerste maal in oktober en de tweede maal in februari. De leerlingen die agressief gedrag vertonen, komen hierbij naar voren en worden besproken in de kinderbesprekingen die ik als intern begeleider voer. Deze gesprekken zijn een eerste stap naar het komen tot een onderzoeksvraag voor mijn onderzoek, waarbij 'Op school' een opstapje kan zijn.

Als school voelen wij ons regelmatig handelingsverlegen bij agressiviteit van leerlingen. Wanneer neem je welke stappen? Op welke wijze betrek je de ouders? Hoe begeleid je als intern begeleider de handelingsverlegen leerkrachten? Hoe begeleid je een agressieve leerling? Hoe kun je de groep helpen waar deze agressieve leerling in zit? Het is belangrijk dat wij, als zorgteam, antwoorden op deze vragen krijgen. Voorlopig richt ik mijn onderzoek alleen op de bovenbouw hoewel wij ook in de onderbouw regelmatig te maken hebben met agressie.

Als gedragsspecialist kom ik regelmatig in aanraking met agressief gedrag. Veelal reageren leerkrachten door leerlingen streng te straffen. Ook wordt deze leerling te pas en te onpas herinnerd aan zijn foute gedrag en wordt al zijn/haar verkeerde gedrag als agressief benoemd. Tot nu toe heb ik de leerlingen die agressief gedrag vertonen begeleid door middel van het Coole kikker project². Het bordspel 'Kikker be cool', leert kinderen sociale vaardigheden, goede manieren, opkomen voor jezelf en omgaan met pesten en plagen. Tevens gebruik ik het kwartetspel, behorende bij het Coole kikkerproject, wat als doel heeft dat kinderen zich socialer gedragen. Kinderen reageren over het algemeen positief op het project.

¹ Onderwijspraktijk Harry Janssens

² Door Drs. Anne Kooijman, Kinderpsycholoog NIP, BIG

Helaas vind ik dat mijn leerlingen regelmatig sociaal wenselijke antwoorden geven tijdens de spelvormen. Het vertalen van de goede voornemens in de praktijk laat ook weleens te wensen over. Ik ben ervan overtuigd dat men, wanneer men een combinatie maakt van interventies die werken, in staat is om een bovenbouw te creëren, waarbij agressie en pesten minimaal aanwezig zijn. Wanneer het aanwezig is, helpen de aanbevelingen de leerkrachten naar de oplossing.

Ik ben benieuwd naar achterliggende theorieën. In mijn onderzoek werk ik niet met kinderen die een diagnose hebben, omdat wij geen leerlingen hebben met een bepaalde diagnose. Op dit moment worden er echter wel twee cluster vier onderzoeken uitgevoerd bij twee van onze groep acht leerlingen.

Mijn persoonlijke reden om dit onderzoek te doen, heeft te maken met een incident dat ik een aantal jaren geleden heb meegemaakt. Tijdens mijn zwangerschap ben ik door een leerling aangevallen en heeft hij me de keel dichtgeknepen en geschopt. Ook ben ik verbaal agressief benaderd en is, naar mijn gevoel, deze situatie niet helemaal juist opgelost. Nu, jaren later, denk ik hier nog regelmatig aan terug en wil ik dit voor de toekomst voorkomen. Niet alleen voor mijzelf, maar ook voor mijn collega's.

Op onze school hebben we een aantal jaren geleden de methode 'de Vreedzame School' ingevoerd. Deze methode leert de leerlingen van zowel de onder- als bovenbouw, de sociale vaardigheden aan. De leerlingen die bij ons in de bovenbouw zitten, zijn hier vanaf groep drie mee opgegroeid. De lessen komen wekelijks terug en men leert hierbij hoe men als mediator kan optreden, ruzies oplossen en welke pet je op kunt zetten op het moment dat je jezelf boos voelt worden. Toch blijken deze lessen lastig naar de praktijk te vertalen voor en door de leerlingen en hebben de leerkrachten bij deze lessen hun twijfels. Waar komt deze twijfel vandaan?

Met behulp van mijn collega's en de leerlingen, wil ik de handelingsverlegenheid ten aanzien van agressie onderzoeken op mijn school in de bovenbouw. De meningen van de collega's en de leerlingen zijn hierbij van groot belang. Zij zijn per slot van rekening mijn uitgangspunt. Ik hoop met dit onderzoek te bereiken dat mijn collega's, de directie en ik meer inzicht krijgen in de agressiviteit en dat we een instrument kunnen ontwikkelen, waardoor we minder handelingsverlegen zijn in de toekomst.

Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling

1.1 De school.

De Kardinaal Alfrinkschool is een multiculturele basisschool voor katholiek onderwijs. De school omschrijft zichzelf als een vreedzame school, waar kinderen uit alle landen en culturen welkom zijn. De school heeft een jong en enthousiast team dat voornamelijk uit vrouwelijke leerkrachten bestaat. De school staat open voor onderwijsvernieuwingen, zoals het muurdoorbrekend werken. De Kardinaal Alfrinkschool valt onder scholengemeenschap SKOR (Stichting Katholiek Onderwijs Riviersteden), samen met de volgende andere scholen:

- De Sint Leonardusschool te Brielle
- De Sterrenwacht te Hellevoetsluis
- De Hendrik Boogaardschool te Hellevoetsluis
- De Dijk te Maassluis

Het onderzoek is alleen verricht binnen de Kardinaal Alfrinkschool.

1.2 De aanleiding van het onderzoek en de huidige situatie.

Op dit moment wordt de zorg van de Kardinaal Alfrinkschool onder de loep genomen. Tijdens een studiedag eerder dit schooljaar, mocht een ieder melden welk onderwerp de aandacht verdient. Vanuit de bovenbouw werd steeds gesproken over hun leerlingen die, volgens hen, steeds agressievere gedragingen vertonen zowel ten opzichte van elkaar als ten opzichte van de leerkracht. Men maakt zich zorgen. Volgens de collega's lijkt dit probleem snel te groeien. Er waren een aantal collega's, die zelfs toegaven dat zij zich regelmatig handelingsverlegen voelden. Ze voelen zich overrompeld, door zowel verbale agressie als fysieke agressie van de leerlingen. Zij vinden het tevens lastig, om deze leerlingen aan te spreken op hun gedrag en duidelijk te maken dat dergelijk gedrag niet getolereerd wordt op school.

Zij gaven aan dat zij graag een handreiking zouden hebben, waarop zij terug kunnen vallen op het moment dat ze het als moeilijk ervaren. Ook vanuit ouders komen klachten binnen over de toenemende agressie binnen de groepen.

Ik zag dit als de uitgelezen kans om een onderzoek te doen naar agressie binnen de bovenbouw van de Kardinaal Alfrinkschool. Mijn collega's en de directie steunden mij hierin.

1.3 Het doel van het onderzoek en de gewenste situatie

Het einddoel van dit onderzoek is de mate van het voorkomen van agressie bij bovenbouwleerlingen in kaart te brengen. Dit zodat er een duidelijk en betrouwbaar beeld geschetst kan worden van de huidige situatie op de school. Zo kan het onderzoek dienen als uitgangssituatie voor het opstellen van een aanbevelingslijst voor de gehele bovenbouw.

De opbrengst van dit onderzoek is dat de Kardinaal Alfrinkschool een school is, waarbij de leerkrachten en de directie weten hoe ze moeten handelen als ze in aanraking komen met agressieve leerlingen en pestgedrag. Zij maken hierbij gebruik van de lijst met interventies die zijn opgesteld naar aanleiding van de onderzoeksresultaten.

1.4 De weg naar een goed onderzoek

De onderzoeksvraag is tot stand gekomen, doordat de collega's van de bovenbouw met een dringende hulpvraag kwamen. Mede door goed overleg met, zowel de directie, als de collega's en ook door de extreme agressieve gedragsproblemen met twee leerlingen uit groep 8, bleek als snel dat het van essentieel belang was dat er actie moest komen.

1.5 De onderzoeksvraag en de deelvragen

De onderzoeksvraag

Ik onderzoek agressiviteit bij leerlingen uit de bovenbouw van de Kardinaal Alfrinkschool, omdat ik op basis van de uitkomsten van dit onderzoek een algemene aanbevelingslijst wil opstellen ten einde de door mijn collega's aangegeven handelingsverlegenheid aangaande agressief gedrag en pestgedrag bij bovenbouwleerlingen te verminderen.

Deelvragen

- Wat is agressief gedrag?
- Hoe ontstaat agressief gedrag?
- Welke soorten agressie zijn er?
- Wat is de relatie van agressie met pesten?
- Hoe denken we over en ervaren we agressiviteit binnen de bovenbouw van de basisschool?

- Hoe denken we over en ervaren we pesten binnen de bovenbouw van de basisschool?
- Welke begeleiding en aanpak werkt voor agressieve leerlingen?
- Wat gaat de aanbevelingslijst betekenen voor mijn collega's en de leerlingen?
- Wat zal er anders zijn in vergelijking met hoe het nu is?

1.6 Het belang van dit onderzoek

Een aantal jaren geleden ben ik, toen nog groepsleerkracht van groep 6, aangevallen door een jongen uit mijn groep. Ik was toen, respectievelijk, 28 weken zwanger en het ventje schopte mij en sloeg wild om zich heen. De knul had mij een, volgens mij, brutale mond gegeven. Ik voelde me hier niet prettig bij en wilde met hem praten. Hij dacht hier duidelijk anders over en vluchtte langs mij heen naar buiten. Ik heb hem toen bij de elleboog vastgehouden, wat hem wellicht beangstigde, waarna hij door het lint ging en dit via fysieke agressie uitte. Ik was ontzettend ontdaan na afloop en erg emotioneel. Ik wist duidelijk niet wat te doen en heb de leerling dan ook meteen naar de directie gebracht. Voor mij persoonlijk is het onderzoek dus van belang, zodat ik in het vervolg zelf wat weerbaarder en kundiger wordt op dit gebied. Ook wil ik, als intern begeleider, mijn collega's op een professionele manier feedback kunnen geven.

Voor mijn collega's is het onderzoek van belang, zodat ze zich minder handelingsverlegen voelen. De onmacht neemt af en ze staan hierdoor steviger in hun schoenen.

Voor de leerlingen is het onderzoek en het eindresultaat van belang, zodat duidelijk wordt wanneer, hoe en waar de agressie ontstaat en tevens is de aanbevelingslijst voor hen noodzakelijk.

1.7 Mijn verwachtingen

Daar ik de handelingsverlegenheid van mijn bovenbouwcollega's uiterst serieus neem en merk dat de agressie in de bovenbouw eerder toeneemt dan afneemt, ben ik van mening dat ik uiterst secuur met de data om moet gaan. De data wil ik verzamelen aan de hand van vragenlijsten en bouwvergaderingen. Deze data bepaalt namelijk welke richting ik op ga denken in de vorm van een aanbevelingslijst, evenals de gesprekken tijdens de bouwvergaderingen.

Ik zou tevreden zijn, wanneer de leerlingen zich vrij voelen om de vragenlijst eerlijk in te vullen. Ook zou ik tevens tevreden zijn wanneer de collega's, naar aanleiding van de besluiten uit de bouwvergaderingen, positieve verschillen zouden merken in de praktijk op korte termijn. Uiteindelijk zou ik meer dan tevreden zijn, wanneer de leerkrachten zich gesteund en begrepen voelen en uit de voeten kunnen met de aanbevelingen. Waarna het fantastisch zou zijn als de leerlingen inderdaad minder agressief zijn en de leerkracht zich competent voelt in de aanpak tegen agressie en het leerkrachtgedrag hierop aanpast.

Mijn verwachting is dat de vragenlijsten voor meer duidelijkheid zullen zorgen, waardoor helder wordt welke zaken van belang zijn bij het opstellen van de aanbevelingslijst. Ik verwacht eveneens, dat het proces ervoor zal zorgen dat leerkrachten van de bovenbouw zich bewuster zullen zijn van hun leerkrachtgedrag en hier wellicht meer weloverwogen op reflecteren. Tevens verwacht ik dat de leerlingen, na het invullen van de vragenlijst, stil zullen staan bij hun rol binnen de groep. Hierdoor zijn de leerlingen bewust bezig met het proces en zullen ze mogelijk bewuster met hun eigen gedrag ten opzichte van andere leerlingen omgaan.

Met het einddoel voor ogen, verwacht ik dat de grootste problemen worden ontdekt in groep 5 en wellicht ook in groep 6/7 C. Evenzeer denk ik te voorzien dat de mate van agressie in die groepen aanzienlijk aanwezig is. Bij de groepen 8 verwacht ik minder problemen, aangezien er 2 leerlingen die zeer agressief gedrag vertoonden verwijderd zijn en elders een onderwijsplaats hebben gekregen.

1.7 Eerdere onderzoeken naar agressie op basisscholen

Wat opvallend is, is dat men vaak onderzoek doet naar het gevoel van veiligheid onder de leerkrachten. Naar aanleiding van die onderzoeksresultaten, stelt men een veiligheidsplan op, waardoor leerkrachten en onderwijzend personeel beter om kunnen gaan met agressief gedrag. Onderzoeksbureau ITS heeft in 2003 en 2007 onderzoek gedaan naar agressie en geweld in het onderwijs. Dit was in opdracht van de Algemene Onderwijsbond. Tevens worden er met regelmaat onderzoeken naar agressie en geweld gedaan in het voorgezet onderwijs.

Hoofdstuk 2: theoretische onderbouwing

2.1 Wat is agressie?

2.1.1 De definitie van agressie

‘Een uiting om bij de ander schade toe te brengen, die bij die ander als bedreigend wordt ervaren’ (Westerveld, 2004).

2.1.2 Theorieën over agressief gedrag (van Manen, 2001).

- Agressie is een aangeboren instinct
- Agressie is biogenetisch bepaald en komt voort uit een combinatie van genetische aanleg, temperament en fysieke kenmerken
- Agressie is het gevolg van frustratie
- Agressie is aangeleerd; direct en / of indirect goedgekeurd door anderen

2.1.3 Hoe ontstaat agressie?

Westerveld (2004) beweert dat men, om met agressie om te kunnen gaan, agressie eerst als zodanig moeten kunnen herkennen.

Oorzaken van het ontstaan van agressie volgens Westerveld, 2004:

- Een biologische oorzaak, door een verschillende hoeveelheid hormonen
- De oorzaak kan aangeleerd zijn, doordat men uit een milieu of cultuur komt waarin gebruik van agressie getolereerd wordt.
- Een mechanisme dat vanuit een trauma wordt gestuurd
- Beïnvloeding door stoffen van buitenaf, zoals alcohol of drugs
- Agressie ontstaan door psychiatrisch beeld, of onderdeel van een psychische stoornis

2.1.4 De verschillende vormen van agressie

Westerveld (2004) spreekt over emotionele agressie (verdediging) en instrumentele agressie (aanval), waarbij hij het belangrijk vindt dat men niet alleen stilstaat bij deze twee vormen van agressie, maar ook bij die mensen die door externe factoren, waarbij de agressie ontstaat vanuit een psychische stoornis of wellicht door het gebruik van alcohol en / of drugs.

Bram Orobio de Castro (Orobio de Castro 2002; 2005) vindt vooral het onderscheid van groot belang tussen reactieve en proactieve agressie:

- Reactieve agressie (emotionele agressie) is een reactie op een bedreiging die gekenmerkt wordt door lichamelijke stimulans van het centrale en autonome zenuwstelsel en impulsief handelen.

Een combinatie van een lage frustratietolerantie bij deze kinderen en bedreigende omstandigheden leiden tot een overgevoeligheid voor bedreiging en frustratie, die met reactieve agressie geassocieerd kunnen worden. Reactieve agressie kan op de lange termijn zorgen voor vijandige reacties van de sociale omgeving van de persoon in kwestie.

- Proactieve agressie (instrumentele agressie) is gedrag dat doelgericht wordt uitgevoerd en vooral weloverwogen (Niet impulsief).

Het agressieve gedrag wordt veroorzaakt door succeservaringen met agressief gedrag, aldus Bram Orobio de Castro (Orobio de Castro, 2002; 2005), door aanwezigheid van agressieve rolmodellen.

2.2 Ontwikkelingsverloop van agressief gedrag

2.2.1 Wegen (Greene, 1998)

‘Kinderen doen het goed als ze dat kunnen’, aldus Greene (1998).

Als dit echt zo is, moeten we zien te achterhalen wat de factoren zijn die een negatieve invloed hebben op de vaardigheden op het gebied van flexibiliteit en de frustratietolerantie.

Greene (1998) beweert dat er specifieke ‘wegen’ zijn die de explosies wellicht in de hand werken. Onder ‘wegen’ verstaat hij vaardigheden die moeten worden geoefend en de ‘triggers’ zijn de problemen die nog moeten worden opgelost.

Als je de ‘wegen’ van je kind wilt vaststellen, zul je moeten proberen om de vinger te leggen op de gebrekkige denkvaardigheden die er wellicht voor zorgen dat er ergens iets misgaat bij het kind. Dan wordt het hoogst onwaarschijnlijk dat jij (of iemand anders) zijn gedrag blijft verklaren als aandachttrekkerij, manipulatie of gebrek aan motivatie. De explosies worden aanzienlijk voorspelbaarder als je weet welke ‘wegen’ hiertoe leiden (Greene, 1998).

- Denkvaardigheden:

Executieve vaardigheden, deze zijn cruciaal voor je vermogen om effectief met je frustratie om te gaan, flexibel te kunnen denken en problemen op te lossen. Deze kinderen zijn niet opzettelijk ongehoorzaam; ze hebben er moeite mee om flexibel en efficiënt van de ene denktrant naar de andere over te schakelen.

Gebrek aan organisatievermogen en een slechte planning zijn een verklaring voor het feit dat veel kinderen problemen hebben met het effectief reageren op de problemen en frustraties die inherent zijn aan het leven. Je hersenen moeten het frustratieprobleem zien op te lossen.

- Taalverwerkingsvaardigheden

Hierover meldt Greene (1998), dat bij vrijwel alles wat we denken of communiceren taal komt kijken. Veel van de explosieve kinderen hebben een tekort aan fundamentele woordenschat om hun emoties in categorieën onder te verdelen en uit te drukken. Dit zorgt voor veel problemen, want het is wel zo prettig om aan de buitenwereld te laten weten dat je je gefrustreerd voelt. Zonder de capaciteiten om mensen te laten weten hoe je je voelt, is de kans groot dat er andere woorden uit de mond rollen ('flikker op', 'ik haat je', 'houd je bek'). Vaak voelt een explosief kind zich uiteindelijk nog minder begrepen, wanneer men uiteindelijk een mening gaat vormen over het desbetreffende kind, waarbij men het kind als kwaad, vijandig of als eng gaan behandelen.

- Vaardigheden op het gebied van emotionele regulering

Vaardigheden op het gebied van emotionele regulering zijn nodig zodat een kind niet of nauwelijks terecht komt in een prikkelbare, geagiteerde en chagrijnige stemming, met als gevolg dat het kind explodeert.

Volgens Greene, ervaren deze kinderen bovenstaande stemmingen als veel heftiger dan andere mensen. Flexibiliteit en het negeren van gefrustreerde gevoelens, komen in het gedrang. Een voorbeeld van een emotionele reguleringsvaardigheid is angst, aangezien angst evenals prikkelbaarheid ervoor kan zorgen dat het rationeel denken onmogelijk wordt. Helder denken is erg belangrijk wanneer je ergens bang voor bent, om bijvoorbeeld het spook onder je bed te verjagen. Tranen en in het minste geval, het exploderen van emoties kunnen het gevolg zijn voor een kind wanneer het erg angstig is. Ritualiseren van gebeurtenissen kan in geval van afwezigheid van rationaliteit uitkomst bieden.

- Vaardigheden op het gebied van de cognitieve flexibiliteit

Vaardigheden op het gebied van cognitieve flexibiliteit zijn nodig om het zwart – wit denken om te schakelen in grijs denken. De zwart-wit denkers in de grijze wereld, aldus Greene, kunnen nauwelijks met veranderingen omgaan en de voorspelbaarheid moet groot en duidelijk zijn. Vaste procedures en structuur is waar ze behoefte aan hebben. Onzekere en onduidelijke gebeurtenissen kan zorgen voor een explosieve uitbarsting.

Aanpassen en improviseren zijn ondenkbaar, dingen die altijd om bepaalde tijdstippen plaatsvinden, moeten steeds weer terugkomen op ditzelfde tijdstip.

- Sociale vaardigheden

Voorbeeld van waar veel explosieve kinderen moeite mee hebben zijn bijvoorbeeld:

1. Interpreteren van aanwijzingen.
2. Kunnen vaak moeilijk die aanwijzingen aan eerdere ontmoetingen uit het verleden relateren.
3. Gebruiken reacties als: giechelen, mensen onderbreken of fysieke aanrakingen op onjuiste momenten.
4. Zien niet in welk effect hun gedrag heeft.

De wegen die beschreven zijn kun je op twee manieren interpreteren:

1. Als een excuus, wanneer je jezelf de kans ontnemt om manieren te bedenken om het kind te helpen
2. Als een verklaring, wanneer je de deur naar hulp als het ware opent

2.2.2 Triggers

Triggers zijn dingen die gebeuren of situaties waarin men zich bevindt, die meestal tot een explosie leiden. Volgens Greene (1998), zijn triggers *situaties die nog moeten worden opgelost*.

Voorbeelden van triggers zijn: Gepest worden, tics, overgevoeligheden en niet zo goed zijn in het beoefenen van bepaalde sporten.

Hierbij zijn de wegen de vaardigheden die naar de explosie kunnen leiden en de triggers de situaties die daadwerkelijk voor de explosie zorgen. Greene (1998) is ervan overtuigd, dat wanneer men de gebrekkige denkvaardigheden oefent, je de problemen oplost en de explosies zullen afnemen. Belangrijk is het zeker om te weten wat de wegen en triggers van je kind zijn, waardoor je preventief kan zorgen dat de hoeveelheid explosies binnen de perken blijven en / of zelfs wegblijven.

2.3 De relatie van agressie met pesten

2.3.1 Verschillende meningen van onderzoekers

Volgens Griffin en Gross (2004) kan pesten worden gezien als een onderdeel van agressie.

Agressieve gedragspatronen kenmerken verschillende psychologische stoornissen:

- ODD (Oppositional Defiant Disorder)
- CD (Conduct Disorder)
- Antisociale persoonlijkheidsstoornis
-

Buiten deze stoornissen om kunnen de volgende achtergrondkenmerken een verklaring / oorzaak zijn voor het pestgedrag volgens Griffin en Gross (2004):

- Sekse

Jongens pesten over het algemeen meer dan meisjes. Jongens pesten over het algemeen op een directe manier, zoals slaan. Meisjes op een indirecte manier, zoals het uitsluiten van kinderen op sociaal gebied. Er bestaat een verschil tussen sekse als het gaat om de gepeste kinderen (de slachtoffers). Jongens worden evenveel gepest als meisjes.

- Sociaal economische status en etniciteit

Sommige studies suggereren dat de sociaal-economische status (SES) gerelateerd kan zijn aan pestgedrag. Andere studies vonden juist geen relaties tussen SES en pestgedrag. Uit onderzoek door Wolke, Woods, Stanford en Schulz (2001) is gebleken dat kinderen met een lagere SES pesten meer en zijn meer slachtoffer van pestgedrag. Dit kan duidt aan dat kinderen in scholen met een achterstand op sociaal gebied een grotere kans hebben op pestgedrag. Daarnaast is er ook zwakke, maar veelzeggende aanwijzing gevonden dat kinderen van een etnische minderheid meer kans hebben om slachtoffer te worden van pestgedrag.

- Opvoeding en thuissituatie

Helaas dragen opvoedings- en thuissituaties niet altijd positief bij aan het voorkomen van pestgedrag. Een negatieve emotionele houding van de ouder of verzorger, die wordt getypeerd door een gebrek aan liefde en een betrokken houding, kan een kind gevoeliger maken voor pesten. Een positieve houding tegenover agressief gedrag, waarbij het kind geen grenzen aangereikt krijgt ten aanzien van agressief gedrag, negatief voor een kind aldus Pearce, J.B., & Thompson, A.E. (1998).

2.3.2 Hangt pesten samen met reactieve agressie of proactieve agressie?

Bram Orobio de Castro (2002; 2005) beweert dat pesten samenhangt met proactieve agressie. Volgens hem wil een pro-actief, agressief kind een doel bereiken met zijn agressie. Deze kinderen kunnen zich moeilijk beheersen, waardoor ze andere kinderen aanvallen, intimideren en / of pesten omdat ze daar voordelen mee verkrijgen zoals bewondering, respect, dominantie en soms zelfs materiële voordelen. Ze schromen ook niet en kunnen andere kinderen zelfs dwingen om klusjes voor hen op te laten knappen, zoals snoep meenemen van thuis of andere zaken. Ze kunnen er zelfs voor zorgen dat andere kinderen ook nog andere kinderen gaan pesten of op een andere manier te beschadigen.

2.3.3 Koppeling theorie naar praktijk

Volgens Jeninga (2004) zien we agressie van leerlingen op school in verschillende vormen voorkomen:

- Leerlingen pesten en worden gepest (indirecte agressie)
- Leerlingen worden geïntimideerd
- Leerlingen dreigen
- Leerlingen slaan en schoppen elkaar (fysieke agressie)
- Leerlingen schelden elkaar uit (verbale agressie)

Tevens geeft Jeninga (2004) aan dat in ernstige gevallen ook leerkrachten door leerlingen bedreigd, uitgescholden, getreiterd en zelfs fysiek 'benaderd' worden.

Agressie kan gericht zijn op personen, maar ook op zaken of voorwerpen. In dit laatste geval spreken we van vandalisme (vernieling).

2.4 De oplossingsgerichte aanpak volgens Sue Young (2009)

Sue Young (2009) is van mening dat men op een school de focus en aandacht moet leggen bij de oplossing van problemen en niet bij de oorzaak. In relatie tot agressie zou dit betekenen dat men een omgeving creëert die vriendelijk, veilig en ondersteunend is voor leerling en leerkracht. Aangezien we meer willen doen van wat werkt, wordt de steungroepaanpak opgenomen in de aanbevelingslijst. De effectiviteit van steungroepen is onderzocht en staat beschreven in haar boek. Het opzetten van een supportgroep stopte het pesten in 80% van de gevallen onmiddellijk, en binnen 6 weken was het pesten in 94% van de gevallen (N=50) gestopt. De aanpak had een lange termijn effect. Het pesten kwam niet meer terug!

Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie

3.1 Onderzoeksvraag

Het onderzoek zal betrekking hebben op de mate waarin agressiviteit een rol speelt onder de bovenbouwleerlingen van de Kardinaal Alfrinkschool te Maassluis. De uitkomsten van dit onderzoek zullen dienen als basis voor een algemene aanbevelingslijst voor de bovenbouwdocenten van de school. Deze aanbevelingslijst heeft als uiteindelijk doel het verminderen van de door de docenten aangegeven handelingsverlegenheid aangaande agressief gedrag bij bovenbouwleerlingen. Om de aanbevelingslijst zo nauw mogelijk aan te laten sluiten bij de huidige situatie op de school, zal allereerst de situatie in kaart worden gebracht.

De onderzoeksvraag luidt als volgt:

Ik onderzoek agressiviteit bij leerlingen uit de bovenbouw van de Kardinaal Alfrinkschool, omdat ik op basis van de uitkomsten van dit onderzoek een algemene aanbevelingslijst wil opstellen ten einde de door mijn collega's aangegeven handelingsverlegenheid aangaande agressief gedrag en pestgedrag bij bovenbouwleerlingen te verminderen.

3.2 Subvragen

- Wat is agressief gedrag?
- Welke soorten agressie zijn er?
- Hoe ontstaat agressief gedrag?
- Wat is de relatie van agressie met pesten?
- Hoe denken we over en ervaren we agressiviteit binnen de bovenbouw van de basisschool?
- Hoe denken we over en ervaren we pesten binnen de bovenbouw van de basisschool?
- Welke begeleiding en aanpak werkt voor een agressieve leerling?
- Wat gaat de aanbevelingslijst betekenen voor mijn collega's en de leerlingen?
- Wat zal er anders zijn in vergelijking met hoe het nu is?

3.3 Onderzoeksvorm

Het onderzoek vindt plaats in de vorm van een actieonderzoek, omdat dit de meest efficiënte manier is om erachter te komen wat de Kardinaal Alfrinkschool nodig heeft om de agressie die men nu ervaart, te verminderen.

Om data te verzamelen, ga ik over tot de volgende activiteiten:

- Bouwvergaderingen bijwonen.

De leerkrachten van de bovenbouw krijgen van tevoren de opdracht om na te denken over agressie in de bovenbouw. Hoe denkt men over dit onderwerp en wat hebben de collega's nodig om met dit gedrag om te gaan? De eerst volgende vergadering wordt gewijd aan dit onderwerp en ik wil er middels vragenronden achter komen, waar mijn collega's tegenaan lopen en waar behoefte aan is. Ik wil een gezamenlijk doel stellen. Hierbij zijn al mijn bovenbouwcollega's betrokken, te weten de leerkrachten van groep 5, drie groepen 6/7 en twee groepen 8. Op basis van dit gezamenlijk gestelde doel, wil ik een stappenplan opstellen en de eerste stap uitvoeren in de dagelijkse praktijk. Deze stap wordt tijdens de eerst volgende bouwvergadering geëvalueerd, eventueel bijgesteld en /of er wordt een nieuw gezamenlijk doel gesteld.

- Een vragenlijst afnemen met betrekking tot agressie door de leerlingen uit groep 5 tot en met groep 8.

De vragenlijsten worden afgenomen bij 140 leerlingen uit de bovenbouw (groep 5 tot en met groep 8) van de Kardinaal Alfrinkschool te Maassluis. Deze vragenlijsten, worden afgenomen in de week van 15 tot en met 19 februari. De vragenlijsten worden afgenomen tijdens normale lessen onder begeleiding van de leerkrachten. Gevraagd zal worden om de leerlingen in toetsopstelling neer te zetten zodat zij bij het invullen zo min mogelijk worden beïnvloed door hun klasgenootjes. Daarnaast wordt gevraagd aan de leerkracht om samen met de kinderen de instructie door te nemen. Eventuele vragen kunnen aan de docent gevraagd worden. Er zal om toestemming voor dit onderzoek gevraagd worden aan mevrouw H. Marchal namens de schoolleiding en de ouders. Toestemming aan de ouders zal gevraagd worden aan de hand van

een brief ³. Met behulp van deze vragenlijst zal de school meer inzicht krijgen in de mate waarin agressie voorkomt in de bovenbouw van de school⁴.

In literatuurstudie is terug te vinden dat het agressieve gedrag van leerlingen onderling voornamelijk bestaat uit pesten, fysieke agressie (vechten), verbale agressie (schelden), vernielen en bedreigen. Deze onderwerpen zullen dan ook terugkomen in de vragenlijst.

- Een vragenlijst afnemen bij de bovenbouwdocenten en directieleden met betrekking tot agressie.

Op deze manier zal getracht worden het onderwerp agressie in de bovenbouw op meerdere manieren te belichten waardoor een zo concreet mogelijk beeld wordt geschetst. Ook hier komen de onderwerpen pesten, fysieke agressie, verbale agressie en bedreigingen in terug⁵.

3.4 Afwegingen die gemaakt zijn bij de keuze voor data-verzamelinstrumenten.

Ik heb gekozen om gebruik te maken van een bouwvergadering, omdat op deze manier de betreffende (bovenbouw)docenten betrokken worden bij het onderwerp agressie. Zo wil ik het draagvlak van mijn onderzoek vergroten en brengen we hun bevindingen en vragen rondom agressie meteen in de praktijk.

Ik heb gekozen om de leerlingen en bovenbouwdocenten te ondervragen met behulp van vragenlijsten omdat het één op één bevragen van leerlingen niet in het tijdsbestek past van dit onderzoek. Op deze manier kan er naar de bevindingen en meningen worden gevraagd van alle leerlingen uit de bovenbouw.

Deze grote voordelen wegen voor mij op tegen het feit dat er door de meerkeuze vragen een kans bestaat op sociaal wenselijke antwoorden. Die kans wordt namelijk zo klein mogelijk door hier rekening mee te houden bij de opbouw van het instrument (vragenlijst). Daarnaast is bij de keuze voor vragenlijsten rekening gehouden met de verwerking van de lijsten.

³ De brief zoals verzonden zal worden aan de ouders, is te vinden als bijlage 1.

⁴ De vragenlijst zoals afgenomen zal worden bij de leerlingen is te vinden als bijlage 2.

⁵ De vragenlijst zoals afgenomen zal worden bij de directie en docenten, is te vinden als bijlage 3

3.5 Data vastleggen, analyseren en beschrijven

De analyses van de vragenlijsten worden uitgevoerd met behulp van het programma SPSS. Deze statistische software maakt het mogelijk om de antwoorden van vragenlijsten in te voeren zodat er mee gerekend kan worden. Beschrijvende univariate statistieken (descriptive univariate statistics) worden gebruikt om de kenmerken van de populatie te achterhalen en het voorkomen van agressie en pestgedrag bij de bovenbouwleerlingen te analyseren.

Functies van SPSS die gebruikt zullen worden zijn voornamelijk het gemiddelde berekenen, de modus (het meest voorkomende antwoord) berekenen, en groepen splitsen in bijvoorbeeld jongens vs. meisjes of de klas waar de leerlingen inzitten. Zo kan het gemiddeld berekend worden per geslacht of per groep.

Daarnaast wordt voorafgaand aan de berekeningen met behulp van de functie 'recode into same variables' de vragen 6, 15, 20, 22a en 28 van de vragenlijst voor bovenbouwleerlingen omgeschaald zodat de antwoordmogelijkheden qua frequentie in een meer consistente volgorde komen. Dit om te voorkomen dat er een vertekend beeld wordt geschetst van de uitkomsten. Om de data te kunnen vastleggen, te analyseren en te beschrijven heb ik hulp gehad van mijn stagiaire toegepaste psychologie die de moeite heeft genomen, mij bij de hand te nemen en de beginselen van het programma SPSS bij te brengen.

3.6 Triangulatie, validiteit, betrouwbaarheid en ethiek.

Triangulatie: Om het onderwerp agressie van verschillende kanten te belichten zal zowel naar de visie en hulpvraag van de directie, mijn collega's worden gekeken als naar de mening en ervaringen van de leerlingen. Dit wordt gedaan door zowel gebruik te maken van de bouwvergadering als vragenlijsten.

Validiteit: Ik heb als doel van mijn onderzoek daadwerkelijk te meten in welke mate agressie voorkomt in de bovenbouw en probeer agressie te scheiden van zaken die daarmee samenhangen.

Betrouwbaarheid: De vragenlijsten worden zo betrouwbaar mogelijk afgenomen door deze vragenlijsten af te nemen tijdens normale lessen onder begeleiding van de docenten.

Gevraagd wordt om de leerlingen in toetsopstelling neer te zetten zodat zij bij het invullen zo min mogelijk worden beïnvloed door hun klasgenootjes. Daarnaast is gevraagd aan de docent om samen met de kinderen de instructie door te nemen.

Eventuele vragen konden aan de docent gesteld worden. Daarnaast wordt de betrouwbaarheid gehandhaafd door de triangulatie.

Ethiek: Er worden in mijn onderzoek uitspraken gedaan over verschillende situaties die zich nu op school afspelen. Hierbij zal ten allen tijden rekening worden gehouden met de privacy van de leerlingen, hun ouders en natuurlijk mijn collega's.

Ik zal handelen in vertrouwen en zorgvuldigheid. Ik streef volledigheid na en zal collegiaal handelen. Ik verplicht mij tot geheimhouding en zal persoonsgegevens anonimiseren.

Hoofdstuk 4: Data analyse en resultaten

4.1 Bouwvergaderingen.

Als start van het onderzoekstraject heb ik vijf bouwvergaderingen bijgewoond van de bovenbouw. Hierbij was agressie in de bovenbouw een vast agendapunt. De leerkrachten kregen van tevoren de opdracht om onder andere na te denken over:

- Is er al een specifieke hulpvraagvraag?
- Waar lopen zij als leerkrachten tegenaan?
- Waar hebben de leerkrachten behoefte aan?

De volgende punten zijn naar voren gekomen:

1. Duidelijkheid voor zowel de leerlingen als voor de leerkrachten
2. Preventieve maatregelen gaan treffen, zodat agressie en pestgedrag teruggedrongen zouden worden
3. De start van de dag gaan aanpakken, aangezien men het er unaniem over eens was dat de binnenkomst al bepaalt hoe de rest van de dag gaat verlopen voor een leerling.
4. Gaan letten op de manier van communiceren over leerlingen, minder negatief.
5. Duidelijk krijgen wie wat oplost in welke situatie.
6. Meer 'bovenop' de volgende gedragingen gaan zitten; schelden, slaan, dreigen, provocerend naar leerkracht toe en brutaal zijn
7. Welke straffen gebruiken we in welke situatie?
8. Dat de directie meer overwicht toont naar leerlingen toe die onacceptabel gedrag vertoond hebben en naar de directie gestuurd zijn.

Er is tijdens de laatste bouwvergadering gekeken welke van de 8 punten in de praktijk de grootste prioriteit had. Unaniem werd gekozen voor *de start van de dag*. Volgens de bovenbouwcollega's gebeuren er al zaken voor schooltijd. De leerkrachten hebben besloten voor iedereen duidelijk zichtbaar te zijn. Dat ze voortaan een (bewust) positieve uitstraling naar alle kinderen te hebben. Dat er zo veel mogelijk met kinderen wordt gecommuniceerd en niet met collega's en/of ouders. De kinderen te begeleiden in alle situaties. Bij misstanden maakt het niet uit welke leerkracht een kind daarop aanspreekt.

Doel van de afspraak: Structuur en rust brengen (duidelijkheid) in de school voor, tijdens en na de pauze ten einde dat de leerlingen weten waar ze aan toe zijn en minder ruimte krijgen om agressie / pestgedrag te uiten naar een ieder.

4.2 Vragenlijsten

In welke mate speelt agressie een rol volgens de bovenbouwleerlingen? Hoe kijken de bovenbouwdocenten hier tegen aan?

Bij de verwerking van de antwoorden op de vragenlijsten is gekeken naar de volgende deelonderwerpen van agressie: pesten, verbale agressie (schelden), fysieke agressie (vechten), vernielen en bedreigen. Op basis deze indeling zijn onderstaande tabellen 1 tot en met 5 opgesteld⁶.

4.2.1 Pesten.

Tabel 1 laat de verdeling zien van het gepest worden en zelf pesten van de leerlingen in zijn totaliteit, en apart tussen jongens en meisjes. Hierin is te lezen dat er meer leerlingen zijn die zeggen een enkele keer tot meerdere keren per week gepest te zijn in de afgelopen paar maanden dan dat zij zelf anderen hebben gepest. Daarnaast geven meisjes aan vaker wel eens gepest te zijn dan jongens, jongens geven vaker aan zelf anderen te pesten in vergelijking tot de meisjes.

Tabel 1: Frequentie van het pestgedrag in percentages.

	Gepest worden [%]			Zelf pesten [%]		
	Meisjes	Jongens	Totaal	Meisjes	Jongens	Totaal
Niet	31,3	39,7	35,6	58,2	41,3	50,0
Een enkele keer	26,9	25,4	26,5	22,4	44,4	32,6
2 of 3 keer per maand	14,9	9,5	12,1	10,4	6,3	8,3
1 keer per week	4,5	7,9	6,1	7,5	6,3	6,8
Meerdere keren per week	22,4	17,5	19,7	1,5	1,6	2,3*

Leerlingen werden tot de categorie ‘gepest’ of ‘kind dat pest’ gerekend wanneer zij zelf hebben aangegeven ‘2 of 3 keer per maand of vaker’ te maken te hebben gehad met pestgedrag. Dit betekent dat van alle bovenbouwleerlingen meer dan 1 op de 3 leerlingen (37,9%) tot de categorie ‘gepest’ wordt gerekend.

⁶ Overige resultaten zijn te vinden in bijlage 4

Van de bovenbouwleerlingen wordt bijna 1 op de 5 (17,4%) tot 'kind dat pest' gerekend. In groep 5 en groep 6/7c vallen de meeste leerlingen (ongeveer de helft) in de categorie 'gepest'. In groep 5 en 6/7a zitten de meeste kinderen uit de categorie 'kind dat pest'. Zie ook tabel 2.

Tabel 2: Percentages en aantallen leerlingen die tot de categorie 'gepest' of 'kind dat pest' worden gerekend, in totaal en apart per klas.

	Categorie 'gepest'		Categorie 'kind dat pest'	
	Percentages	Aantal	Percentages	Aantal
Alle leerlingen	37,9	110	17,4	23
Groep 5	48,5	16	30,3	10
Groep 6/7a	36,4	8	33,3	7
Groep 6/7b	40,9	9	0,0	0
Groep 6/7c	52,2	12	13,0	3
Groep 8a	7,1	1	13,3	2
Groep 8b	22,1	4	5,6	1

Aan de bovenbouwleerlingen is gevraagd met welke van de verschillende vormen van pesten de kinderen dit schooljaar te maken hebben gehad wanneer zij gepest werden. De bovenbouwleerlingen geven aan hebben het meest te maken te hebben gekregen met het één tot meerdere keren per week krijgen van een vervelende bijnaam, geduwd, geschopt of geslagen worden, voor de gek worden gezet en het slachtoffer zijn van nare roddels.

Jongens hebben, in vergelijking tot meisjes, meer te maken met direct pesten: voor gek gezet worden, het krijgen van een bijnaam en duwen, schoppen en slaan. Meisjes hebben, in vergelijking tot jongens, meer te maken indirect pesten: roddels, briefjes, cyberpesten en genegeerd of uitgelachen worden.

Wanneer de bovenbouwleerlingen zelf andere pestten geven zij aan dat zij dit het meest doen door het geven van een bijnaam, duwen, schoppen en slaan, negeren en uitlachen.

Er zijn hierin verschillen tussen de jongens en de meisjes. De jongens geven aan vaker direct te pesten: anderen uitlachen, te duwen, schoppen en/of te slaan in vergelijking tot de meisjes. De meisjes geven aan vaker indirect anderen te pesten, door hen te negeren of buiten te sluiten.

De leerlingen geven aan dat wanneer zij gepest worden, dit het meest plaatsvindt op het schoolplein (4 op de 5 leerlingen!). Daarnaast geeft 1 op de 3 leerlingen aan dat dit plaatsvindt in de klas als de juf weg is of bij de gymles.

Ook leerlingen uit de categorie 'gepest' geven aan dat dit het meest plaatsvindt op het schoolplein is (bijna 100%!). Daarnaast geven zij aan gepest te worden in de klas als de juf weg is en bij de gymles.

De docenten geven ook aan te denken dat wanneer leerlingen gepest worden, dit het meest plaatsvindt op het schoolplein. Daarnaast geeft meer dan de helft van hen aan te denken dat leerlingen gepest worden bij de gymles en 4 op de 5 van hen geeft aan dat dit is in de klas, als de juf er niet is. Hiermee lijken de docenten goed op de hoogte van de locaties waar leerlingen gepest worden.

Aan de leerlingen is gevraagd waarom zij andere leerlingen pesten. De voornaamste redenen die zij noemen zijn terugpesten; de leerling die gepest wordt had de leerling al eens eerder gepest, en voorkomen; je werd vroeger zelf gepest en wilt voorkomen dat dit opnieuw gebeurd. Leerlingen die in de categorie 'kind dat pest' vallen, geven aan dit voornamelijk te doen omdat zij zelf al eerder door de leerling zijn gepest (terugpesten), ze sommige andere leerlingen niet aardig vinden en ze vroeger zelf werden gepest en willen voorkomen dat ze weer worden gepest. Daarnaast geeft ook 10% meer van de leerlingen uit de categorie 'dader' aan te pesten uit verveling, vergeleken alle leerlingen.

Wanneer aan de bovenbouwdocenten gevraagd wordt waarom de leerlingen volgens hen pesten, geven de meeste van hen aan te denken dat zij dit doen omdat het kind andere leerlingen niet kan verdragen, omdat ze bij de groep willen horen en het pesten moet van andere leerlingen, of omdat zij willen dat anderen het respecteren. Terugpesten en pesten om te voorkomen dat je zelf gepest worden werden het minst genoemd als redenen waarom de docenten denken dat de leerlingen anderen pesten (beide 0%). Docenten en leerlingen lijken dus anders over de oorzaken van het pesten te denken.

4.2.2 Verbale agressie.

De meeste leerlingen geven aan in de afgelopen maanden een enkele keer andere leerlingen te hebben uitgescholden. Jongens geven vaker aan te schelden in vergelijking tot meisjes. Van alle bovenbouwleerlingen vindt ongeveer 1 op de 3 leerlingen dat schelden geen pijn doet. De meeste bovenbouwdocenten geven aan te denken dat wanneer er aan de leerlingen wordt gevraagd of schelden geen pijn doet, deze aan zal geven het hier niet mee eens te zijn. 1 Op de 4 leerlingen vindt dat schelden geen kwaad kan.

De bovenbouwdocenten geven aan dat zij vinden dat er soms tot vaak sprake is van verbale agressie bij de leerlingen. Wanneer deze agressie hen stoort zeggen zij hier altijd wat van.

De meerderheid van de bovenbouwdocenten geeft aan vaak te weten hoe zij dit probleem moeten aanpakken.

Van de bovenbouwdocenten geven 2 docenten aan slachtoffer te zijn geweest van verbale agressie door toedoen van leerlingen. Beide geven zij aan hierover te hebben gesproken met collega's en met de schoolleiding. Zij hebben echter geen officiële melding gemaakt, omdat het probleem binnen de klas kon worden opgelost, of omdat er al een procedure met betrekking tot schorsing en / of verwijdering liep.

4.2.3 Fysieke agressie.

Van de bovenbouwleerlingen vindt 1 op de 4 dat af en toe vechten geen kwaad kan. De meeste leerlingen geven aan niet in de afgelopen maanden te hebben aangemoedigd bij een vechtpartij. Gevraagd is of de leerlingen wel eens mee doen aan een vechtpartij. Van hen geeft 3 op de 4 leerlingen aan in de afgelopen maanden hier niet aan mee te hebben gedaan. Er zijn hierin verschillen tussen jongens en meisjes. Meisjes geven, in vergelijking tot de jongens, vaker aan te kijken bij een vechtpartij. Jongens geven, in vergelijking tot de meisjes, vaker aan bij een vechtpartij aan te moedigen en vooral met een vechtpartij mee te doen. Zie ook tabel 3

Tabel 3 Vechtpartijen in percentages.

	Alle leerlingen			Jongens			Meisjes		
	Niet	Een enkele keer	1 tot meerdere keren per week	Niet	Een enkele keer	1 tot meerdere keren per week	Niet	Enkele keer	1 tot meerdere keren per week
Kijken	37,1	41,7	21,2	38,1	39,7	22,2	35,8	44,8	19,4
aanmoedigen	82,4	13,7	3,8	73,0	22,2	4,8	92,4	6,1	1,5
Meedoen	74,4	17,3	8,3	54,7	31,2	14,1	94,0	4,5	1,5

De bovenbouwdocenten geven aan te vinden dat er soms tot vaak sprake is van fysieke agressie bij de leerlingen. Wanneer zij zich storen aan deze fysieke agressie spreken zij de leerlingen daar vaak tot altijd op aan. De meeste van hen geven aan vaak te weten hoe zij fysieke agressie kunnen aanpakken.

Geen enkele bovenbouwdocent geeft aan in de afgelopen maanden slachtoffer te zijn geweest van fysieke agressie door toedoen van leerlingen, ouders of collega's.

De meeste bovenbouwdocenten geven aan wel een training of advies te willen over hoe zij om kunnen gaan met fysieke agressie bij de leerlingen.

4.2.4 Vernielen.

De meeste leerlingen geven aan in de afgelopen maanden nooit spullen kapot te hebben gemaakt van zichzelf, van anderen of van de school. Gevraagd is of de leerlingen het melden bij de juf wanneer hun spullen kapot zijn gemaakt door een andere leerling, door henzelf of wanneer zij spullen kapot hebben gemaakt van de school. Wanneer er spullen van een leerling kapot zijn gemaakt door andere leerlingen, geeft 62,2% van hen dit aan bij de juf.

4.2.5 Bedreigen.

De meeste leerlingen geven aan nooit iemand bedreigd te hebben in de afgelopen maanden. Wanneer er gevraagd wordt of kinderen zelf bedreigd worden, geeft ongeveer de helft aan niet bedreigd te zijn, en daarmee de andere helft dus wel. Plekken die genoemd worden zijn voornamelijk het schoolplein en in de klas als de juf er niet is. Daarnaast geeft ongeveer een kwart aan zich bedreigd te voelen in de hal, bij de schooldeur, bij de gymles en op weg naar huis.

Er zijn hierin verschillen tussen de jongens en de meisjes. Zo geven jongens, in vergelijking tot meisjes, aan zich vaker bedreigd te voelen op het schoolplein, bij de schooldeur, in de hal, op weg naar school en op weg naar huis. De meisjes geven, in vergelijking tot de jongens, vaker aan zich bedreigd te voelen in de klas als de juf weg is en via de telefoon.

Daarnaast is aan de docenten gevraagd waar zij denken dat de leerlingen zich bedreigd voelden. De meeste docenten geven aan te denken dat wanneer een leerling zich bedreigd voelt, dit op het schoolplein is. Daarnaast denkt ongeveer de helft van de docenten dat de leerlingen zich bedreigd voelen in de klas als de juf weg is, en op weg naar huis.

Zie ook tabel 4

Tabel 4: De locatie van bedreigingen volgens de jongens, meisjes, alle leerlingen en de docenten in procenten.

	Jongens	Meisjes	Alle leerlingen	Docenten
Schoolplein	80,0	66,7	72,9	87,5
Schooldeur	30,0	17,9	24,3	12,5
De hal	33,3	23,1	28,6	6,2
De wc's	10,0	12,8	12,9	12,5
In de klas, met juf	13,3	17,9	17,1	56,2
In de klas, zonder juf	33,3	43,6	40,0	6,2
Gymles	23,2	25,6	25,7	56,2
Op weg naar school	23,3	12,8	18,6	37,5
Op weg naar huis	33,3	20,5	27,1	18,8
Via de computer	13,3	10,3	11,4	31,2
Via de telefoon	0,0	5,1	2,9	0,0
Een andere manier	3,3	12,8	8,6	0,0

4.2.6 Beleid.

3 Op de 4 leerlingen vinden dat er in de klas goede afspraken gemaakt zijn over 'hoe we met elkaar omgaan'. De leerlingen geven aan dat zij vinden dat de school meer aandacht zou moeten besteden aan pesten. Daarnaast geven zij aan dat zij vinden dat de school genoeg doet om pesten aan te pakken en/of te voorkomen. De leerlingen weten waar zij heen moeten als zij gepest worden of pesten aan willen geven. Ook vinden zij dat de juf hun melding van pesten serieus neemt. Ongeveer de helft van de leerlingen geeft aan zich veilig te voelen op school. Er zijn verschillen te vinden tussen de klassen. De leerlingen uit groep 5 en 6/7a vinden het meest dat er in hun klas goede afspraken zijn gemaakt over hoe je met elkaar om moet gaan.

In groep 8b geven de minste leerlingen aan dat er goede afspraken zijn gemaakt over hoe je met elkaar om moet gaan. In groep 6/7b geven de meeste leerlingen aan dat er meer aandacht zou moeten komen voor pesten, gevolgd door groep 5.

Tabel 5: Beleid per groep in procenten.

	Groep 5	Groep 6/7a	Groep 6/7b	Groep 6/7c	Groep 8a	Groep 8b
Goede afspraken	81,2	81,0	70,0	73,9	71,4	61,1
Meer aandacht voor pesten	67,7	54,5	75,0	65,2	50,0	61,1
School doet genoeg	74,2	63,6	57,1	52,2	64,3	47,1
Weten waar je kan melden	50,0	66,7	95,0	69,6	78,6	77,8
Juf neemt melding serieus	78,8	90,5	90,5	73,9	100,0	100,0
Veilig voelen op school	21,2	68,4	60,0	34,8	92,3	83,3

Tot slot is gevraagd aan de leerlingen of zij zich veilig voelen op school. De leerlingen uit groep 8a en 8b voelen zich in vergelijking tot de andere klassen erg veilig op school. In groep 6/7c is dit slechts 34,8%. Groep 5 toont het laagste percentage leerlingen dat zich veilig voelt op school: 1 op de 5 leerlingen voelt zich veilig op deze school. Zie ook tabel 5.

Onderzocht is of er verschillen zijn tussen de groepen. De uitkomsten van het onderzoek per klas zijn te vinden in de bijlage⁷.

Tot slot is onderzocht of er onder de docenten behoefte is aan scholing op de volgende gebieden: voorkoming agressie en geweld, omgaan met (dreigende) conflicten, psychologische weerbaarheid, zelfverdediging door vechtsport of iets anders. De docenten geven aan voornamelijk interesse te hebben in scholing in het gebied van omgang met agressie.

⁷ Bijlage 5: Pestgedrag per klas

Hoofdstuk 5: Conclusies

5.1 Uitkomsten onderzoek

5.1.1 Docenten

De vijf bouwvergaderingen hebben tot de volgende resultaten geleidt:

Allereerst zijn de hulpvragen van de docenten naar boven gekomen:

1. Duidelijkheid voor zowel de leerlingen als voor de leerkrachten
2. Preventieve maatregelen gaan treffen, zodat agressie en pestgedrag teruggedrongen zouden worden
3. De start van de dag gaan aanpakken, aangezien men het er unaniem over eens was dat de binnenkomst al bepaalt hoe de rest van de dag gaat verlopen voor een leerling.
4. Gaan letten op de manier van communiceren over leerlingen, minder negatief.
5. Duidelijk krijgen wie wat oplost in welke situatie.
6. 'Bovenop' de volgende gedragingen gaan zitten; schelden, slaan, dreigen, provocerend naar leerkracht toe en brutaal zijn
7. Welke straffen gebruiken we in welke situatie?
8. De directie moet meer overwicht hebben naar leerlingen toe die buiten hun boekje zijn gegaan en naar de directie gestuurd zijn.

De volgende afspraken zijn gemaakt:

De start van de dag is aangepakt, evenals voor en na de pauzes en na schooltijd. Men heeft structuur en duidelijkheid gecreëerd voor de leerlingen, door de binnenkomst in de school en het naar buiten lopen uit de school te organiseren. De leerlingen lopen in rijen naar buiten en worden buiten in de rij opgehaald na het klinken van de bel. De binnenkomst verloopt rustiger en er zijn weinig tot geen conflicten meer uitgepraat sinds de aanvang van de verandering.

Tijdens de tweede bouwvergadering kwam naar voren dat men behoefte had aan meer overleg met elkaar wat betreft leerlingen met agressief gedrag. Men kwam erachter graag zelf de problemen op te lossen en bleken zich ook snel bezwaard en teveel te voelen. Een ieder heeft het ten slotte al zo druk, werd er gedacht. Afspraak: elkanders expertise gebruiken en elkaar steunen.

Tijdens bouwvergadering 3 kwam ter sprake dat men zich bewuster wilde zijn van de manier van aanspreken van de leerlingen. Een stuk oplossingsgericht werken en herkaderen kwamen aan bod. De leerkrachten bleken vol me vooroordelen te zitten en lieten hun leerkrachtgedrag hier met regelmaat van afhangen. Afspraak: bewuster met je eigen gedrag en uitspraken tegen leerlingen omgaan.

Bouwvergadering 4 heeft ertoe geleid dat leerkrachten, naar aanleiding van de afspraak in bouwvergadering 2, in discussie zijn gegaan ten aanzien van schelden, slaan, dreigen, provocerend naar leerkracht toe en brutaal zijn. Tevens zijn hier voorzichtig gevolgen aan verbonden, wanneer een kind de fout ingaat en dit gedrag wel laat zien. De uitkomsten hiervan zijn in de aanbevelingslijst opgenomen.

In de laatste bouwvergadering is de directie uitgenodigd om mee te denken over hun rol in het terugdringen van agressief gedrag in de bovenbouw. Men is tot de volgende afspraak gekomen: op het moment dat de leerkracht handelingsverlegen raakt en de naaste collega om hulp heeft gevraagd en men zich als leerkracht onmachtig blijft voelen, kun je te allen tijde de directie om assistentie vragen. Die assistentie is te beoordelen afhankelijk van de casus op dat moment, maar voorbeelden van assistentie zijn:

De leerling verwijderen uit de groep voor (on)bepaalde tijd, ouders inlichten over het gebeuren. Tevens kan de directie overgaan tot schorsing of in het ergste geval tot verwijdering van de leerling.

De afspraken die gemaakt zijn dragen bij aan het terugdringen van agressie binnen de bovenbouw van de Kardinaal Alfrinkschool. Structuur, duidelijkheid en een veilig pedagogisch klimaat waren wel de kernwoorden in deze vergaderingen.

Er is een eerste stap gezet, waar men in de praktijk meteen resultaat merkt in de vorm van:

- Rust op de gangen en in de lokalen
- Rust op het schoolplein
- Minder dringen bij het naar binnen en naar buiten lopen
- Hierdoor minder conflicten en ruzies onderling
- Meer contact met collega's onder elkaar, waardoor het gevoel ontstaat samen verantwoordelijk te zijn voor het proces

- Dezelfde afspraken over agressieve gedragingen, waarbij duidelijk is wat de consequenties zijn voor de desbetreffende leerling
- Men voelt zich gesteund door de directie en het zorgteam

De docenten willen echter nog wel verdieping en aanbeveling ontvangen over:

- Straffen en belonen
- Pesten en plagen en het terugdringen hiervan

De docenten lijken goed op de hoogte van de locaties waar leerlingen gepest worden.

Daarnaast lijken de docenten en leerlingen anders over de oorzaken van het pesten te denken.

De bovenbouwdocenten geven aan dat zij vinden dat er soms tot vaak sprake is van verbale en fysieke agressie bij de leerlingen. Wanneer deze vormen van agressie hen stoort spreken zij de leerlingen hier vaak tot altijd op aan. De meerderheid van hen geeft aan vaak te weten hoe zij verbale en fysieke agressie moeten aanpakken. De docenten lijken goed op de hoogte van de locaties waar leerlingen zich wel eens bedreigd voelen.

Tot slot is onderzocht of er onder de docenten behoefte is aan scholing op de volgende gebieden:

- Omgang met agressie en geweld
- Omgaan met (dreigende) conflicten
- Psychologische weerbaarheid
- Zelfverdediging door vechtsport of iets anders.

De docenten geven aan voornamelijk interesse te hebben in scholing in het gebied van omgang met agressie en geweld.

5.2.1 Leerlingen

Met betrekking tot agressie geeft het merendeel van de bovenbouwleerlingen hebben in de afgelopen maanden een enkele keer andere leerlingen uitgescholden. Jongens schelden vaker dan meisjes. Van de leerlingen geven de meeste aan 'een enkele keer' gekeken te hebben bij een vechtpartij. Daarnaast geven de meeste leerlingen aan niet in de afgelopen maanden te hebben aangemoedigd bij een vechtpartij. Ook is gevraagd of de leerlingen wel eens mee doen met een vechtpartij.

Hun merendeel geeft aan in de afgelopen maanden niet mee te hebben gedaan met een vechtpartij. Één op de vier zegt wel meegedaan te hebben met een vechtpartij. Er zijn hierin verschillen tussen jongens en meisjes. Meisjes geven vaker aan te kijken bij een vechtpartij. Jongens staan vaker bij een vechtpartij aan te moedigen en doen vooral vaker mee met een vechtpartij. Bijna de helft van de jongens zegt wel eens mee te hebben gedaan met een vechtpartij.

De meeste leerlingen geven aan in de afgelopen maanden nooit spullen kapot te hebben gemaakt van zichzelf, van anderen of van de school. Ook geven de meeste van hen aan nooit iemand bedreigd te hebben in de afgelopen maanden. Wanneer er gevraagd wordt of zij zelf bedreigd worden, geeft het merendeel aan niet bedreigd te zijn. Ongeveer 1 op de 10 leerlingen zegt meerdere keren per week bedreigd te worden. Leerlingen geven aan zich bedreigd te voelen op het schoolplein en in de klas als de juf er niet is. Er zijn hierin verschillen tussen de jongens en de meisjes.

De jongens voelen zich vaker bedreigd op het schoolplein, bij de schooldeur, de hal en op weg naar school huis. Meisjes voelen zich vaker bedreigd in de klas als de juf weg is en via de telefoon.

Over het algemeen vinden de bovenbouwleerlingen dat er in de klas goede afspraken gemaakt zijn over 'hoe we met elkaar omgaan'. De leerlingen vinden dat de school meer aandacht zou moeten besteden aan pesten, maar vinden ook dat de school genoeg doet om pesten aan te pakken en/of te voorkomen. De leerlingen weten waar zij heen moeten als zij gepest worden of pesten aan willen geven, en vinden dat de juf hun melding van pesten serieus neemt. Ongeveer de helft van de leerlingen geeft aan zich veilig te voelen op school. Daarmee geeft de helft van hen aan zich niet veilig te voelen op school! Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat voornamelijk de leerlingen uit groep 6/7c en groep 5 zich niet veilig voelen op school.

5.1.3 Pesten

Om te bekijken in hoeverre de resultaten van het onderzoek op de Kardinaal Alfrinkschool vergelijkbaar zijn met gemiddelde basisscholen in Nederland, vergelijk ik de uitkomsten door te kijken naar de resultaten van een onderzoek dat afgenomen is door Fekkes, 2004. Dit onderzoek is afgenomen op 32 basisscholen in Nederland, bij 2766 leerlingen van 9 tot 11 jaar oud.

Het lijkt erop dat op de Kardinaal Alfrinkschool, in vergelijking tot de gemiddelde Nederlandse school (Fekkes, 2004) meer kinderen aangeven gepest te worden en zelf te pesten. De bovenbouwleerlingen op de Kardinaal Alfrinkschool geven aan hebben het meest te maken te hebben gekregen met het één tot meerdere keren per week krijgen van een vervelende bijnaam, geduwd, geschopt of geslagen worden, voor de gek worden gezet en het slachtoffer zijn van nare roddels, wanneer zij gepest werden. Wanneer de bovenbouwleerlingen zelf andere pestten geven zij aan dat zij dit het meeste doen door het geven van een bijnaam, duwen, schoppen en slaan, negeren en uitlachen.

Wat ook terug te vinden is in dit onderzoek in vergelijking tot het onderzoek van Fekkes e.a. (2004) is dat de jongens meer te maken hebben met direct pesten (voor gek gezet worden, het krijgen van een bijnaam en duwen, schoppen en slaan) en meisjes meer met indirect pesten (roddels, briefjes, cyberpesten en genegeerd of uitgelachen worden). Tot slot geven de leerlingen van de Kardinaal Alfrinkschool aan meer gepest te worden dan zelf te pesten. Zowel bij het onderzoek van Fekkes e.a. (2004) als dit onderzoek komt naar voren dat pesten vooral voorkomt op de plaatsen waar veel interactie is tussen de leerlingen: voornamelijk het klaslokaal als de juf weg is en het schoolplein. Daarnaast wordt de gymles genoemd. De hoge prevalentie van pestgedrag in de klas en op het schoolplein toont aan dat vooral op deze plaatsen effectieve supervisie nodig is. Zo toont onderzoek van Olweus (Olweus, 1993) aan dat op scholen waar meer docenten in de pauzes toezicht houden, minder pestgedrag voorkomt (hij noemde dat 'a higher teacher density'). Een ander punt dat naar voren komt bij beide onderzoeken is dat de leerlingen niet altijd naar de juf toekomen wanneer zij gepest worden. De docenten zouden een omgeving moeten creëren waarin de leerlingen aangemoedigd worden om over dit soort onderwerpen te praten.

Tot slot komt in beide onderzoeken naar voren dat er sprake is van een zwijgende middengroep. Zo geven de bovenbouwleerlingen in dit onderzoek aan het vervelend te vinden dat anderen leerlingen gepest worden, maar zij zeggen er zelf niet vaak wat van om dit te stoppen.

5.2 Validiteit

Met behulp van de vragenlijsten en bouwvergaderingen is geprobeerd te meten in welke mate agressie een rol speelt op de school. Geprobeerd is er voor te zorgen dat de vragenlijsten en bouwvergaderingen alleen betrekking hadden op dit onderwerp. Dit is gedaan door bij de bouwvergaderingen alleen in te gaan op agressie en bij de vragenlijsten het onderwerp agressie in te delen in pesten, fysieke agressie, verbale agressie, vernielingen bedreigingen en beleid, zodat deze onderwerpen niet door elkaar zouden lopen. Wanneer men kijkt naar de uitkomsten van het onderzoek lijkt het doel behaald. Hiermee lijkt het onderzoek redelijk valide. Wat de validiteit omlaag zou kunnen halen is het mogelijk sociaal wenselijk antwoorden door sommige leerlingen. Dit is zo veel mogelijk tegengegaan door de leerlingen in toets opstelling tijdens het afnemen van de vragenlijst waarbij zij niet mochten overleggen, waardoor zij niet kunnen samenwerken of overleggen.

5.3 Aanbevelingen

De volgende bevindingen zijn geconstateerd naar aanleiding van het onderzoek in de bovenbouw:

Het merendeel van de leerlingen in de bovenbouw hebben in het afgelopen maanden te maken gehad met schelden, vechten, bedreigen en pesten. Van het kapot maken van spullen is het minst sprake. Leerlingen geven aan wel eens bang te zijn zelf gepest te gaan worden.

Leerlingen hebben aangegeven anderen leerlingen te willen helpen wanneer zij gepest worden, maar geven aan dit vrijwel nooit te doen. Slechts de helft van de leerlingen geeft aan zich veilig te voelen op school, in groep 5 is dit zelfs maar 1 op de 5 leerlingen ...

Dit kan er op duiden dat in de bovenbouwklassen een continue machtsstrijd gaande is onder de leerlingen. De leerlingen zijn bang om andere leerlingen die gepest worden te gaan helpen omdat de kans dan bestaat dat deze leerlingen dan zelf onderaan de hiërarchie terecht komen, waardoor zij misschien zelf gepest gaan worden. Afgedwongen gezag en machtsstrijd zijn kenmerken van een negatieve groep. Kenmerken van een positieve groep zijn erkend gezag en hiërarchie.

Het doel voor komend schooljaar in de bovenbouw is het creëren van positieve groepen met een open groepscultuur, waarbij een oplossingsgerichte aanpak gebruikt wordt.

5.3.1 Aanbevelingen

Aan de hand van deze bevindingen zijn de volgende aanbevelingen opgesteld⁸:

- Het invoeren van de Stopmethode van Theo Klungers in groep 1 tot en met 6
- Het werken met de oplossingsgerichte aanpak van Sue Young in de bovenbouw, voornamelijk in de groepen 7 en 8.
- Groepsdynamische processen aansturen om het pedagogische klimaat te versterken.
- Het met de gehele klas opstellen van klassenregels.
- Het invoeren van de aandachtsregel van de week.
- Goed gedrag tijdens de pauze bekrachtigen.
- Het moet duidelijk zijn wie de vertrouwenspersoon in de school is (zowel voor de leerkrachten als voor de leerlingen).
- Het verkleinen van de leerling/leraarverhouding in groep 5:
Volgend jaar twee groepen 6
- Het verbeteren van het gedrag aan de hand van de BOJEG (baas Over Je Eigen gedrag) methode van Theo Klungers.
- Het invoeren van de stop-dankjewel-methode van Theo Klungers.
- Bevorderen wij gevoel aan de hand van oefeningen
- Training omgang met agressie voor leerkrachten.
- Tips
 - Voor de omgang met agressie
 - Voor de omgang met pesten (zowel voor docenten als leerlingen als ouders)

5.3.2 Wat zal dit alles betekenen voor de leerkrachten, leerlingen en de ouders?

Wanneer deze aanbevelingen worden doorgevoerd zal dat betekenen dat de school een oplossingsgerichte school wordt. De school zal zich gaan richten op sterke en positieve kanten waardoor deze verder ontwikkeld worden. Waar de positieve kanten zich ontwikkelen zullen de negatieve kanten afnemen. Waar goed positief gedrag gestimuleerd wordt zal het negatieve gedrag afnemen. Voor leerkrachten, leerlingen en ouders zal dit betekenen dat het schoolklimaat alleen maar positiever en opener zal worden. Uiteindelijk doel is bij alle klassen een open en positief groepsklimaat te creëren.

⁸ Voor een verdere toelichting van de aanbevelingen, zie bijlage 6.

Hoofdstuk 6: Evaluatie onderzoek

6.1 Persoonlijke ervaringen

Ik merkte aan mezelf dat ik weinig kennis en ervaring had om adequate tips aan mijn collega's te geven wat betreft agressie. Het stoorde mij, dat ik mijn vinger niet kon leggen op het ontstaan van dit agressieve gedrag bij sommigen van de bovenbouwleerlingen. Mijn gebrek aan kennis en vaardigheden, samen met de hulpvragen van mijn collega's hebben ervoor gezorgd dat er een uitgebreid rapport ligt wat een aanbevelingslijst bevat waar volgend schooljaar na aanvang meteen mee gestart kan worden.

6.2 De betekenis van dit onderzoek

Dit onderzoek is voor mij persoonlijk een bevestiging op het feit dat ik me verder wil ontwikkelen in de sociaal emotionele ontwikkeling van kinderen en dan in het bijzonder de kinderen met (ernstige) gedragsproblemen.

Mijn meesterstuk heeft me de expertise gegeven die ik nodig had om volgend jaar aan de slag te gaan met de aanbevelingslijst, die we zo hard nodig hebben op de Kardinaal Alfrinkschool. Ik richt me nu op zaken die ik leuk en interessant vind en wanneer je iets wilt en de interesse hebt, lukt het je en straal je positiviteit uit naar mensen die dat nodig hebben.

De docenten hebben de uitslag van het onderzoek in een bijeenkomst te horen gekregen. Ik heb ze de tabellen getoond en samen gedacht over eventuele stappen in de goede richting. Tevens ben ik met de directie in gesprek gegaan en wij kwamen tot de conclusie dat de groepen 5 en 6/7 uit elkaar moesten, aangezien kinderen zich veilig horen te voelen op school en dit in deze groepen bij veel leerlingen niet zo is.

Met de formatie in ons achterhoofd zijn we gaan puzzelen en kwamen we tot de conclusie dat we groep 5 (35 kinderen) gaan splitsen in twee groepen 6 en de 3 combinaties 6/7 worden volgend jaar 2 groepen 7 en een grote groep 8. Naar aanleiding van dit meesterstuk ben ik benaderd door een medewerker van WSNS en is me gevraagd om volgend jaar een bovenbouw traject te gaan begeleiden vanuit een project uit Amsterdam. Het fijne weet ik er nog niet van, maar mijn aanbevelingen gaan een grote rol spelen.

Er staan voor volgend jaar consultaties gepland, waarbij ik aan de hand van kijkwijzers naar het leerkrachtgedrag ga kijken aangezien leerkrachten een ander beeld van bepaalde zaken bleken te hebben dan de leerlingen. Het is van groot belang dat de leerkracht investeert en door middel van oplossingsgerichte gespreksvoering wil ik aan de hand van die kijkwijzers zaken die goed gaan bespreken en ze met een zelfgeformuleerde opdracht naar huis sturen.

6.3 Hoe ging het en wat heb ik geleerd?

Nooit eerder heb ik zo hard gewerkt voor een opleiding en nooit eerder ben ik zo moe maar voldaan geweest. Dit komt waarschijnlijk tevens, omdat mijn gezin vooral op mij draait en ik tevens een nieuwe baan binnen het zorgteam heb aangenomen. Ook moest er verhuisd worden dit jaar en wilde ik nog wat sociale contacten onderhouden. Het is me gelukt en het ging echt voorspoedig. Dit komt ook doordat ik goed wist wat ik wilde en dat mijn startplan al in september klaar was. Mijn tijdspad was dan ook goed te doen en afgezien van de verhuizing, is het al met al geworden wat ik ervan hoopte dat het zou worden.

Ik heb geleerd om:

- te werken met het statistieken programma SPSS, onder begeleiding van mijn stagiaire toegepaste psychologie, die tevens mijn eerste critical friend is geweest en nog is.
- theorie te koppelen aan de praktijk en wat vind ik dit lastig, aangezien ik een echte doener ben en niet graag de theorie in duik.
- mezelf dus gedwongen om theorie interessant te gaan vinden en hierdoor mijn gedragsortotheek uitgebreid.
- mijn collega's te enthousiasmeren door mezelf te profileren als onderzoekster, ten einde hen een aanbevelingslijst te bezorgen waardoor de handelingsverlegenheid minimaliseert.
- de directie vertrouwen te geven dat het onderzoek zinvol is en ervoor zorgt dat zowel leerkrachten als leerlingen zich uiteindelijk veilig en gewenst voelen op de Kardinaal Alfrinkschool.
- een onderzoeksverslag te schrijven en de hoofdstukken in elkaar over te laten vloeien, wat vond ik dit lastig en wat heb ik hierop moeten zwoegen.
- mezelf in de spiegel aan te kijken en te zeggen: vandaag is het weer een nieuwe dag, zet hem op, je kunt het!!

6.4 Positieve/negatieve/kritische reflectie op jezelf en procesverloop

In 6.3 heb ik beschreven wat ik geleerd heb. Deze punten staan op volgorde van het verloop van het proces beschreven, waardoor mij nog rest de negatieve / kritische reflectie op mezelf te beschrijven.

In dit verslag beschreef ik eerder, dat ik niet zo formeel en theoretisch ben aangelegd en vooral met hoofdstuk 2 had ik dan ook de meeste moeite. Ik heb lang gezocht naar geschikte literatuur en het lezen ervan en beschrijven van relevante stukken vond ik lastig. Gelukkig hebben mijn critical friends en mijn coach mij goede titels gegeven, waardoor ik wel zeker wist dat ik aan de voorwaarden voldeed en ik mijn vragen kon beantwoorden.

Zo vond ik het ook lastig om die literatuur aan mijn onderzoek te koppelen, door middel van het verwijzen hiernaar in mijn onderzoeksverslag. Ik ben eerder een gevoelsmens en heb de kunst verstaan om de theorie te gebruiken waarbij ik een goed gevoel had en waarvan ik wist dat het belangrijk was om te weten. Ik vond het moeilijk om op een formele manier te schrijven, maar na een tijdje ging het beter.

Bovenaan het lijstje staat nu: het delen van de gegevens met ouders. Ik ben aan het bedenken op welke manier ik de ouders hierbij ga betrekken en dan concreet in welke vorm. Ik vind zelf dat ik dit al eerder had moeten doen, aangezien zij ook met smart wachten op de uitslag en toestemming hebben gegeven om onderzoek te doen. Het is bijna vakantie en ik ga mijn uiterste best doen, de tijd is ook zo kort.

6.5 Ervaren van weerstand, tijdsdruk, samenwerking etc.

Ik ben gegroeid, als gedragsspecialist maar ook als mens. Het heeft veel geëist van mijn gezinsleven, waardoor niet alleen ik, maar ook mijn man en kinderen het waarschijnlijk prettig zullen vinden dat vrouw en mama weer iets meer tijd heeft voor het gezin. Ik zie in dat het schrijven van een meesterstuk een kunst op zich is en dat er bergen werk verzet moet worden wil je dit optimaal doen. Daarom ben ik trots op mezelf, trots dat ik door diepe dalen ben gegaan, maar nu dit onderzoek kan afronden en kan zeggen: 'kijk mevrouw bij de bushalte, ik heb onderzoek gedaan naar agressie in de bovenbouw'. Dat de bewuste mevrouw een blik hoeft te werpen en begrijpt waar het onderzoek over gaat en belangrijker nog: het nut ervan inziet en nieuwsgierig is naar de voortgang van het proces.

Mijn critical friends zijn van groot belang geweest in het hele proces. Mijn stagiaire met haar expertise kon mij van vele tips en adviezen voorzien, aangezien zij een kei is in het schrijven van formele verslagen en precies weet waar die voetnoten moeten komen en hoe je een goede literatuurstudie doet en er ook goed naar verwijst.

Tjeerd is een grote steun voor mij geweest, omdat ik erg veel moeite had met de formele opbouw van mijn werkstuk. Wanneer ik weer een Jip en Janneke zin maakte, werd hij meteen geel gekleurd en stonden er wel 3 suggesties onder hoe het beter kon. Ik kon hier erg goed mee omgaan en heb hem in zijn werk weer goed kunnen reviewen.

Zonder deze twee mensen zou ik niet tot bepaalde inzichten zijn gekomen en zonder hun steun zou ik het niet hebben gered!

Nawoord

Dan zijn we aan het einde gekomen van periode, waarin ik ben ontwikkeld van een leerkracht voor de klas tot een gedragsspecialist met als afstudeeropdracht een onderzoek naar agressie in de bovenbouw van mijn basisschool. Ik ben trots op mezelf en op mijn onderzoek.

Graag wil ik van de gelegenheid gebruik maken om de mensen te bedanken die het mede mogelijk hebben gemaakt om dit onderzoek tot een goed en productief einde te brengen:

Allereerst Peter, mijn man en maatje, steun en toeverlaat in dagen dat ik het nodig had. Bedankt voor je begrip en de sporttijd die je voor mij hebt opgegeven, zodat ik mijn gang kon gaan in de avonduren wat betreft de opleiding en het onderzoek.

Vervolgens wil ik Finn en Liz bedanken dat mama lekker kon gaan leren wat ze graag wilde leren. Het is bijna vakantie en dan gaan we heerlijk tijd inhalen samen!

Tjeerd, kanjer, je bent een topper. Bedankt voor je geduld en het feit dat je zoveel tijd en energie in mijn onderzoek hebt willen steken.

Karlijn, bedankt voor je expertise en je enthousiasme in mijn onderzoek.

Martien, bedankt voor het coachingsproces. Je hebt het er vast erg druk mee gehad en ik hoop je nog eens te mogen mailen met vragen op het moment dat ik heb besloten of het echt iets voor mij is om mijn eigen bureau te beginnen in het werken met kinderen met.....

Alle mensen die mij gesteund hebben en naar mij hebben willen luisteren in goede en minder goede tijden, dank jullie wel!

Literatuurlijst

- Fekkes, M., Pijpers, F., & Verloove-Vanhorick, S. (2004). *Bullying: Who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior*. Oxford, University Press 2005. Vol. 20 no 1. 2005
- Greene, R.W. (2005). *Het explosieve kind. Over het opvoeden en begrijpen van snel gefrustreerde en chronisch inflexibele kinderen*. Amsterdam, Nieuwezijds bv.
- Harinck, F. (2006). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen/ Apeldoorn, Garant-uitgevers n.v.
- Jeninga, J. (2004). *Professioneel omgaan met gedragsproblemen. Praktijkboek voor het primair onderwijs*. Baard, Hbuitgevers.
- Jeninga, J. (2008). *Tel dan eerst even tot 10. Voorkoming van agressief gedrag*. Enschede, Printpartners Ipskamp B.V.
- Klungers, T. (1999). *Van pesten naar een wijgevoel. Iedereen heeft recht op een respectvolle behandeling*. Weesp, posicom.
- Klungers, T. (2004). *Van een moeilijke groep naar een prettige groep. Iedereen heeft recht op een respectvolle behandeling*. Weesp, posicom.
- Maanen van, T. (2009). *Zelfcontrole. Een sociaal cognitief interventieprogramma voor kinderen met agressief en oppositioneel gedrag*. Houten, Bohn Stafleu Van Loghum
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell, Oxford.

- Olweus, D. (1994). *Bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program*. Journal of child psychology and psychiatry and allied disciplines, 35, 1171-1190.
- Orobio de Castro, B. (2008). *Agressieve en regelovertreedende gedragsproblemen*. In P.J.M. Prins & C. Braet (red.). *Handboek klinische ontwikkelingspsychologie*. Houten, Bohn Stafleu van Loghum.
- Vocht, de, A. (2008). *Basishandboek SPSS - SPSS 16 voor windows*. Utrecht, Bijleveld Press. P. 122
- Young, S (2009). *Solution-Focused Schools. Anti-Bullying and Beyond*. London, Bt-press.

Internet:

- Vragenlijst vervangingsfonds voor docenten, 2006:
<http://www.agressiegeweldebijonderwijspersoneel.nl/downloads/vragenlijst.pdf>
- Oorzaken, Achtergrond, Theorie - pesten als onderdeel van agressie
Griffin en Gross (2004): <http://www.freewebs.com/gedragsproblemeninschool-pesten/oorzakenvanpesten.htm>

Bijlagen

Bijlage 1: Kennisgeving ouders / verzorgers onderzoek naar agressie.

Betreft: vragenlijst m.b.t. agressie en pesten in de bovenbouw

Maassluis, 7 februari 2010

Geachte ouders / verzorgers,

In de komende 2 weken wordt er in de groepen 5 t/m 8 een vragenlijst afgenomen die betrekking heeft op agressie en pesten in de bovenbouw.

Het doel van deze vragenlijst is: het in kaart brengen van de meningen en ervaringen van onze bovenbouwleerlingen wat betreft deze onderwerpen. Met deze resultaten kunnen we bekijken wat er goed gaat en of er eventueel punten zijn die de aandacht verdienen.

Met alle ingevulde lijsten wordt uiteraard zorgvuldig omgegaan en de leerlingen worden na het invullen niet persoonlijk benaderd over wat ze hebben ingevuld.

Mocht u nog vragen / opmerkingen hebben, kunt u mij iedere maandag en dinsdag bereiken op de Kardinaal Alfrinkschool.

Met vriendelijke groeten,
Christel Grootcholten

Bijlage 2: De vragenlijst voor de leerlingen

Vragenlijst 'Pesten en Agressie' - voor de bovenbouwleerlingen van de Kardinaal Alfrinkschool:

Beste leerling,

We vinden het belangrijk dat iedereen zich goed voelt op school. Met behulp van deze vragenlijst willen we bekijken of jullie te maken hebben met:

- Pesten
en/ of
- Agressie.

Zo kan de school met jullie hulp deze problemen aanpakken. Iedereen heeft immers recht op een fijne schooltijd, goede vrienden en een leuke klas.

Je vult de vragenlijst alléén in. Je mag niet overleggen met je klasgenoten, het gaat ten slotte om jouw mening.

Om misverstanden te voorkomen is op de volgende bladzijde een woordenlijst toegevoegd. Hier kun je lezen wat we bedoelen met pesten en agressie.

De lijst bestaat uit 63 vragen. Kleur het hokje met jouw antwoord helemaal in met grijs potlood: ☐

Als je je antwoord wilt veranderen kun het uitgummen en een ander hokje inkleuren.

Succes met invullen en erg bedankt voor je tijd!

Woordenlijst

Wat bedoelen we met...

Plagen: is onschuldig, pesten is gemeen. We noemen het plagen als kinderen aan elkaar gewaagd zijn: de ene keer doet de één iets onaardigs, de volgende keer is het de ander. De geplaagde kan zichzelf verdedigen. Het is een spelletje, niet altijd leuk, maar nooit echt bedreigend.

Pesten: is wel bedreigend. Het gebeurt niet zomaar een keer, soms iedere dag, soms wel een jaar of langer. Iemand die gepest wordt kan zich daar niet of nauwelijks tegen verdedigen. Bij pesten zijn bepaalde kinderen steeds het slachtoffer. Hoe ze zich ook gedragen, wat ze ook doen, de pesters vinden altijd wel weer een aanleiding om hen te pesten.

Je kunt iemand pesten met woorden, maar ook door te duwen of te slaan / schoppen. Ook het expres buitensluiten of negeren van kinderen hoort bij pesten, als deze zich gekwetst voelen.

Cyberpesten (digitaal pesten): pesten via de computer of mobiel, zoals: via (haat) mailtjes, MSN, of SMS. Ook Foto's van iemand anders op het Internet zetten (waarvan diegene niet wilt dat ze op internet komen) hoort hierbij.

Agressie: Gedrag waardoor iemand anders zich bedreigd voelt, en waardoor iemand zich beschadigt voelt.

Discriminatie: Het maken van onderscheidt tussen groepen, waarbij één groep “beter” is. Dat kan op basis van afkomst of geloof, maar kan ook op basis van andere kenmerken.

Voorbeelden zijn onder andere geslacht (meisje – jongen), kleding, huidskleur of uiterlijk.

Algemeen

Mijn naam is: (hoeft niet).....

Ik zit in groep:

☐ 5 ☐ 6/7A ☐ 6/7B ☐ 6/7C ☐ 8A ☐ 8B

Ik ben een: ☐ A: meisje ☐ B: jongen

Ik ben jaar oud

Ik zit op deze school sinds groep

1. Over het algemeen vind ik naar school gaan:

- ☐ Heel erg leuk
- ☐ Leuk
- ☐ Weet ik niet
- ☐ Niet zo leuk
- ☐ Stom

2. In de klas heb ik:

- ☐ Niet veel vrienden
- ☐ 1 beste vriend(in)
- ☐ 2 of 3 goede vrienden
- ☐ 4 of 5 goede vrienden
- ☐ 6 of meer goede vrienden

3. Vind jij dat je goed voor jezelf kan opkomen?

- ☐ Ik kan niet goed voor mezelf opkomen
- ☐ Ik kan een beetje voor mezelf opkomen
- ☐ Weet ik niet
- ☐ Ik kan goed voor mezelf opkomen
- ☐ Ik kan heel goed voor mezelf opkomen

4. Hoeveel leerlingen denk jij dat in jouw klas gepest worden? Leerlingen

5. Hoeveel leerlingen denk jij dat in jouw klas zelf pesten? Leerlingen

Inventarisatie

6. De volgende vragen gaan over het afgelopen half jaar. Daarmee bedoelen we:

Vanaf de zomervakantie.

In de woordenlijst kun je lezen wat we bedoelen met pesten of met agressie.

	Dat is <i>niet</i> gebeurd in de afgelopen paar maanden	Dat is <i>een</i> <i>enkele keer</i> gebeurd in de afgelopen paar maanden	Dat gebeurt <i>2 of 3</i> <i>keer per</i> <i>week</i>	Dat gebeurt <i>1 keer</i> <i>per</i> <i>week</i>	Dat gebeurt <i>meerdere</i> <i>keren per</i> <i>week</i>
a. Ik werd voor de gek gezet op een kwetsende manier	☐	☐	☐	☐	☐
b. Ik werd expres buitengesloten of helemaal genegeerd	☐	☐	☐	☐	☐
c. Ik werd uitgelachen, ook nadat ik zei dat de anderen moesten stoppen	☐	☐	☐	☐	☐
d. Ik kreeg steeds een nare bijnaam die ik zelf niet leuk vond	☐	☐	☐	☐	☐
e. Er werden nare briefjes over mij geschreven in de klas	☐	☐	☐	☐	☐
f. Ik werd geduwd, geschopt of geslagen	☐	☐	☐	☐	☐

g. Andere leerlingen vertelden nare dingen en roddels over mij, zodat de andere leerlingen mij niet meer aardig zouden vinden.	☐	☐	☐	☐	☐
h. Mijn spullen (of geld) werden afgepakt door andere leerlingen	☐	☐	☐	☐	☐
i. Mijn spullen (of geld) werden kapotgemaakt door andere leerlingen	☐	☐	☐	☐	☐
j. Ik kreeg gemene of kwetsende berichtjes, telefoontjes of foto's via de telefoon of internet (cyberpesten)	☐	☐	☐	☐	☐

Over gepest worden:

7. Hoe vaak ben je gepest in de afgelopen maanden?

- ☐ Ik ben niet gepest op school in de afgelopen paar maanden
- ☐ Ik ben een enkele keer gepest in de afgelopen paar maanden
- ☐ Ik word 2 of 3 keer per maand gepest
- ☐ Ik word ongeveer 1 keer per week gepest
- ☐ Ik word meerdere keren per week gepest

8. Als je last hebt gehad van cyberpesten, op wel manier was dat?

(je mag meerdere hokjes inkleuren)

- ☐ Met de telefoon: ☐ Bellen ☐ SMS
- ☐ Met de computer: ☐ Mail ☐ Vriendensites (bv.hyves) ☐ Chat
- ☐ Anders, namelijk
- ☐ Ik heb geen last gehad van cyberpesten.

9. Ik werd op een andere manier gepest, namelijk:

.....

.....

.....

Hoe vaak is dat gebeurd?

- ☐ Ik ben niet gepest op school in de afgelopen paar maanden
- ☐ Dat is een enkele keer gebeurd in de afgelopen paar maanden
- ☐ Dat gebeurt 2 of 3 keer per maand
- ☐ Dat gebeurt ongeveer 1 keer per week
- ☐ Dat gebeurt meerdere keren per week

10. In welke groep(en) zitten de leerlingen die je pesten?

(Je mag meerdere hokjes invullen)

- ☐ In mijn eigen groep
- ☐ In dezelfde groep, maar niet in mijn klas
- ☐ In een hogere groep
- ☐ In een lagere groep
- ☐ Ik werd niet gepest in de afgelopen paar maanden

11. Ik word vooral gepest door

- ☐ Jongens
- ☐ Meisjes
- ☐ Jongens en meisjes
- ☐ Ik werd niet gepest in de afgelopen paar maanden

12. Door hoeveel leerlingen word je vooral gepest?

- ☐ Vooral door 1 leerling
- ☐ Door 10 of meer leerlingen
- ☐ Door een groep van 2-3 leerlingen
- ☐ Dat is elke keer verschillend
- ☐ Door een groep van 4-9 leerlingen
- ☐ Ik werd niet gepest in de afgelopen paar maanden

13. Hoe lang heeft het pesten geduurd, of duurt het pesten nu?

- ☐ Ongeveer 1 of 2 weken
- ☐ Een jaar of langer
- ☐ Ongeveer 1 maand
- ☐ Ik werd niet gepest in de afgelopen paar maanden
- ☐ Ongeveer 6 maanden
- ☐ Soms een dagje

Over zelf pesten:**14. Hoe vaak heb jij een andere leerling gepest, in de afgelopen paar maanden?**

- ☐ Ik heb niemand gepest op school in de afgelopen paar maanden
- ☐ Ik heb een enkele keer gepest in de afgelopen paar maanden
- ☐ Ik heb 2 of 3 keer per maand gepest
- ☐ Ik pest ongeveer 1 keer per week
- ☐ Ik pest meerdere keren per week

15. De volgende vragen gaan over verschillende manieren waarop je iemand kan pesten:

	Dat is <i>niet</i> gebeurd in de afgelopen paar maanden	Dat is <i>een</i> <i>enkele keer</i> gebeurd in de afgelopen paar maanden	Dat gebeurt <i>2 of 3</i> <i>keer per</i> <i>week</i>	Dat gebeurt <i>1 keer</i> <i>per</i> <i>week</i>	Dat gebeurt <i>meerdere</i> <i>keren per</i> <i>week</i>
1. Ik heb een andere leerling voor gek gezet op een kwetsende manier	☐	☐	☐	☐	☐
2. Ik heb een andere leerling expres buitengesloten of helemaal genegeerd	☐	☐	☐	☐	☐

3. Ik heb andere leerlingen uitgelachen, ook nadat ze zeiden dat ik moest stoppen	O	O	O	O	O
4. Ik gaf andere leerlingen steeds een nare bijnaam die zij niet leuk vonden	O	O	O	O	O
5. Ik schreef nare briefjes over andere leerlingen in de klas	O	O	O	O	O
6. Ik heb een andere leerling geduwd, geschopt of geslagen	O	O	O	O	O
7. Ik heb nare dingen en roddels verteld over andere leerlingen, zodat de andere leerlingen die persoon niet meer aardig zouden vinden.	O	O	O	O	O
8. Ik heb spullen (of geld) afgepakt van andere leerlingen en/of kapotgemaakt	O	O	O	O	O
9. Ik heb spullen (of geld) kapotgemaakt van een andere leerling	O	O	O	O	O
10. Ik stuurde gemene of kwetsende berichtjes, telefoontjes of foto's via de telefoon of Internet (cyberpesten)	O	O	O	O	O

16. Als je mee hebt gedaan met cyberpesten, op wel manier was dat? (je mag meerdere hokjes invullen)

☐ Met de telefoon:	☐ Bellen
	☐ SMS
☐ Met de computer:	☐ Mail
	☐ Vriendensites (zoals hyves)
	☐ Chat (MSN)
☐ Anders, namelijk	
☐ Ik doe hier niet aan mee	

17. Ik heb op een andere manier gepest, namelijk:

.....

.....

.....

Hoe vaak is dat gebeurd?

- ☐ Ik heb niet gepest op school in de afgelopen paar maanden
- ☐ Het is een enkele keer gebeurd in de afgelopen paar maanden
- ☐ Het gebeurt 2 of 3 keer per maand
- ☐ Het gebeurt ongeveer 1 keer per week
- ☐ Het gebeurt meerdere keren per week

18. Hoe zie jij jezelf?

- ☐ Als pester
- ☐ Als kind dat gepest wordt
- ☐ Als meeloper
- ☐ Geen van de drie

19. Als je een andere leerling pest, doe je dat vooral omdat...

(Je mag meerdere hokjes inkleuren)

- ☐ je vroeger werd gepest en je dit niet opnieuw wilt laten gebeuren
- ☐ jij je vervelt
- ☐ pesten er voor zorgt dat je meetelt
- ☐ je pesten leuk vind

- ☐ je denkt dat je dan stoer bent
- ☐ je sommige leerlingen niet aardig vind
- ☐ je dit van andere kinderen moet doen
- ☐ de leerling die gepest wordt
jou al eens heeft gepest
- ☐ een andere reden, namelijk

Agressie

20. De volgende vragen gaan over agressie. In de woordenlijst kun je lezen wat we daar mee bedoelen.

	Dat is <i>niet</i> gebeurd in de afgelopen paar maanden	Dat is <i>een</i> <i>enkele keer</i> gebeurd in de afgelopen paar maanden	Dat gebeurt <i>2 of 3</i> <i>keer</i> <i>per week</i>	Dat gebeurt <i>1 keer</i> <i>per</i> <i>week</i>	Dat gebeurt <i>meerdere</i> <i>keren per</i> <i>week</i>
a. Scheld je wel eens andere leerlingen uit omdat je boos op ze bent?	☐	☐	☐	☐	☐
b. Doe je wel eens mee met een vechtpartij?	☐	☐	☐	☐	☐
c. Sta je wel eens te kijken bij een vechtpartij?	☐	☐	☐	☐	☐
d. Sta je wel eens aan te moedigen bij een vechtpartij?	☐	☐	☐	☐	☐
e. Word je wel eens zo boos dat je spullen van jezelf kapot maakt?	☐	☐	☐	☐	☐
f. Zijn er wel eens spullen van jou kapotgemaakt door een andere leerling?	☐	☐	☐	☐	☐

g. Heb jij wel eens spullen van andere leerlingen kapot gemaakt?	☐	☐	☐	☐	☐
h. Heb je wel eens spullen van de school kapot gemaakt?	☐	☐	☐	☐	☐
i. Bedreig je wel eens andere leerlingen om te krijgen wat je wilt?	☐	☐	☐	☐	☐
j. Word je wel eens bedreigd door andere leerlingen?	☐	☐	☐	☐	☐
k. Ik voelde me gedwongen om iets te doen wat ik eigenlijk niet wilde	☐	☐	☐	☐	☐

21. Deze vragen gaan over of je het gemeld heb wanneer je iets kapot hebt gemaakt.

	Dit is niet gebeurd	Nee	Ja, namelijk bij
Als er wel eens spullen van jou kapot zijn gemaakt door een andere leerling, heb je dit tegen de juf gezegd?	☐	☐	☐
Als jij wel eens spullen van een ander kapot heb gemaakt, heb je dit tegen de juf gezegd?	☐	☐	☐
Als je wel eens spullen van de school kapot hebt gemaakt, heb je dit tegen de juf gezegd?	☐	☐	☐

22a. Heb je iemand verteld dat je gepest werd in de afgelopen maanden?

- ☐ Ik werd niet gepest in de afgelopen paar maanden
- ☐ Ik werd gepest, maar ik heb het tegen niemand gezegd
- ☐ Ik werd gepest, en ik heb het tegen iemand gezegd

22b. Als je gepest werd, aan wie heb je dit verteld?

(Je mag meerdere hokjes inkleuren)

- ☐ De juf ☐ M'n ouder(s) ☐ M'n broer of zus
- ☐ Iemand anders,..... ☐ Aan niemand

23. Als je ziet dat iemand gepest wordt, wat voel of denk je dan?

- ☐ Waarschijnlijk heeft diegene het verdiend
- ☐ Ik weet het niet
- ☐ Ik vind het een beetje vervelend voor diegene, maar durf ik niet te helpen
- ☐ Ik vind het heel vervelend voor diegene en ga die persoon helpen

24. De volgende vragen gaan over hoe vaak iets voorkomt in de school:

	Nooit	Af en toe	Vaak	(Bijna) altijd	Weet ik niet
a. Als jij iemand op school hebt gepest, hoe vaak gaat de juf daar met jou over praten? (Alleen invullen als jij wel eens iemand pest.)	☐	☐	☐	☐	☐
b. Als jij iemand op school hebt gepest, hoe vaak wordt daar thuis tussen jou en je ouders over gepraat? (Alleen invullen als jij wel eens iemand pest.)	☐	☐	☐	☐	☐
c. Als andere leerlingen zien dat iemand gepest wordt, hoe vaak zeggen ze daar wat van?	☐	☐	☐	☐	☐
d. Als jij ziet dat iemand gepest wordt, hoe	☐	☐	☐	☐	☐

vaak zeg je daar zelf wat van?					
e. Ben je wel eens bang om zelf gepest te worden op school?	☐	☐	☐	☐	☐
f. Hoe vaak vind jij dat de juf wat doet om pesten in de klas te stoppen of te voorkomen?	☐	☐	☐	☐	☐

25. Als je wordt gepest, waar gebeurt dit? (je mag meerdere hokjes inkleuren)

☐ Op het schoolplein	☐ Bij de wc's	☐ Bij de gymles	☐ Via de computer
☐ Bij de schooldeur	☐ In de klas als de juf er is	☐ Op weg naar school	☐ Via mijn telefoon
☐ In de hal	☐ In de klas, als de juf weg is	☐ Op weg naar huis	☐ Anders, namelijk:

☐ Ik werd niet gepest in de afgelopen maanden

26. Als je je bedreigd voelde, waar voelde je je bedreigd? (je mag meerdere hokjes inkleuren)

☐ Op het schoolplein	☐ Bij de wc's	☐ Bij de gymles	☐ Via de computer
☐ Bij de schooldeur	☐ In de klas als de juf er is	☐ Op weg naar school	☐ Via mijn telefoon
☐ In de hal	☐ In de klas, als de juf weg is	☐ Op weg naar huis	☐ Anders, namelijk:

☐ Ik voelde me niet bedreigd in de afgelopen maanden

Stellingen

27. Hieronder staan 12 stellingen. Als je het met de stelling eens bent kleur je het hokje “ja” in met potlood. Als je het niet met de stelling eens bent kleur je het hokje “nee” in met potlood .

	Ja	Nee
Ik weet het verschil tussen pesten en plagen	☐	☐
Als ik een andere leerling niet mag, zou ik mee kunnen doen met pesten	☐	☐
Digitaal pesten is net zo erg als ‘gewoon’ pesten	☐	☐
Schelden doet geen pijn	☐	☐
Ik voel me veilig op school	☐	☐
De juf neemt mijn melding van pesten serieus	☐	☐
Ik vind dat de school genoeg doet om pesten aan te pakken en/of te voorkomen	☐	☐
Ik weet waar ik heen kan als ik gepest word of pesten aan wil geven	☐	☐
De school meer aandacht zou moeten besteden pesten	☐	☐
Af en toe vechten kan geen kwaad	☐	☐
Af en toe schelden kan geen kwaad	☐	☐
In de klas hebben we goede afspraken gemaakt over hoe we met elkaar omgaan	☐	☐

28. De volgende vragen gaan over discriminatie

	Dat is <i>niet</i> gebeurd in de afgelopen paar maanden	Dat is <i>een keer</i> gebeurd in de afgelopen paar maanden	Dat gebeurt <i>2 of 3</i> <i>keer per</i> <i>week</i>	Dat gebeurt <i>1 keer</i> <i>per week</i>	Dat gebeurt <i>meerdere</i> <i>keren per</i> <i>week</i>
Ik discrimineer wel eens op school	☐	☐	☐	☐	☐
Ik word wel eens gediscrimineerd op school	☐	☐	☐	☐	☐
Ik mag soms niet meedoen van de andere leerlingen, omdat ik een ander geloof heb	☐	☐	☐	☐	☐
Ik mag wel eens niet meedoen, omdat andere leerlingen vinden dat ik een ander of raar uiterlijk heb	☐	☐	☐	☐	☐
Ik werd gepest met een nare bijnaam over mijn afkomst of huidskleur	☐	☐	☐	☐	☐

29a. Als jij wel eens discrimineert, waar heeft dat dan mee te maken? (je mag meerdere hokjes aankruisen)

- ☐ Ik discrimineer nooit
- ☐ Dat ik uit een ander land kom
- ☐ Huidskleur
- ☐ Kleding
- ☐ Geloof
- ☐ Uiterlijk
- ☐ Of ik een jongen of een meisje ben
- ☐ Anders, namelijk.....

29b. Als je je wel eens gediscrimineerd voelt, waar gaat het discrimineren dan over?

- ☐ Ik ben nooit gediscrimineerd.
- ☐ Dat ik uit een ander land kom
- ☐ Huidskleur
- ☐ Kleding
- ☐ Geloof
- ☐ Uiterlijk
- ☐ Of ik een jongen of een meisje ben
- ☐ Anders, namelijk.....

30. Vond je de vragen duidelijk?

☐ Ja

☐ Nee

☐ Sommige vragen wel en sommige vragen niet

Wil je zelf nog wat kwijt over pesten en agressie op school, of heb je een belangrijke tip?

Schrijf het dan hieronder op:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bijlage 3: De vragenlijsten voor de leerkrachten en directie

Vragenlijst 'Pesten en Agressie' - voor mensen die werkzaam zijn op de Kardinaal Alfrinkschool:

Beste collega,

Voor u ligt de vragenlijst 'Pesten en Agressie'. Met behulp van deze vragenlijst wil de school meer inzicht krijgen in de mate waarin pesten en agressie voorkomt in de bovenbouw van onze school. De informatie die op deze manier verkregen wordt zal gebruikt worden als uitgangssituatie voor verbeterpunten binnen de school.

Onderwerpen die voorbij zullen komen zijn:

- Pesten bij de leerlingen onderling
- Verbale agressie - zowel bij leerlingen onderling als naar de docent toe
- Fysieke agressie - zowel bij de leerlingen onderling als naar de docent toe
- Discriminatie
- Het schoolterrein
- Het schoolbeleid

Om misverstanden te voorkomen is op de volgende bladzijde een woordenlijst toegevoegd. Hierop kun je lezen wat we verstaan onder bijvoorbeeld verbale agressie of fysieke agressie.

Alvast bedankt en succes!

De meeste woorden zullen u wel bekend zijn. Ter verduidelijking zal hier worden toegelicht wat we bedoelen met ...

- **Plagen:** Plagen is onschuldig, pesten is gemeen. We noemen het plagen als kinderen aan elkaar gewaagd zijn: de ene keer doet de één iets onaardigs, de volgende keer is het de ander. De geplaagde kan zichzelf verdedigen. Het is een spelletje, niet altijd leuk, maar nooit echt bedreigend.
- **Pesten:** Pesten is wel bedreigend. Het gebeurt niet zomaar een keer, soms iedere dag, soms wel een jaar of langer. Iemand die gepest wordt kan zich daar niet of nauwelijks tegen verdedigen. Bij pesten zijn bepaalde kinderen continu het slachtoffer. Hoe ze zich ook gedragen, wat ze ook doen, de pesters vinden altijd wel weer een aanleiding om hen te pesten. Er is dan ook sprake van een scheve machtsverhouding tussen pester en gepeste.
Pesten kan fysiek, maar ook verbaal zijn. Ook het opzettelijk buitensluiten of negeren van andere kinderen hoort bij pesten, als deze zich gekwetst voelen.
- **Cyberpesten:** met cyberpesten, oftewel digitaal pesten, wordt pesten bedoeld via de computer of mobiel, zoals: via (haat) mailtjes, MSN, of SMS. Ook ongevraagd foto's van iemand anders op internet zetten valt hieronder.
- **Agressie:** Gedrag waardoor iemand anders zich bedreigd voelt, en waardoor iemand zich beschadigt voelt. Ook dit kan zowel fysiek als verbaal zijn.
 - **Verbale agressie:** Onder verbale agressie verstaan wij in deze vragenlijst: uitschelden, pesten, treiteren, hate-mail (cyberpesten), bedreigingen, intimideren, thuis hinderlijk opgebeld worden
 - **Fysieke agressie:** Onder fysiek geweld verstaan wij in deze vragenlijst: duwen, trekken, slaan of schoppen, vernieling of beschadiging van uw eigendommen, diefstal van uw eigendommen, afpersing of chantage, bedreiging met (nep)wapen of mishandeling met (nep)wapen.
- **Discriminatie:** Onder discriminatie verstaan wij in deze vragenlijst: Het onderscheidt maken tussen groepen, waarbij één groep 'beter' is op grond van geslacht, seksuele geaardheid, herkomst / huidskleur en / of religie.

Personalia

Naam (niet verplicht)

01. Aan welke groep geeft u les? Groep:.....

02. Wat is uw functie op deze school?

- ☐ Onderwijzend personeel
- ☐ Onderwijs ondersteunend personeel
- ☐ Schoolleiding
- ☐ Anders, namelijk:

03. Bent u een man of vrouw?

- ☐ Man
- ☐ Vrouw

04. Wat is uw leeftijd?

- ☐ <25 jaar
- ☐ 25-35 jaar
- ☐ 35-44 jaar
- ☐ 45-54 jaar
- ☐ 55 jaar of ouder

Pesten bij de leerlingen onderling

05. Hoeveel leerlingen in uw klas worden gepest, denkt u? Leerlingen

06. Hoeveel leerlingen denkt u dat in uw klas zelf pesten? Leerlingen

07. Wie pesten er vooral?

- ☐ De jongens?
- ☐ De meisjes?
- ☐ Zowel de jongens als meisjes?

08. Als een leerling een andere leerling pest, denk je dat dit vooral komt doordat ...

(je mag meerdere hokjes invullen)

- ☐ ... ze vroeger zelf werden gepest en ze dit niet opnieuw willen laten gebeuren
- ☐ ... ze zich vervelen
- ☐ ... ze pesten leuk vinden
- ☐ ... ze sommige leerlingen niet kunnen verdragen
- ☐ ... ze bij een groepje horen die willen dat ze mee pesten
- ☐ ... de leerling die gepest wordt zelf eerder anderen heeft gepest en nu een lesje verdient
- ☐ ... ze willen tonen dat ze sterk zijn en dat anderen hen moeten respecteren
- ☐ ... pesten er voor zorgt dat je meetelt en aanzien krijgt in de groep
- ☐ ... je op die manier de sympathie van anderen probeert te krijgen
- ☐ ... een andere reden, namelijk.....

09. Denkt u dat **de leerlingen**...

	Ja	Nee
Het verschil weten tussen pesten en plagen?	☐	☐
Digitaal pesten net zo erg vinden als gewoon pesten?	☐	☐
Vinden dat schelden geen pijn doet?	☐	☐
Aangeven dat ze zich veilig voelen op school?	☐	☐
Vinden dat de docent hun melding van pesten serieus neemt?	☐	☐
Vinden dat de school genoeg doet om pesten aan te pakken?	☐	☐
Vinden dat er in de klas goede afspraken zijn gemaakt over hoe je met elkaar om moet gaan	☐	☐

Verbale agressie

Leerlingen onderling

Nooit Soms Vaak Altijd

10. Vindt u dat er sprake is van verbale agressie bij uw leerlingen?	☐	☐	☐	☐
11. Zegt u daar iets van als het u stoort?	☐	☐	☐	☐
12. Weet u hoe u dit probleem kunt aanpakken?	☐	☐	☐	☐

13. Zou u een training/advies willen over hoe u om kunt gaan met verbale agressie bij leerlingen onderling?

☐ Ja

☐ Nee

Naar de docenten toe

14. Bent u de afgelopen 3 maanden (schoolvakanties niet meegerekend) persoonlijk het slachtoffer geweest van verbale agressie door toedoen van leerlingen, ouders en/of collega's?

☐ ja → ga naar vraag 15

☐ nee → ga naar vraag 22

15. Hoe vaak bent u naar schatting de afgelopen 3 maanden persoonlijk het slachtoffer geweest van vormen van verbale agressie door leerlingen, ouders en/of collega's? (*aantallen invullen*)

	Door Leerlingen	Door Ouders	Door Collega's
Uitschelden, vloeken			

Pesten, treiteren			
Hate-mail (cyberpesten)			
Bedreigen, intimideren			
Thuis hinderlijk opgebeld worden			
Anders, namelijk			

16. Bij wie heeft u **melding gemaakt** of met wie heeft u **gesproken** over de verbale agressie, waarmee u bent geconfronteerd? (*Meerdere antwoorden zijn mogelijk*)

	Niemand	collega	Vertrouwde persoon binnen de school	School leiding	School bestuur	Onderwijs inspectie
Uitschelden, vloeken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pesten, treiteren	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hate-mail/ cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bedreigen, intimideren	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Thuis hinderlijk opgebeld worden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Anders, namelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐

17. Hebben de eventuele acties als gevolg hiervan tot een oplossing geleid?

- O ja, namelijk:
- O nee

18. Heb je naar aanleiding van verbale agressie een formele klacht ingediend bij schoolleiding, schoolbestuur, vertrouwensinspectie, externe klachtencommissie en/of aangifte gedaan bij de politie?

- O ja → ga naar vraag 19
- O nee → ga naar vraag 21

19. Van welke vormen van verbale agressie heeft u een **klacht ingediend** en bij wie?

(Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

	School leiding	School bestuur	Vertrou- wens inspectie	Externe klachten commissie	politie
Uitschelden, vloeken	☐	☐	☐	☐	☐
Pesten, treiteren	☐	☐	☐	☐	☐
Hate-mail/ cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐
Bedreigen, intimideren	☐	☐	☐	☐	☐
Thuis hinderlijk opgebeld worden	☐	☐	☐	☐	☐
Anders, namelijk	☐	☐	☐	☐	☐

20a. Bent u tevreden over de manier waarop de klacht is afgehandeld?

- O ja
- O nee
- O klacht is nog niet afgehandeld

20b. Wilt u uw antwoord toelichten?

.....

.....

U kunt nu door naar vraag 22

21. Waarom heeft u geen klacht ingediend?

.....

.....

Fysieke agressie

Leerlingen onderling

	Nooit	Soms	Vaak	Altijd
22. Vindt u dat er sprake is van fysieke agressie bij uw leerlingen?	☐	☐	☐	☐
23. Zegt u daar iets van als het u stoort?	☐	☐	☐	☐
24. Weet u hoe u dit probleem kunt aanpakken?	☐	☐	☐	☐

25. Zou u een training/advies willen over hoe u om kunt gaan met verbale agressie bij leerlingen onderling?

O Ja

O Nee

 Naar de docenten toe

26. Bent u de afgelopen 3 maanden (schoolvakanties niet meegerekend) persoonlijk het slachtoffer geweest van fysieke agressie door toedoen van leerlingen, ouders en/of collega's?

O ja → *ga naar vraag 27*

O nee → *ga naar vraag 34*

27. Hoe vaak bent u naar schatting, de afgelopen 3 maanden, persoonlijk het slachtoffer geweest van vormen van fysieke agressie door leerlingen, ouders en/of collega's?

(aantallen invullen)

	Door Leerlingen	Door Ouders	Door Collega's
Duwen en trekken			
Slaan of schoppen			
Vernieling of beschadiging van uw eigendommen			
Diefstal van uw eigendommen			
Afpersing of chantage			
Bedreiging met (nep)wapen			
Mishandeling met (nep)wapen			
Anders, namelijk			

28. Bij wie heeft u **melding gemaakt** of met wie heeft u **gesproken** over de fysieke agressie, waarmee u bent geconfronteerd? (Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

	Niemand	collega	Vertrouwe nspersoon binnen de school	School leiding	School bestuur	Onderwijs inspectie
Duwen en trekken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Slaan of schoppen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vernieling of beschadiging van uw eigendommen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diefstal van uw eigendommen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Afpersing of chantage	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bedreiging met een (nep) wapen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mishandeling met een (nep) wapen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Anders, namelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐

29. Hebben de eventuele acties als gevolg hiervan tot een oplossing geleid?

- O ja, namelijk:.....
- O nee

30. Heeft u, naar aanleiding van fysieke agressie, een formele klacht ingediend bij schoolleiding, schoolbestuur, vertrouwensinspectie, externe klachtencommissie en/of aangifte gedaan bij de politie?

- O ja → ga naar vraag 30
- O nee → ga naar vraag 32

31. Van welke vormen van fysieke agressie heeft u een **klacht ingediend** en bij wie?
(Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

	School leiding	School bestuur	Vertrou- wens inspectie	Externe klachten commissie	politie
Duwen en trekken	☐	☐	☐	☐	☐
Slaan of schoppen	☐	☐	☐	☐	☐
Vernieling of beschadiging van uw eigendommen	☐	☐	☐	☐	☐
Diefstal van uw eigendommen	☐	☐	☐	☐	☐
Afpersing of chantage	☐	☐	☐	☐	☐
Bedreiging met een (nep) wapen	☐	☐	☐	☐	☐
Mishandeling met een (nep) wapen	☐	☐	☐	☐	☐
Anders, namelijk	☐	☐	☐	☐	☐

32a. Bent u tevreden over de manier waarop de klacht is afgehandeld?

- O ja
- O nee
- O klacht is nog niet afgehandeld

32b. Wilt u uw antwoord toelichten?

.....

.....

U kunt nu door naar vraag 34

33. Waarom heeft u geen klacht ingediend?

.....

.....

.....

Discriminatie

34. Bent u de afgelopen 12 maanden persoonlijk slachtoffer geweest van discriminatie door leerlingen, ouders en/of collega's?

O ja → *ga naar vraag 35*

O nee → *ga naar vraag 42*

35. Hoe vaak bent u naar schatting de afgelopen 3 maanden persoonlijk het slachtoffer geweest van vormen van discriminatie door leerlingen, ouders en/of collega's? (*aantallen invullen*)

	Door Leerlingen	Door Ouders	Door Collega's
Op grond van geslacht			
Op grond van seksuele geaardheid			
Op grond van herkomst/ huidskleur			
Op grond van religie			
Anders, namelijk			
.....			

36. Bij wie heeft u **melding gemaakt** of met wie heeft u **gesproken** over de discriminatie, waarmee u bent geconfronteerd? (Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

	Niemand	collega	Vertrouwe nspersoon binnen de school	School leiding	School bestuur	Onderwijs inspectie
Op grond van geslacht	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Op grond van seksuele geaardheid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Op grond van herkomst / huidskleur	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Op grond van religie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Anders, namelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐

37. Hebben de eventuele acties als gevolg hiervan tot een oplossing geleid?

O ja, namelijk:

.....

.....

.....

O nee

38. Heeft u naar aanleiding van discriminatie een formele klacht ingediend bij schoolleiding, schoolbestuur, vertrouwensinspectie, externe klachtencommissie en/of aangifte gedaan bij de politie?

O ja → ga naar vraag 38

O nee → ga naar vraag 41

39. Van welke vormen van discriminatie heeft u een **klacht ingediend** en bij wie?

(Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

	School leiding	School bestuur	Vertrou- wens inspectie	Externe klachten commissie	politie
Op grond van geslacht	☐	☐	☐	☐	☐
Op grond van seksuele geaardheid	☐	☐	☐	☐	☐
Op grond van herkomst/ huidskleur	☐	☐	☐	☐	☐
Op grond van religie	☐	☐	☐	☐	☐
Anders, namelijk	☐	☐	☐	☐	☐

40a. Bent u tevreden over de manier waarop de klacht is afgehandeld?

- ☐ ja
- ☐ nee
- ☐ klacht is nog niet afgehandeld

40b. Wilt u uw antwoord toelichten?

.....

.....

U kunt nu door naar vraag 42

Het schoolgebouw en -terrein

42. Heeft u zich de afgelopen 12 maanden tijdens normale schooltijden onveilig gevoeld op de volgende plaatsen?

	Nooit	Soms	(vrijwel) altijd	Niet van toepassing
Route van en naar school (inclusief bus/tramhaltes, fietspaden)	☐	☐	☐	☐
Directe omgeving van de school	☐	☐	☐	☐
Schoolplein	☐	☐	☐	☐
Fietsenstalling	☐	☐	☐	☐
Parkeerplaats	☐	☐	☐	☐
Gangen, trapportalen, garderobes, hal e.d. binnen de school	☐	☐	☐	☐
Overblijfruimte	☐	☐	☐	☐
Toiletruimten	☐	☐	☐	☐
Algemene ruimtes als de bibliotheek of het computerlokaal	☐	☐	☐	☐
Lerarenkamer	☐	☐	☐	☐
Archiefruimte, opslagruimte, verwarmingsruimte etc	☐	☐	☐	☐
Lokalen	☐	☐	☐	☐
Gymzaal, kleedruimtes, zwembad	☐	☐	☐	☐
's avonds in en om de school	☐	☐	☐	☐

43. Waar denkt u dat de leerlingen aangeven, wanneer er naar gevraagd wordt, waar ze **gepest** worden? Als zij gepest worden, dan denk ik dat dit voorkomt:

(meerdere antwoorden zijn mogelijk)

☐ Op het schoolplein	☐ In de klas, als de juf weg is	☐ Bij de gymles
☐ Bij de schooldeur	☐ In de klas als de juf er is	☐ Via de computer
☐ In de hal	☐ Op weg naar huis	☐ Via de telefoon
☐ Bij de wc's	☐ Op weg naar school	☐ Anders, namelijk:

44. Waar denkt u dat de leerlingen aan kunnen geven, dat zij zich **bedreigd** voelden?

Als leerlingen zich bedreigd voelden, dan denk ik dat dit voorkomt: *(meerdere antwoorden zijn mogelijk)*

☐ Op het schoolplein	☐ In de klas, als de juf weg is	☐ Bij de gymles
☐ Bij de schooldeur	☐ In de klas als de juf er is	☐ Via de computer
☐ In de hal	☐ Op weg naar huis	☐ Via de telefoon
☐ Bij de wc's	☐ Op weg naar school	☐ Anders, namelijk:

45. Is er voldoende gelegenheid om uw bezittingen veilig op te bergen op school?

- ☐ ja
- ☐ nee
- ☐ weet ik niet

46. Heeft u zich de afgelopen 12 maanden onveilig gevoeld in de volgende situaties?

Nooit Soms (vrijwel) Niet van
altijd toepassing

Individuele gesprekken met leerlingen	☐	☐	☐	☐
Individuele gesprekken met ouders	☐	☐	☐	☐
Individuele gesprekken met een collega	☐	☐	☐	☐
Individuele gesprekken met leidinggevende	☐	☐	☐	☐
Werkweken/projectweken	☐	☐	☐	☐
Schoolreisjes	☐	☐	☐	☐
Schoolfeestjes	☐	☐	☐	☐
Anders, namelijk:	☐	☐	☐	☐

Schoolbeleid en melding

47. Spreekt de school zich in haar beleid expliciet uit tegen:

Ja Nee Weet ik niet

Pestgedrag	☐	☐	☐
Verbale agressie	☐	☐	☐
Fysieke agressie	☐	☐	☐
Discriminatie	☐	☐	☐

48. Heeft de school gedragsregels afgesproken waaraan leerlingen en personeel zich dienen te houden?

- ☐ ja
- ☐ nee
- ☐ weet ik niet

49. In welke mate worden deze gedragsregels door de diverse geledingen binnen de school consequent gehandhaafd?

Volledig Grotendeels In beperkte mate Geheel niet

Door onderwijzend personeel	☐	☐	☐	☐
Door onderwijsondersteunend personeel	☐	☐	☐	☐
Door schoolleiding	☐	☐	☐	☐
Door schoolbestuur	☐	☐	☐	☐

50. Zijn er volgens u op uw school vastgestelde procedures/protocollen in geval van incidenten?

Ja Nee Weet ik niet

Pesten	☐	☐	☐
Verbale agressie	☐	☐	☐
Fysieke agressie	☐	☐	☐
Discriminatie	☐	☐	☐

51. In welke mate bent u het eens/oneens met de volgende stellingen:

De school (leiding) ...

Nooit Soms vrijwel
altijd Niet van
toepassing

Voert voldoende preventief beleid om ongewenst gedrag te voorkomen	☐	☐	☐	☐
Zorgt voor een voldoende veilig of vertrouwd schoolklimaat	☐	☐	☐	☐
Geeft voldoende informatie over preventie van ongewenst gedrag	☐	☐	☐	☐
Schakelt voldoende externe hulp in als dit nodig is	☐	☐	☐	☐
Heeft het beleid vastgelegd in protocollen en is voldoende duidelijk	☐	☐	☐	☐
Verdoezelt ongewenst gedrag	☐	☐	☐	☐
Handelt consequent in dit soort zaken	☐	☐	☐	☐
Neemt mijn melding/klacht serieus	☐	☐	☐	☐
Grijpt tijdig in bij dit soort zaken	☐	☐	☐	☐
Steunt mij	☐	☐	☐	☐

52. Is op de school een vertrouwenspersoon aangesteld?

- O Ja
- O Nee
- O weet ik niet

53. Heeft u behoefte aan scholing op de volgende gebieden?

	Ja, daar heb ik behoefte aan	Nee, geen behoefte aan
voorkoming agressie en geweld	☐	☐
omgaan met (dreigende) conflicten	☐	☐
psychologische weerbaarheid	☐	☐
zelfverdediging door vechtsport	☐	☐
Iets anders, namelijk	☐	☐
.....		

Tot slot

Heeft u een onderwerp gemist?

O nee,

O ja, namelijk
.....
.....

Wilt u nog iets kwijt over dit onderwerp of heeft u nog tips?
.....
.....
.....

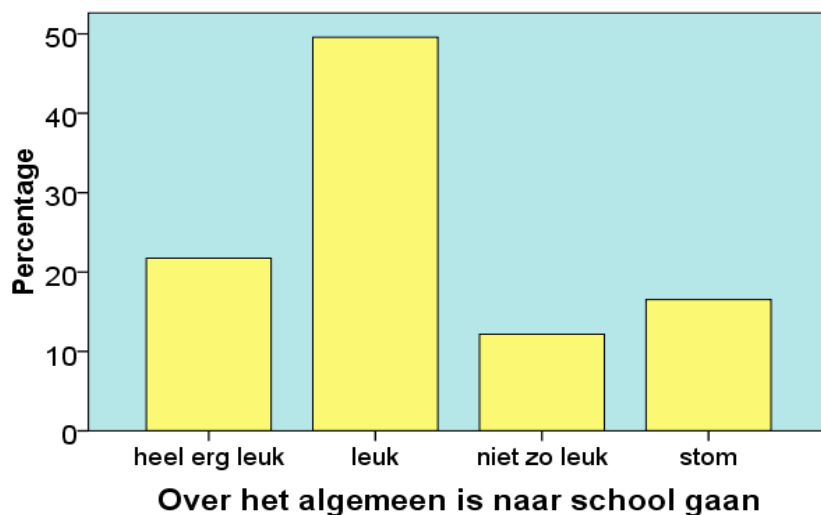
U bent aan het einde van deze vragenlijst gekomen.

Wij danken u hartelijk voor uw medewerking!

Bijlage 4 : verzamelde data vragenlijsten leerlingen en docenten

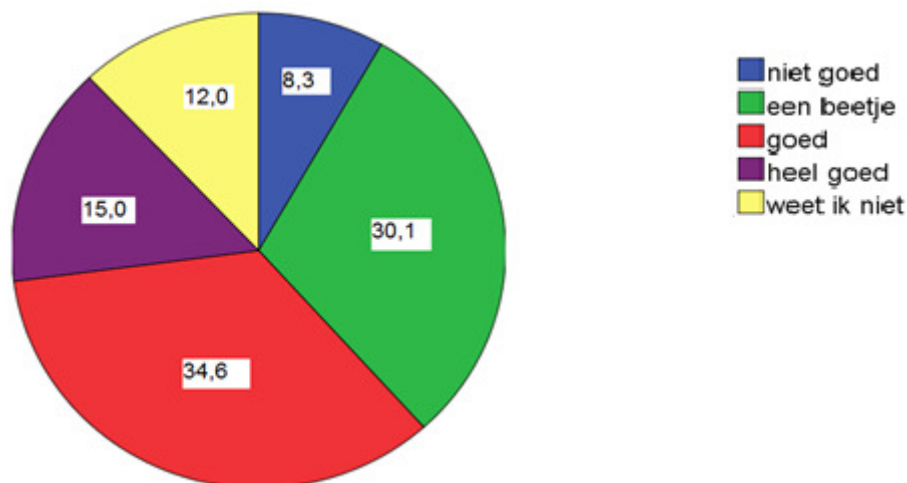
Tabellen en grafieken

Grafiek 1: Hoe leuk is naar school gaan?

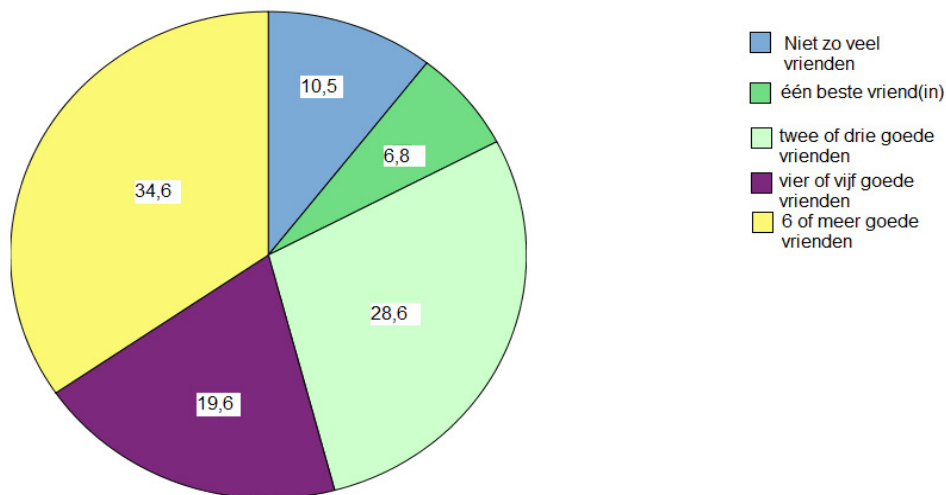
Te zien is dat de meeste leerlingen, ongeveer 50%, aangeeft naar school gaan over het algemeen leuk te vinden.

Grafiek 2: Hoe goed kan jij voor jezelf opkomen? Antwoorden in procenten.

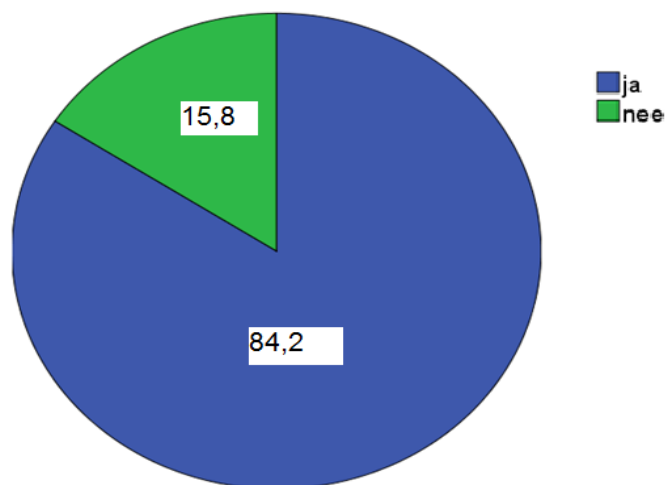

De meeste leerlingen geven aan een beetje (30,1%) tot goed (34,6%) voor zichzelf op te kunnen komen (34,6%). Bijna 1 op de 10 leerlingen geeft aan niet goed (8,3%) voor zichzelf op te kunnen komen.

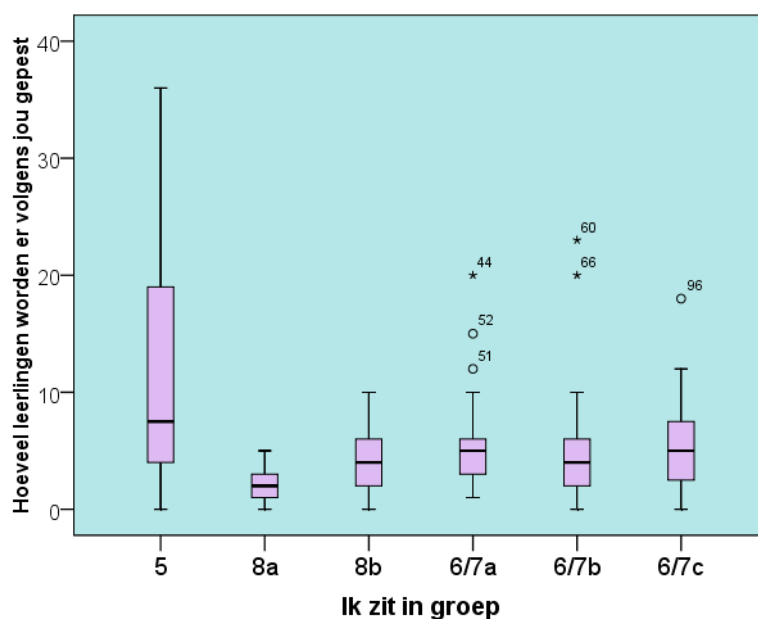
Grafiek 3: Hoeveel vrienden heb jij in de klas? Antwoorden in procenten.

Grafiek 4: Weet jij het verschil tussen pesten en plagen? Antwoorden in procenten.

Grafiek 5: Boxplot, hoeveel leerlingen worden er in jouw klas gepest?

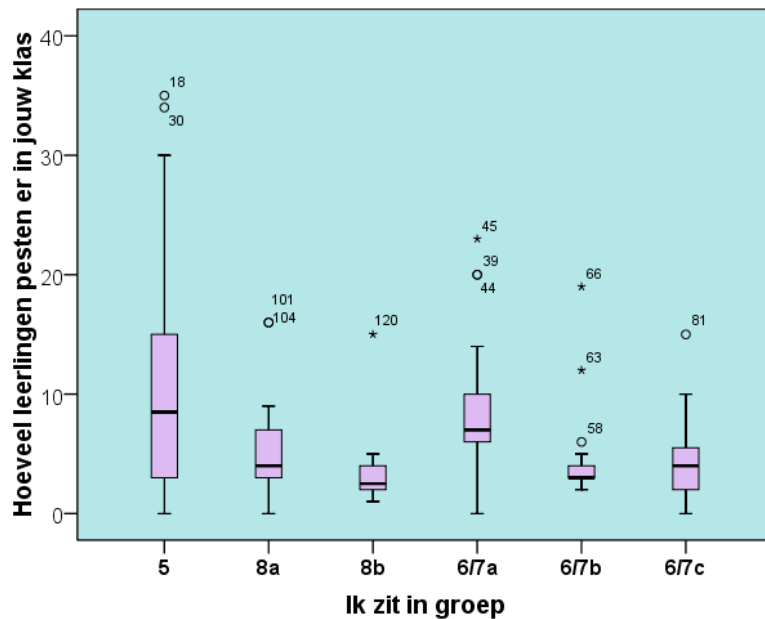

* De sterren en de rondjes in de grafiek zijn de uitbeiders. Deze antwoorden wijken zoveel af van de antwoorden van de andere kinderen dat zij niet meer meegerekend worden.

Te zien is dat groep 8a het kleinste aantal kinderen

rapporteert dat gepest wordt, en groep 5 het grootste aantal kinderen rapporteert dat gepest wordt. De dikke streep in het midden is de modus (het meest genoemde antwoord), de rest van de 'box' geeft de spreiding aan. Opvallend is de grote spreiding van de antwoorden van groep 5-ers, en de kleine spreiding van de antwoorden van leerlingen in groep 8a.

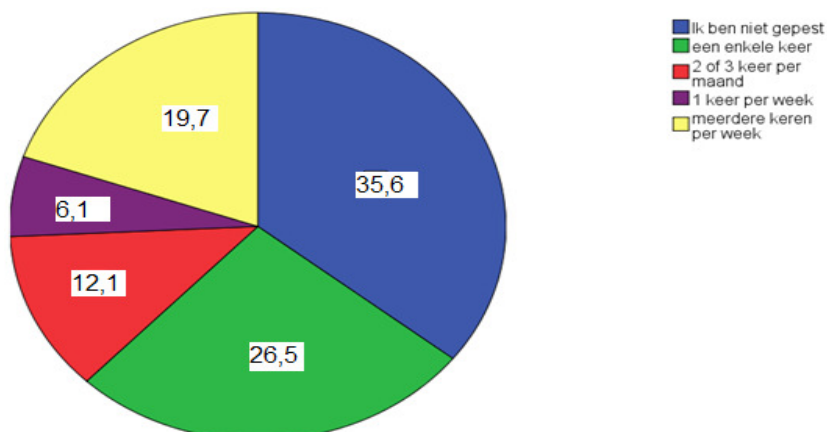
Grafiek 6: Boxplot, hoeveel leerlingen pesten er zelf in jouw klas?

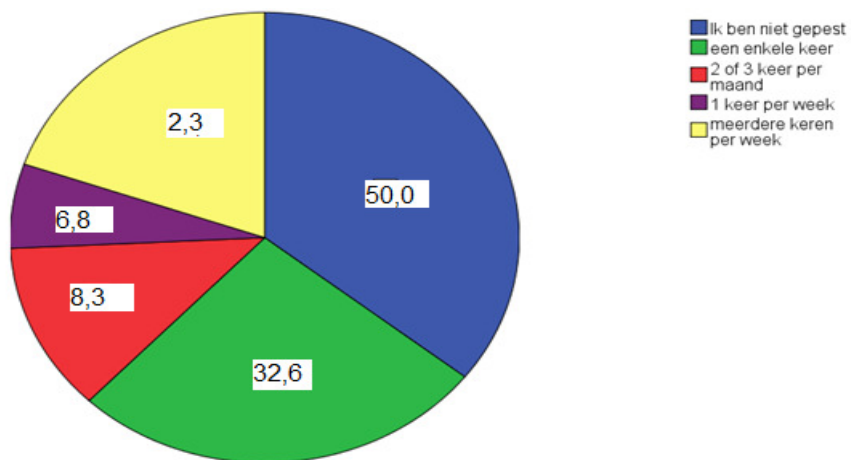
Ook in deze grafiek is veel spreiding te zien bij de antwoorden uit groep 5. In groep 8b wordt aangegeven dat er minder kinderen gepest worden vergeleken andere groepen. Hierbij is de dikke streep de modus, het antwoord dat het meeste gegeven is

(De sterren en rondjes zijn weer de uitbeiders die niet worden meegerekend omdat zij te veel afwijken van de andere antwoorden).

Grafiek 7: Hoe vaak ben jij gepest? Antwoorden in percentages

Grafiek 8: Hoe vaak heb jij zelf gepest? Antwoorden in percentages

Bijlage 5: Pestgedrag per klas

Groep 5:

De leerlingen uit groep 5 geven aan dat wanneer zij gepest werden in de afgelopen maanden, zij het meest te maken hadden met het slachtoffer zijn van roddels (60,6%) en geduwd, geschopt of geslagen worden (57,6%). Daarnaast geeft om en nabij de helft van de leerlingen ook aan voor gek gezet te worden (45,5%), genegeerd te worden (48,5%) of een nare bijnaam te krijgen (46,9%).

Wanneer zij zelf pesten doen zij dit het meest door anderen een nare bijnaam te geven (32,3%) of anderen te negeren/ buiten te sluiten (30,3%). Daarnaast doen zij dat door over anderen te roddelen (27,3%) of briefjes over een ander te schrijven (24,2%) (zie tabel 5.1)

Tabel 5.1: Pestgedrag van groep 5

	Gepest worden (%)			Zelf pesten (%)		
	Niet	Een enkele keer	1 tot meerdere keren per week	Niet	Een enkele keer	1 tot meerdere keren per week
Voor gek zetten	54,5	15,2	30,3	84,8	15,2	0,0
Negeren	51,5	15,2	33,1	69,7	18,2	12,1
Uitlachen	63,6	12,1	24,2	81,8	15,2	3,0
Bijnaam	53,1	12,5	34,4	66,7	27,3	6,1
Briefjes	68,8	9,4	21,9	75,8	18,2	6,0
Schoppen/ slaan	42,4	21,2	36,3	81,8	9,1	9,1
Roddels	39,4	18,2	42,5	72,7	24,2	3,0
Spullen afgepakt	78,8	15,2	6,1	96,9	3,1	0,0
Spullen kapot	75,0	18,8	6,2	96,9	3,1	0,0
Cyberpesten	71,9	12,5	15,6	87,5	12,5	0,0
Andere manier	60,7	28,6	10,7	96,8	3,2	0,0

Groep 6/7a

De leerlingen uit groep 6/7a geven aan dat wanneer zij gepest werden in de afgelopen maanden, zij het meest te maken hadden met het krijgen van een nare bijnaam (76,2%) en geduwd, geschopt of geslagen worden (57,1%). Daarnaast geeft een gedeelte van de leerlingen ook aan genegeerd te worden (47,6%) of uitgelachen te worden (38,1%).

Wanneer zij zelf pesten doen zij dit het meest door anderen een nare bijnaam te geven (50,0%) of anderen te duwen, schoppen of slaan (40,9%). Daarnaast lachten zij andere uit (24,8%), zette zij andere voor gek (18,2%) en schreven zij briefjes over andere (18,2%) (zie tabel 5.2).

Tabel 5.2: Pestgedrag groep 6/7a

	Gepest worden (%)			Zelf pesten (%)		
	Niet	Een enkele keer	1 tot meerdere keren per week	Niet	Een enkele keer	1 tot meerdere keren per week
Voor gek zetten	65,0	15,0	20,0	81,8	13,6	4,5
Negeren	52,4	33,3	14,3	86,4	13,6	0,0
Uitlachen	61,9	19,0	19,0	76,2	19,0	4,8
Bijnaam	23,8	38,1	38,1	50,0	31,8	18,2
Briefjes	80,0	0,0	20,0	81,8	13,6	4,5
Schoppen/ slaan	42,9	28,6	28,6	59,1	27,3	13,6
Roddels	66,7	23,8	9,6	90,9	9,1	0,0
Spullen afgepakt	81,0	14,3	4,8	100,0	0,0	0,0
Spullen kapot	85,7	4,8	9,5	95,2	4,8	0,0
Cyberpesten	90,9	0,0	9,1	95,5	4,5	0,0
Andere manier	76,2	23,8	0,0	86,4	9,1	4,5

Groep 6/7b:

De leerlingen uit groep 6/7b geven aan dat wanneer zij gepest werden in de afgelopen maanden, zij het meest te maken hadden met voor gek gezet worden (59,1%) en geduwd, geschopt of geslagen worden (54,5%). Daarnaast geeft om en nabij de helft van de leerlingen genegeerd te worden (41,9%) of nare bijnaam gehad te hebben (45,5%). Daarnaast werden zij wel eens uitgelachen (27,3%), werd er over hen geroddeld (31,8%) of werden zij cyber gepest (28,6%).

Wanneer zij zelf pesten doen zij dit het meest door anderen een nare bijnaam te geven (22,7%) of anderen te duwen, schoppen of slaan (28,6%). Het afpakken van spullen of het kapot maken van spullen van een ander is volgens de leerlingen niet gebeurd in de afgelopen maanden. Ook geven zij aan in de afgelopen maanden bijna niet mee te hebben gedaan aan cyberpesten (4,5%), anderen voor gek zetten (9,1%) en anderen uitlachen (9,1%) (zie tabel 5.3).

Tabel 5.3: Pestgedrag groep 6/7b

	Gepest worden (%)			Zelf pesten (%)		
	Niet	Een enkele keer	1 tot meerdere keren per week	Niet	Een enkele keer	1 tot meerdere keren per week
Voor gek zetten	40,9	36,4	22,7	90,9	4,5	4,5
Negeren	59,1	18,2	22,7	81,8	13,6	4,5
Uitlachen	72,7	13,6	13,6	90,9	9,1	0,0
Bijnaam	54,5	27,3	18,1	77,3	18,2	4,5
Briefjes	90,9	9,1	0,0	95,5	4,5	0,0
Schoppen/ slaan	45,5	36,4	18,1	71,4	23,8	4,8
Roddels	68,2	18,2	13,6	77,3	22,7	0,0
Spullen afgepakt	77,3	13,6	9,1	100,0	0,0	0,0
Spullen kapot	81,8	9,1	9,0	100,0	0,0	0,0
Cyberpesten	71,4	23,8	4,8	95,5	4,5	0,0
Andere manier	86,4	13,6	0,0	100,0	0,0	0,0

Groep 6/7c

De leerlingen uit groep 6/7c geven aan dat wanneer zij gepest werden in de afgelopen maanden, zij het meest te maken hadden met het krijgen van een nare bijnaam (74,9%), uitgelachen worden (56,5%), genegeerd of buitengesloten worden (52,2%) en het slachtoffer zijn van roddels (52,2%). Daarnaast werden zij wel eens voor gek gezet (48,8%) en geduwd, geschopt of geslagen (45,5%).

Wanneer zij zelf pesten doen zij dit het meest door anderen te negeren of buiten te sluiten (21,7%), te duwen, schoppen of slaan (22,7%) of anderen uit te lachen (21,7%). Het afpakken van spullen, kapot maken van spullen, cyberpesten, of pesten op een andere manier is volgens de leerlingen in de afgelopen maanden niet voorgekomen (zie tabel 5.4).

Tabel 5.4: Pestgedrag groep 6/7c

	Gepest worden (%)			Zelf pesten (%)		
	Niet	Een enkele keer	1 tot meerdere keren per week	Niet	Een enkele keer	1 tot meerdere keren per week
Voor gek zetten	52,2	17,4	30,4	95,7	4,3	0,0
Negeren	47,8	26,1	26,1	78,3	17,4	4,3
Uitlachen	43,5	17,4	39,1	78,3	13,0	8,6
Bijnaam	26,1	39,1	34,8	86,4	4,5	9,0
Briefjes	73,9	13,0	13,1	91,3	8,7	0,0
Schoppen/ slaan	54,5	18,2	27,3	77,3	18,2	4,5
Roddels	47,8	26,1	26,1	87,0	8,7	4,3
Spullen afgepakt	73,9	13,0	13,0	100,0	0,0	0,0
Spullen kapot	78,3	13,0	8,7	100,0	0,0	0,0
Cyberpesten	86,4	9,1	4,5	100,0	0,0	0,0
Andere manier	87,0	4,3	8,6	100,0	0,0	0,0

Groep 8a

De leerlingen uit groep 8a geven aan dat wanneer zij gepest werden in de afgelopen maanden, zij het meest te maken hadden met voor de gek gezet worden (46,8%), genegeerd of buitengesloten worden (26,7%) en geduwd, geschopt of geslagen worden (26,7%). Geen enkele leerling geeft aan dat er briefjes over hem of haar worden geschreven. Ook werden er geen spullen afgepakt of kapot gemaakt.

Wanneer zij zelf pesten doen zij dit het meest door anderen een nare bijnaam te geven (40,0%) of anderen voor gek te zetten (20,0%). Daarnaast geeft (13,3%) aan anderen wel eens te negeren of buiten te sluiten. 13,3% lacht anderen wel eens uit, duwt, schopt of slaat wel eens anderen of doet mee aan cyberpesten. Geen enkele leerling gaf aan in de afgelopen maanden briefjes te hebben geschreven over andere leerlingen, geroddeld te hebben, spullen afgepakt of kapotgemaakt te hebben of op een andere manier te hebben gepest (zie tabel 5.5).

Tabel 5.5: Pestgedrag groep 8a

	Gepest worden (%)			Zelf pesten (%)		
	Niet	Een enkele keer	1 tot meerdere keren per week	Niet	Een enkele keer	1 tot meerdere keren per week
Voor gek zetten	53,2	40,0	6,7	80,0	20,0	0,0
Negeren	73,3	26,7	0,0	86,7	13,3	0,0
Uitlachen	86,7	13,3	0,0	86,7	6,7	6,7
Bijnaam	80,0	13,3	6,7	60,0	33,3	6,7
Briefjes	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0
Schoppen/ slaan	73,3	20,0	6,7	86,7	6,7	6,7
Roddels	86,7	6,7	6,7	100,0	0,0	0,0
Spullen afgepakt	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0
Spullen kapot	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0
Cyberpesten	86,7	13,3	0,0	86,7	6,7	6,7
Andere manier	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0

Groep 8b

De leerlingen uit groep 8b geven aan dat wanneer zij gepest werden in de afgelopen maanden, zij het meest te maken hadden met het krijgen van een nare bijnaam (50,0%) of het slachtoffer te zijn van roddels (38,9%). Ook gaven zij aan geduwd, geschopt of geslagen worden (27,8%), uitgelachen te worden (22,2%) of voor gek gezet te worden (22,2%). Geen enkele leerling geeft aan te denken dat anderen briefjes over hem of haar schreven, of op een andere manier gepest te worden.

Wanneer zij zelf pesten doen zij dit het meest door anderen een nare bijnaam te geven (27,8%) of anderen te duwen, schoppen of slaan (22,2%). Geen enkele leerling geeft aan in de afgelopen maanden een andere leerling voor gek te hebben gezet, genegeerd of buitengesloten te hebben, briefjes te hebben geschreven en spullen te hebben afgepakt of kapotgemaakt (zie tabel 5.6).

Tabel 5.6: Pestgedrag groep 8b

	Gepest worden (%)			Zelf pesten (%)		
	Niet	Een enkele keer	1 tot meerdere keren per week	Niet	Een enkele keer	1 tot meerdere keren per week
Voor gek zetten	77,8	22,2	0,0	100,0	0,0	0,0
Negeren	83,3	16,7	0,0	100,0	0,0	0,0
Uitlachen	77,8	16,7	5,6	83,3	16,7	0,0
Bijnaam	50,0	22,2	27,8	72,2	27,8	0,0
Briefjes	100,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0
Schoppen/ slaan	72,2	22,2	5,6	77,8	22,2	0,0
Roddels	61,1	38,9	0,0	88,9	11,1	0,0
Spullen afgepakt	88,9	5,6	5,6	100,0	0,0	0,0
Spullen kapot	94,4	5,6	0,0	100,0	0,0	0,0
Cyberpesten	88,9	5,6	5,6	94,4	5,6	0,0
Andere manier	100,0	0,0	0,0	94,4	5,6	0,0

Bijlage 6: Toelichting aanbevelingslijst

- **De stopmethode van Theo Klungers:**

Met de leerlingen uit groep 1 tot en met groep 6 wordt afgesproken wat zij kunnen doen als er, vooral buiten op speelplaats maar ook binnen, iets gebeurt wat zij niet fijn vinden. Ze passen dan de Stopmethode van Theo Klungers toe. Deze methode werkt als volgt:

1. Als je wilt dat een ander stopt met “iets” wat jij niet wilt, dan zeg je “stop”! De ander moet dan direct stoppen! STOP = STOP
2. Als het betreffende kind niet stopt en dus “door een stop heen gaat”, volgen de kinderen onderstaande procedure:
 1. De benadeelde meldt zich bij de leerkracht met een klacht.
 2. De leerkracht laat het kind, dat door de stop heen ging, bij zich komen.
 3. De leerkracht geeft de kinderen de opdracht hun probleem uit te praten en als dat gelukt is, komen ze het even melden.
 4. De kinderen komen weer bij de leerkracht en melden dat ze er zijn uitgekomen of dat ze er niet uitkomen.
 5. Indien ze er niet uitkomen, komt de leerkracht erbij en vraagt aan beide kinderen: “Wanneer is het probleem voor jou opgelost?”
 6. Indien het probleem ook nu niet opgelost kan worden (de kans is dan groot dat de strubbelingen al langer aan de gang zijn), maakt de leerkracht een afspraak voor een uitvoerig gesprek.
 7. Als alle ellende van het verleden besproken is, wordt erover gepraat hoe het in de toekomst verder moet.
 8. Als b.v. een van de kinderen blokkeert in zo’n gesprek, worden er duidelijke afspraken gemaakt, waarin beloning en sancties kunnen worden opgenomen.

Kinderen die ervaren zijn met de stopmethode, doorlopen meestal de punten 1 t/m 4, waarbij ze zich afmelden, omdat het probleem is opgelost. Dit bespaart enorm veel leerkrachtijd, want die hoeft in feite niets te doen én...de kinderen worden steeds sociaal vaardiger en leren hun eigen problemen oplossen!

- **De oplossingsgerichte aanpak van Sue Young:**

De oplossingsgerichte aanpak van Sue Young kan gebruikt worden wanneer een verandering ter verbetering gewenst is. Een oplossingsgerichte school, is een school waarbij de focus en de aandacht ligt bij de oplossing van problemen en niet op de oorzaken! Doel van de aanpak: inzicht geven in wat werkt voor het probleem en waar dus meer van gedaan moet worden. De motivatie hierbij is dus niet het oplossen van het probleem, maar het waarmaken van het potentieel van leerlingen. Centraal staat hierbij het creëren van een omgeving die vriendelijk, veilig en ondersteunend is.

Bijvoorbeeld: Wanneer een kind wordt gepest heeft het geen nut om te kijken door wie, waar en op welke manier dat gebeurde. De focus moet namelijk op de oplossing liggen. Wat kan de leerling doen om pesten te voorkomen? Wanneer gaat het goed? Wat is er anders wanneer het goed gaat in vergelijking tot wanneer het niet goed gaat? Etc. De nadruk bij gedragsverandering ligt dan niet bij het op te lossen probleem, maar bij de oplossing zelf! Deze instelling kan gehanteerd worden op elk gebied waar verbetering gewild is.

De focus tijdens gesprekken ligt op de volgende punten:

- ⇒ Het omschrijven van de gewenste toekomst
- ⇒ Erkennen wat goed is gegaan in het verleden
- ⇒ Waarderen van de positieve eigenschappen
- ⇒ Meer doen van wat werkt.

Het omschrijven van de gewenste toekomst: Gevraagd wordt hoe het leven (of een schooldag) er uit zou zien zonder het probleem. Wat is het verschil? Om hier achter te komen wordt kan gebruik worden gemaakt van de ‘Droomvraag’ (stel, je gaat vanavond slapen en in de nacht is een wonder gebeurt, maar je weet niet wat. Wanneer je wakker wordt bevind je je in een perfecte wereld. Wat is er anders? Wat doe jij anders? Waaraan kunnen anderen zien dat er iets anders is? *Bv: Wanneer niemand je pest, wat zou het verschil voor jou zijn? Wat zou jij zelf doen dat anders is?* De nadruk ligt dus op dat wat gewild is, en niet op dat wat niet gewild wordt.

Erkennen wat goed is gegaan in het verleden: Gevraagd wordt naar uitzonderingen op de situatie (bijvoorbeeld: wanneer werd je niet gepest?) Deze situaties worden uitgelicht en er wordt bekeken wat daar anders was dan in de ongewenste situatie. Erkenning van het succesvolle verleden biedt een grote bron van ideeën voor wat goed kan gaan in de gewenste toekomst.

Waarderen van de positieve eigenschappen: Door de positieve eigenschappen te benadrukken wordt de aandacht gevestigd op dat wat mogelijk maakt in de toekomst succes te behalen. De positieve eigenschappen dienen weer als bron voor wat goed kan gaan in de gewenste toekomst.

Meer doen van wat werkt: Richting het eind van het gesprek wordt besproken welke acties de cliënt kan ondernemen. Deze acties zijn meestal klein en te overzien, waarbij het gebruikelijk is dingen die in het verleden hebben geholpen te herhalen. Er wordt dus meer gedaan van dat wat helpt.

Hoe kun je dit toepassen?

Deze aanpak kan gebruikt worden in elke situatie waarin men een verandering (verbetering) wilt aanbrengen. Het gaat hier om 2 of meerdere coachings gesprekken, deze kunnen net zo lang doorgaan tot het gewenste doel bereikt is. Bijvoorbeeld: Hoe veilig en ondersteunend vinden de docenten de school?

Eerste coachingsgesprek:

- **Gewenste toekomst:** Gebruik maken van schaal vragen: Op een schaal van 1 tot 10, waarbij 1 het slechts denkbare is (in dit geval: de school is totaal niet veilig en ondersteunend) en 10 de meest ideale situatie (helemaal veilig en ondersteunend). Waaraan zie of herken jij dat een situatie een 10 waard is? Waarom? Hoe gedraagt men zich in de ideale situatie? En hoe nog meer? (doorvragen). De bedoeling is een zo gedetailleerd mogelijke beschrijving te creëren van de ideale situatie.
- **Erkenning van het succesvolle verleden:** Op een schaal van 1 tot 10, Waar plaats jij de school? (bv. 7) Wat maakt de score zo hoog? Wat gaat er goed? Wat doe jij om er voor te zorgen dat het een 7 waard is en geen 6? En wat nog meer (doorvragen)? Kortom: Wat doe je al goed? Vragen welke handelingen in het verleden succesvol waren.

- **Waarderen van de positieve eigenschappen:** Het becomplimenteren van de hiervoor genoemde eigenschappen/ vaardigheden die hiervoor (bij het succesvolle verleden) benoemd zijn.
- **Meer doen van wat werkt:** Als we nu op een 7 staan, hoe weten we het dan wanneer we op een 8 staan? Wat doen we verschillend? Welke verschil zal dat voor ons maken? Wat zullen anderen doe leerlingen anders doen als we een 7 zijn? Welk verschil zullen je ouders zien? Denk je dat dit haalbaar is? Etc.

Bij het tweede gesprek zal in worden gegaan op de haalbaarheid. Is het doel behaald? Op een schaal van 1 tot 10, hoe hoog schaal jij het nu in? Wat gaat er goed? Etc.

Toepassing bij pestgedrag: De support groep

Wanneer er sprake is van pesten op school kan dit met behulp van een support groep aangepakt worden. Woorden als ‘pesten’ en/of ‘slachtoffer’ worden hierbij niet gebruikt. Allereerst vindt er een gesprek plaats met het kind dat gepest wordt. Het doel van dit gesprek is niet om erachter te komen wie pest, waar wordt gepest etc. Uitgangssituatie van het gesprek is dat de leerling niet gelukkig is en dat dát op zichzelf al de reden is om actie te ondernemen. Het doel is wel: erachter komen wie geschikt is om in de support groep terecht te komen. Deze groep bestaat uit: Het kind waar de leerling een probleem mee heeft, de anderen die er mee te maken hebben en een paar vrienden (of potentiële vrienden). De support groep bestaat meestal uit 5 tot 8 leerlingen. De gepeste leerling geeft deze namen dus in het eerste gesprek. Aan het gepeste kind wordt gevraagd over een week weer af te spreken en te letten op positieve dingen die andere voor hem/haar doen deze week.

Vervolgens wordt een afspraak gemaakt met de support groep. Zij zitten daar niet om op hun dak te krijgen, aan hen wordt medegedeeld dat hun hulp nodig is bij het gelukkig maken van een ander op school. Tijdens dit gesprek is het de bedoeling dat die leerlingen met ideeën komen om de gepeste persoon weer gelukkig te maken. Wat kunnen zij doen om te helpen? En wat nog meer? Uiteraard worden ze hierbij aangemoedigd door de docent, maar het is belangrijk dat de leerlingen zelf met ideeën komen. Een week later is er weer een afspraak met het gepeste kind. Onderwerp van gesprek is het ontdekken wat beter is gegaan deze week en het feliciteren van het kind met dat geen wat hij/zij deze week beter heeft gedaan. Op deze manier wordt elke positieve verandering bekrachtigd.

Ook wordt één week later weer met de support groep een afspraak gemaakt. Het doel hiervan is het belonen en waarderen van hetgeen zij hebben gedaan, zowel als individu als groep.

- **Groepsdynamische processen**

Het doel is om, met ingang van volgend schooljaar, dat er in de bovenbouwklassen een positieve open groepssfeer ontstaat. Dit wordt geprobeerd door het creëren van een wij gevoel in de klas, waar iedereen erbij hoort en het mobiliseren van een zwijgende middengroep. Het vormen van een nieuwe groep kan worden gezien als een proces dat bestaat uit 5 fases: de beginfase, conflictfase, normerende fase, productieve fase en afscheidsfase. In bijlage 2 kunt u meer lezen over het ontstaan van ongewenst gedrag als “groepsgebeuren”.

Voor de leerkracht is het van belang om in de eerste 2 fases de groep zo aan te sturen dat zij zich ontwikkelen richting een positieve groep met de door de leraar gewenste normen. Met de onderstaande tips kunnen zij bereiken, dat de kinderen elkaar als medemensen gaan zien. Een fundament om het ongewenst gedrag daadwerkelijk goed aan te pakken:

1. Laat kinderen in de kring iets aardigs vertellen over hun buurman / buurvrouw.
2. Ieder kind krijgt een blad, waarop hij of zij zijn/haar naam op zet. Daarna gaat dat kind de namen van alle andere kinderen op dat blad schrijven, met daarachter een aardige opmerkingen over dat kind. De leerkracht neemt al deze blaadjes van de verschillende kinderen in en bekijkt of de gemaakte opmerkingen ook echt leuk zijn over de andere kinderen. Opmerkingen die niet leuk of aardig zijn, worden besproken met de schrijver van de nare opmerking. De opdracht was immers om iets aardigs te bedenken. Als alle opmerkingen positief zijn, dan krijgt ieder kind een mooie grote kaart en kan hij of zij met die kaart alle positieve opmerkingen bij de andere kinderen ophalen.
3. Beloon vooruitgang in de goede sfeer door de laatste minuten te gaan voorlezen of....
4. De leerkracht kan tegen kinderen zeggen: "Ik vind het leuk, dat je bij mij in de klas zit, omdat (reden)". De leerkracht moet er dan wel voor zorgen dat hij alle kinderen in een dagdeel genoemd heeft. Niemand mag de deur uit zonder een positieve opmerking van.
5. Humor, een beetje stoeien, een beetje plagen, overdreven zichzelf ophemelen waardoor tegenreacties niet uit kunnen blijven, lachen... Kortom plezier in de groep brengen.
6. Vertellen of boeken voorlezen over kinderen/volwassenen, die als groep spelen/ werken.
7. Benadrukken, dat het fijn is, dat iedereen anders is. Door het verschil heeft iedereen in de groep een eigen inbreng / taak. Bij een voetbalclub is het heel belangrijk, dat iedereen anders is. Alleen maar verdedigers of aanvallers werkt niet echt. Bespreek gerust eens in de groep waarom iemand belangrijk voor de groep is. Je kunt daar een spel van maken.

- Bijvoorbeeld: "Er is iemand in deze groep, die zo belangrijk is voor de groep, omdat... (veel van computers afweet, ruzies meehelpt oplossen, met humor de sfeer weet op te krikken, goed kan rekenen, heel goed kan doorzetten, ook al is het soms moeilijk, de planten levend houdt, altijd vertelt dat het NU pauze is, enz. Je kunt iets noemen wat iemand goed kan (vaardigheid), hoe iemand zich gedraagt (gedrag), en hoe iemand is (identiteit).
 - Of benoem welke positieve eigenschap / vaardigheid of gedrag iemand aan het oefenen is. Bijvoorbeeld: "Ik ken iemand, die de laatste tijd steeds aardiger is tegen de kleuters op het plein? U kunt vast nog honderden voorbeelden bedenken. Het kind, dat positief bezig is, krijgt hierdoor een stimulans om daarmee door te gaan!
8. Kinderen zelfvertrouwen en een positief zelfbeeld geven.
 9. Kinderen werk geven waar uitdaging en succeservaring in zit.
 10. Kinderen op een goede manier feedback geven.
 11. Kinderen leren op een respectvolle wijze met elkaar om te gaan. Dit is in te trainen met "de aandachtsregel van de week" (zie ook verder). Bijvoorbeeld: "Deze week oefenen we om een ander kind te bedanken, die iets voor je doet, bijvoorbeeld een gummetje oppakken, de deur voor je open houden, enz. Nog een voorbeeld kan zijn: "Deze week begroeten we elkaar heel bewust als we elkaar 's morgens weer zien." Natuurlijk zit er humor in, wat overdrijving, maar dat is juist leuk en de kinderen zijn er bewust mee bezig.
 12. Kinderen problemen laten uitpraten; zie de stopmethode.

- **Invoering klassenregels**

Met het ingaan van het nieuwe schooljaar zullen klassenregels worden afgesproken met de klas. Deze worden met de klas gemaakt, worden ondertekend en zullen worden opgehangen in de klas. Een goede sfeer in de groep bereik je met de leerlingen. Door klassenregels met de klas af te spreken bent u ervan verzekerd dat de leerlingen ook achter deze regels staan, en wordt betrokkenheid veroorzaakt. Bij ongewenst gedrag kan er teruggevallen worden op deze klassenregels. Een manier om de klassenregels tot stand te laten komen is als volgt:

Opdracht 1: Bedenk in tweetallen (en één drietal bij een oneven getal) of per groep vier afspraken voor de klas, waarbij jullie het idee hebben dat als iedereen zich aan die afspraken houdt het gezellig in de klas wordt. Bespreek goed in je groepje de voor- en nadelen. Schrijf de regels op een papier. Deze worden later in de klas opgehangen. Jullie moeten kunnen uitleggen waarom jullie regels bijdragen tot een gezellige sfeer. Kinderen mogen geen opmerkingen maken, maar uitsluitend vragen stellen om te snappen hoe bepaalde regels bedoeld zijn.

Opdracht 2: We gaan allemaal in de kring zitten. We gaan bekijken welke regels bij elkaar passen. Op deze manier kunnen er hoofdregels ontstaan. Wellicht zoals hieronder. Bestaat er overeenstemming over de regels? Zijn er nadelen? Zijn de nadelen te verhelpen? Als dat niet zo is, zijn de nadelen dan groter of kleiner dan de voordelen?

Een voorbeeld van de hoofdregels:

1. De ander en ik hebben recht op een respectvolle behandeling.
2. Als ik wat wil gebruiken van een ander dan vraag ik dat.
3. Ik geef de ander de kans om zijn of haar werk goed te doen.
4. ik ben belangrijk voor de groep en zal meewerken aan een goede sfeer,
5. een ruzie heeft iedereen wel eens, maar ik doe wel mijn best om de ruzie uit te praten.

Aangeraden wordt deze regels in de eerste nieuwe schoolweek in te voeren, deze op een om een mooi gekleurd vel te schrijven, te ondertekenen en op te hangen in de klas.

- **Invoering aandachtsregel van de week in de bovenbouw**

Invoeren van de aandachtsregel van de week / maand (naar keuze). Om goed gedrag verder in te slijpen en te automatiseren kunt u de aandachtsregel van de week of maand invoeren. Voor de leesbaarheid ga ik uit van de aandachtsregel van de maand. Gedurende een maand kan een regel in de aandacht van alle groepen staan. De groepsleerkrachten vertellen wat de regel van de maand is en geven complimenten als de kinderen zich aan de regel houden. Kinderen kunnen uiteraard met suggesties komen. Het heeft voorkeur dat de regel van de maand wordt vastgesteld in de personeelsvergadering en niet alleen door een directie. U kunt de aandachtsregel op een goed zichtbare plek in de hal hangen en in alle klassen. In de groepen waarin de regel nog niet gelezen kan worden, kan de regel getekend (pictogram) worden.

Enkele voorbeelden van aandachtsregels van de maand kunnen zijn:

- als iemand jou groet, groet dan terug;
- als iemand iets goed doet, geef die persoon dan een compliment;
- als je iets niet wilt (pesten) zeg dan “stop”;

U kunt op deze manier bestaande zinvolle regels oppoetsen en nieuwe regels inslijpen. U kunt i.p.v. een schoolregel ook een groepsregel centraal stellen. Het bespreken en uitspelen van de regel (even voordoen) is belangrijk, want hierdoor kan elke leerling ervaren wat er precies met de regel bedoeld wordt.

- **De pauze**

De leerlingen hebben aangegeven dat, wanneer zij zich gepest of bedreigd voelen, dit veelal gebeurt tijdens de pauze. De volgende aandachtspunten met betrekking tot de pauze zijn opgesteld:

Tijdens de pauze:

De pleinwachters lopen rond (niet op één plek blijven staan) en doen het onderstaande:

- Complimenten geven aan spelende kinderen.
- Normaal pestende/ stoeiende kinderen direct complimenteren, dat ze zo lekker spelen (niet het woord pesten/stoeien in de mond nemen).
- Kinderen, die de regels overtreden bij je laten komen en zeggen: "Wat was er afgesproken?" Bij deze vraag gaat het kind herhalen welk gedrag verwacht wordt. Vraag dus NIET: "Mocht je dit doen?" Je richt een kind dan juist op wat hij niet mocht doen. Stel je vragen altijd zo, dat een kind een antwoord geeft waarmee hij laat zien hoe het wel moet. Daarna ga je het kind bevestigen in zijn vermogen het positieve gedrag te laten zien: je zegt, nadat het kind verteld heeft wat was afgesproken: "Oké, dit gaat lukken hè?" of iets in die trant. Je laat hierdoor merken dat je vertrouwen in het kind hebt. Je hebt natuurlijk ook kinderen, die echt niet meer weten, wat de afspraak was. De leerkracht of een medeleerling kan dan deze afspraak herhalen.

Na de pauze:

- In de klas geeft de leerkracht eerst complimenten waar dat maar kan (rustig binnen gekomen, van de pleinwacht geen klachten gehoord, alleen maar goede dingen, enz.)
- Vraag wat er allemaal goed ging in de pauze (positief richten op succeservaringen).
- Vraag wat nog verbeterd moet worden. Vraag dan hoe dat moet.
- Wat ging er nog meer goed. Als de kinderen niets meer weten, moet u nog een goed punt achter de hand hebben, want positief eindigen is belangrijk (compliment- verbeterpunt-compliment).

Inslijpen

Goed gedrag moet inslijpen en het is een proces van vallen en opstaan, maar de resultaten worden vaak na 14 dagen al wel meetbaar. Als een kind de fout ingaat, vraag dan steeds wat hij wel moet doen. Vraag dus niet wat hij niet moet doen. (Richt een kind op het goede, we denken oplossingsgericht, niet probleemgericht).

- **Vertrouwenspersoon**

In het volgende schooljaar wordt bekend wie de vertrouwenspersoon is van de school en wordt duidelijk gemaakt naar de ouders wanneer, waarvoor en waar men terecht kan bij de desbetreffende persoon.

- **Het verkleinen van de leerling/leraarverhouding in groep 5**

Aan de hand van de bevindingen kan geconcludeerd worden dat de leerlingen uit groep 5 het minst aangeven zich veilig te voelen op school (Slechts 1 op de 5 leerlingen zegt zich veilig te voelen op school). Daarnaast is naar voren gekomen dat zij veel te maken hebben met pestgedrag en agressief gedrag. Per ingaande van het nieuwe schooljaar zal de verhouding leraar: leerling omlaag moeten zodat de leraar meer persoonlijke aandacht kan geven. Aangeraden wordt de klas te splitsen of meerdere docenten voor de klas te zetten.

- **De BOJEG methode: Baas Over Je Eigen Gedrag**

Het doel van de Baas-Over-Je-Eigen-Gedrag-methode (B.O.J.E.G.-methode) is om kinderen bewust te maken, dat gedrag hen niet overkomt (zoals een driftbui), maar dat ze daar (on) bewust supersnel voor kiezen. Dit geeft hen dus ook de mogelijkheid en de macht om voor ander gedrag te kiezen of bewust het gedrag voort te zetten, want je bent tenslotte Baas Over Je Eigen Gedrag! Je bent dus verantwoordelijk voor je eigen gedrag en niemand anders. Als een kind éénmaal in de gaten heeft, dat hij of zij gedrag kan sturen, levert dat ook veel zelfvertrouwen en een beter zelfbeeld op. De BOJEG methode bestaat uit vier stappen:

1. Signaleer verliesgedrag.
2. Genereer zoveel mogelijk winstgedragingen, zonder verliesgedrag
3. Kies voor een winstgedrag
4. Doen!

Uitleg over de 4 stappen van de B.O.J.E.G.-methode:

Stap 1: Signaleer verliesgedrag: Voordat een kind gedrag kan veranderen moet het kind in kwestie wel eerst in de gaten hebben, dat het huidige gedrag ellende veroorzaakt. Het kind moet overtuigd zijn van het feit dat het huidige gedrag meer nadelen dan voordelen heeft. Hoe meer voordelen aan het verliesgedrag gekoppeld zijn, bijvoorbeeld bij schreeuwen in de klas krijg je straf (= verliesgedrag) maar ook een bewonderende blik van een klasgenoot (= voordeel bij het verliesgedrag), des te minder is men geneigd het gedrag te wijzigen. Daarnaast is het nodig dat een kind / groep door heeft: “Hé, dit is verliesgedrag.” Het kind vaak al met verliesgedrag begonnen (bijvoorbeeld in de klas) zonder het direct in de gaten te hebben. Direct bij het starten van het schreeuwen, moet het kind het verliesgedrag herkennen. Nog beter is om het kind te leren vlak voordat hij gaat schreeuwen al door te hebben dat het verliesgedrag eraan dreigt te komen. Door het kind te vragen, wat er in het lichaam gebeurt, **vlak voordat** hij begint te schreeuwen, kan het kind leren dit lichaamssignaal te herkennen en te benutten om over te schakelen naar winstgedrag.

Stap 2: Genereer zoveel mogelijk winstgedragingen, zonder verliesgedrag: Vraag het kind, wat het allemaal kan doen om (datgene wat hij wou bereiken, bv. geholpen te worden met rekenen) te bereiken. Het kind zal een aantal oplossingen bedenken. Als dat niet direct lukt, geef het kind dan een paar dagen bedenktijd. Niet direct zelf met ideeën komen.

Bespreek ook het verborgen winstelement bij het verliesgedrag. In ons voorbeeld is dat ondanks de straf op het schreeuwen, dat het kind als beloning van anderen “cool gevonden worden” krijgt. Met het kind moet ook besproken worden wat cool voor hem inhoudt en hoe we hem voor de klas cool kunnen houden, zonder dat hij hoeft te schreeuwen.

Stap 3: Kies voor een winstgedrag: Als het kind of de groep meerdere mogelijkheden heeft onderzocht m.b.t. winstgedrag, dan kan de keuze gemaakt worden voor een bepaald winstgedrag. Het gevoel daarbij moet goed zijn. Belangrijk is dat het gedrag een goed gevoel oplevert. De vraag kan zijn: “Voelt het zo goed voor je?” Bij “ja” door naar stap 4. Bij “nee” terug naar stap 3. Het nadeel van het nieuwe gedrag kan zijn, dat hij niet meer cool gevonden wordt (in zijn beleving) Bespreek dit met het kind.

Stap 4: Doen!: Als er voor een gedrag gekozen is, kan het uitgevoerd worden.

Aandachtspunten bij de B.O.J.E.G.-methode

- Ga goed na waar het voordeel bij het verliesgedrag zit.
- Zorg voor een prettige sfeer. Streef naar win-win-situatie.
- Koppel identiteit los van gedrag. De persoon is niet het gedrag.
- Als een kind zegt: “Ik doe dit, omdat de ander ... “ Maak het kind dan duidelijk dat het verantwoordelijk is voor het eigen gedrag.
- Bij het genereren van winstgedrag (punt 2 in de B.O.J.E.G.-methode) is het vaak ook zinvol om het gedrag te oefenen. Het heeft als voordeel, dat iedereen of een persoon na de oefening begrijpt wat er bedoeld wordt. Oefenen geeft positieve energie en zelfvertrouwen.
- Ga na of de nieuwe regel tijdens de oefening een goed gevoel oproept. Staat men achter de regel. Waarom wel of niet.
- Met het genereren van zinvol gedrag kunnen, na toestemming van de betrokkenen, ook andere kinderen ingeschakeld worden om te ondersteunen.
- Het ondersteunen houdt dan bijvoorbeeld in, dat ze het kind waarschuwen, als het in oud-verliesgedrag stapt (bijvoorbeeld schreeuwen door de klas). Laat het kind rustig brainstormen hoe de anderen hem of haar kunnen helpen.
- Soms weet en voelt het kind welk gedrag zinvol is, maar mist het nog de vaardigheid om het juiste gedrag te doen. U kunt het kind helpen door te oefenen of maatjes aan te stellen om met hem of haar te oefenen.

- **De stop-dankjewel methode voor docenten**

De leerkracht-stop-dank-je-wel-methode is ontwikkeld door Posicom en heeft als doel zowel het direct afstoppen van negatief gedrag als direct het stimuleren van positief gedrag. Deze methode is verwant aan- maar niet te verwarren met de STOP methode voor leerlingen. De methode is simpel en effectief gebleken en werkt zoals hieronder beschreven.

Het één en ander wordt toegelicht met behulp van het volgende voorbeeld:

1. Leerling Miranda vertoont gedrag dat de docent niet wil (bv. praten tijdens een toets).
2. Ik zeg bijvoorbeeld: “Stil zijn tijdens de toets, Miranda” (ik zeg dus het gedrag dat ik wens, dus niet het gedrag dat ik niet wens, het gewenste gedrag wordt dus positief geformuleerd). Als ze stopt met praten, doe ik uiteraard de vervolgpprocedure niet meer.
3. Ze gaat wel door met praten en ik geef haar een seintje (voorteken, zodat de leerling zich erop in kan stellen) met bijvoorbeeld de woorden: “Pas op, ik zeg het nu twee keer” (of iets anders, maar in principe altijd hetzelfde voorteken geven).
4. Dan zeg ik: (en ik klik dan gelijktijdig ook met de duim en vinger en wijs naar de persoon in kwestie) **”Stop”** en herhaal het gewenste gedrag, dus “Stil zijn alsjeblieft”.

Er zijn nu twee mogelijkheden:

- a. **Miranda gaat door:** Miranda weet dan, dat als ze nog maar één woordje zegt, ze 10 minuten moet nablijven en dat de ouders in kennis worden gesteld over deze overtreding. Ze gaat toch door met praten. Zoals van tevoren al is afgesproken, moet ze nablijven en worden haar ouders op de hoogte gesteld dat hun dochter door een “stop” is heengegaan.
- b. **Miranda stopt:** Miranda stopt (met kletsen) en dit positieve gedrag wordt direct beloond met een bedankje door te zeggen: **“Dank je wel.”**

Kortom: de docent geeft duidelijk de grens aan door stop te zeggen, en wanneer de leerling stopt volgt de beloning: een dankjewel.

- **Oefeningen**

De volgende vier oefeningen zijn voorbeelden van oefeningen die aan een positieve groepssfeer bij kunnen dragen. Het doel van de oefeningen is focussen op wat goed gaat en wat goed gedrag is voor de leerlingen. Deze oefeningen zijn vrijblijvend en wellicht erg leuk om met de klas te doen!

- **Geheime vrienden**

Elke leerling schrijft de naam op van een klasgenoot die zijn of haar ‘geheime vriend’ wordt deze week. Tijdens het eind van de week, bijvoorbeeld in de cirkel, moet elke klasgenoot raden wie zijn of haar geheime vriend was en vooral waarom zij dat dachten. Wat is hen opgevallen aan vriendschappelijke daden? Wat hebben zij zelf gedaan om te laten zien wie hun geheime vriend is?

Op deze manier leren de kinderen wat vrienden voor elkaar doen dat zij zelf vriendelijk zijn kunnen leren (en niet alleen per ongelijk vriendelijk zijn tegen hun vrienden).

- **Geluks detective**

Het doel van deze oefening is het vergroten van sociale vaardigheden, zelfvertrouwen en samenwerking in de klas. De oefening zal ongeveer 4 weken duren.

Bij deze oefening wordt de klas opgedeeld in groepjes van ongeveer 5 leerlingen. Deze groepjes mogen de leerlingen zelf kiezen. De juf vraagt aan de groepjes of zij ‘geluks detectives’ willen zijn, op een missie die te maken heeft met het uitkijken naar iedereen die iets doet om van de school een gelukkige plek te maken.

De kinderen worden aangemoedigd om met ideeën en voorbeelden te komen van manieren waarom zij of anderen de school een gelukkige plek kunnen maken, en uiteraard complimenteert de juf de groep met deze goede ideeën. Deze worden opgeschreven op het bord.

Na één week worden de kinderen bij elkaar geroepen om de missie te bespreken. Op welke manieren hebben andere leerlingen iets gedaan wat anderen gelukkig maakt? Na een week of 4 kunnen de leerlingen hun missie individueel voortzetten. Als zij goed hebben meegedaan kunnen zij van de juf een certificaat ‘Geluks detective’ krijgen.

○ **WOWW! Working at What Works**

Het doel van de opdracht is de docenten bewust maken van alles wat al goed gaat in de les.

Bij deze oefening observeert een collega de les met een ‘waarderend oog’. Tegen de klas wordt gezegd dat deze collega alles opschrijft waarvan hij/zij denkt dat het het leren in de klas bevordert. Op het einde van de les zal verteld worden wat is opgevallen.

Aan de leerlingen word gevraagd hoe zij zich inschalen in een schaal van 1 tot 10, waarbij een 1 een klas is waarin zij niks leren en 10 een klas is waarbij de leerlingen zo goed mogelijk kunnen leren. Waarom scoren zij al zo hoog, en wat kunnen zij doen om nog hoger te scoren? Denken zij dat het mogelijk is om een hogere score te halen? Willen zij proberen om de volgende keer een hogere score te halen? De focus van deze vragen ligt dus allemaal bij dat wat al goed gaat (oplossingsgericht denken). De leerlingen krijgen inbreng in wat er verbeterd kan worden in de les en daarmee ook verantwoordelijkheid. De observator komt een week later terug om te observeren en te kijken of hij/zij vooruitgang ziet. De observator kan net zo lang terug komen tot het gewenste resultaat behaald is.

○ **‘Opleiding’ sfeerverbeteraar voor de midden- en bovenbouw**

Inleiding: Een opleiding voor U? Nee, voor de kinderen uit uw groep. Hoe werkt dat? U heeft tips aangereikt gekregen om de sfeer in de groep te verbeteren. Daarmee kunt u, als u dat wilt, aan de slag. De Opleiding Sfeerverbeteraar sluit hier mooi bij aan.

Dit werkt als volgt:

Werkblad / notatieblad sfeerverbeteraar:

Met het werkblad zie (tabel 1) kunt u de kinderen aan het begin van de schooldag:

- hun sfeerverbeterdoel laten noteren (kolom 1);
- Laten beschrijven hoe de leerlingen het doel gaan verwezenlijken (kolom 2);
- Aan het einde van de schooldag kunt u laten beschrijven of het doel (gedeeltelijk) gehaald is, en wat een volgende keer eventueel anders kan.

Tabel 1: Werkblad sfeerverbeteraar

Mijn naam is:

Dag:	Vandaag ga ik de sfeer in de groep verbeteren door:	Hier leg ik uit hoe ik dat ga doen:	Wat is gelukt? Wat ga ik de volgende schooldag anders doen?
Maandag			
Dinsdag			
Woensdag			
Donderdag			
Vrijdag			

Op deze manier is ieder kind adaptief met zijn of haar eigen gedrag bezig.

U kunt 's ochtends de eerste 10 minuten beginnen met het invullen van dit blad. Het is leuk en nuttig als de kinderen elkaar in tweetallen helpen. Het evalueren aan het einde van de dag kan weer in dezelfde tweetallen. Leer de kinderen dan wel hoe ze op een goede manier feedback aan elkaar kunnen geven. Het is belangrijk dat de kinderen hun doel positief formuleren. Dit sluit aan op de oplossingsgerichte instelling van de school.

Certificering sfeerverbeteraar

Om de kinderen te belonen kunt u de goede gedragingen om laten zetten in een door u gemaakt certificaat. U kunt op een aantal manieren certificeren.

- Samen met de groep maakt u een lijst waarop staat welke gedragingen een kind moet tonen om het certificaat te halen.
- Een andere manier is, om met het individuele kind zijn werkblad / notatieblad door te nemen en na te gaan of het kind zijn individuele doelen voor een groot deel heeft gehaald.

- Een tussentijdse evaluatie kan ook motiverend werken om er een schepje bovenop te doen.
 - Laat de kinderen regelmatig onderling evalueren.
 - Certificering gehaald? Plaats het op uw schoolwebsite!
- **Training omgang met agressie voor leerkrachten**

In het volgende schooljaar vindt tijdens een studiedag een agressietraining plaats onder de docenten. Er wordt momenteel hard gezocht naar een geschikte training.

- **De vreedzame school**

In 2004 is onze school gestart met het project “De Vreedzame School”. In een doorgaande lijn worden alle leerlingen op een herkenbare manier aangesproken op hun gedrag. Leerkrachten zijn speciaal getraind om zo met leerlingen om te gaan, dat het welbevinden van het kind sterk vergroot wordt. Daarnaast zijn er leerlingen (mediatoren) getraind om hun en elkaars conflicten op te lossen. Ouders / verzorgers participeren in dit project, zodat de samenwerking tussen school en kind in het aansturen van gedrag voor het kind herkenbaar is. De collega’s hadden een aantal aanmerkingen wat betreft het lesprogramma van de Vreedzame school.

- De opbouw van de lessen door de leerjaren heen behoefde verbetering.
- Het programma moest versterkt worden op het gebied van actief burgerschap en sociale integratie, zodat leerlingen zich nog meer medeverantwoordelijk gaan voelen voor het sociale klimaat.

De lessenserie is vernieuwd, waardoor er nu meer aandacht wordt geschonken aan burgerschapsactiviteiten zoals; omgaan met verschillen, gezamenlijke besluiten nemen, levensbeschouwing en kennis over de democratie.

De overlap tussen de leerjaren is er tussenuit gehaald en herhaling is teruggebracht tot een noodzakelijk minimum. Er zijn veel nieuwe lessen ontwikkeld, waardoor wij als ‘Vreedzame school’, weer moed krijgen om de methode weer op te pakken en goed in te gaan zetten binnen de hele school.

- **Tot slot: tips!**

Tips voor de omgang met (gediagnosticeerde) agressieve leerlingen:

- Het invoeren van de agressie thermometer waarop de kinderen kunnen aangeven hoe boos zij zich voelen.
- Om te voorkomen dat agressieve leerlingen in woede uitbarst kan gewerkt worden met formulieren waarop aangegeven wordt: Wat voel ik, Wat doe ik, Wat wil ik wat jij doet.

Tips voor de omgang met pesten voor ouders, leerkrachten en leerlingen: Hieronder zijn tips beschreven voor de omgang met pestgedrag, zowel voor ouders, docenten als leerlingen, zowel voor gepest worden als zelf pesten, en zowel voor ‘gewoon pesten’ als cyberpesten.

Gepest worden:

Ouders: Laat uw kind blijken, dat u blij bent, dat hij / zij geboren is. Ga eens rustig met het kind het fotoalbum bekijken en laat merken hoe blij u met hem of haar bent.

1. Ga na hoe uw kind sociaal functioneert op school en hoe dat vroeger was.
2. Ga na wanneer het pesten begonnen is op school.
3. Ga na wie wel pest, en wie niet pest.
4. Vraag aan de groepsleerkracht hoe volgens hem / haar het pesten komt.
5. Vraag wat school aan het pesten gaat doen. Gun de leerkracht even de tijd hierover na te denken en maak goede afspraken.
6. Na een week moet u al iets merken, dat er iets aan pesten wordt gedaan; dat daarmee op school een start gemaakt is. Als u dat merkt, geeft u dan een positief signaal af richting de leerkracht, want dat werkt stimulerend om de ingeslagen weg te vervolgen. Indien u geen veranderingen bemerkt, geef dat dan ook aan, en vraag wat het plan van aanpak is om het pesten snel te doen stoppen.
7. Gaat het pesten na twee weken nog door en merkt u geen verbetering, maak dan gerust een afspraak met de directeur of vertrouwenspersoon (zie schoolgids) en bespreek uw punten. Het is handig om een afsprakenlijst te maken en deze ook aan de gesprekspartners te overhandigen.
8. Als het pesten dan nog aanhoudt, belt u dan eens naar Posicom voor gratis advies.

9. Bespreek 's avonds met uw kind wat er allemaal goed ging. Als uw kind benoemt wat er fout ging mag hij dat natuurlijk zeggen, maar vraag daarna toch weer wat er goed ging.
10. Benader het kind positief, geef complimenten waar het kan.
11. Ga na of uw kind alleen op school gepest wordt of ook elders. Als het ook elders is door andere kinderen, overweeg dan een sociale vaardigheidstraining. De schoolarts of de huisarts kan u hierover informatie geven. U kunt ook bellen naar Posicom voor verwijzadressen en een persoonlijk gratis advies.

Leerkracht:

1. Bouw een goed contact op met de gepeste.
2. Bevestig de gepeste in wat hij goed doet.
3. Ga na of een ander kind in de klas, met een hoge sociale rangorde (populair), en communicatief begaafd, de gepeste tijdelijk wil ondersteunen (helper).
4. Neem de sociale interacties met het kind door, bijvoorbeeld: "je reageerde zo op....Wat gebeurde er daarna en was je daar tevreden mee?" Als een kind niet tevreden was met de reactie van een ander, dan kun je vragen: "Hoe had je het anders kunnen doen?" Laat de gepeste dit verhaal vertellen alsof het een film is waarnaar je samen kijkt. Verderop in hst. 9 van deze reader wordt stapsgewijs verteld hoe u deze vorm van hulp geven kunt verlenen
5. Help de gepeste; zie hst. 7 en 9 en eventueel 10.

Kind:

1. Besef, dat ieder mens belangrijk is, jij dus ook.
2. Vertel aan je ouders dat je gepest wordt, of aan een oom, tante, enz, maar praat erover.
3. Je kunt ook de kindertelefoon bellen: 0800 - 0432.
4. Als je op school gepest wordt, ga dan praten met een leerkracht, die jij vertrouwt en waarvan jij denkt, dat die jou kan helpen. Op sommige scholen voor voortgezet onderwijs zijn kinderen / studenten opgeleid om je verhaal aan te horen en daar wat mee te doen.
5. Als je gepest blijft worden, ga dan dan aankaarten (of je ouders) bij de groepsleerkracht of mentor, en als dat niet helpt bij de directeur, en als dat niet helpt bel je -met toestemming van je ouders -maar naar Posicom voor gratis advies. Bel dan in de avonduren: 0294 - 430110. Je krijgt dan Theo Klungers aan de lijn. We bespreken dan de situatie en je krijgt een aantal tips, en je beslist natuurlijk zelf of je die tips opvolgt. Je mag je naam noemen, maar anoniem bellen is ook goed!

6. Leg een dagboek aan. Hierdoor schrijf je de ellende een beetje van je af, en je kunt bij andere mensen aantonen wanneer wat waar gebeurde.
7. Ga na wat je leuk vindt op deze school en schrijf dat ook op.
8. Als je ook buiten de school gepest wordt, door leerlingen van je eigen school, meld dat ook op school. Sommige scholen vinden dat niet hun zaak, maar de school waar ik werkte deed daar ook wat aan. Als je merkt, dat je op meer plekken door verschillende mensen gepest wordt, is het misschien zinvol om een speciale training te gaan volgen, om te oefenen hoe je kunt handelen in dit soort situaties. Je huisarts (die geheimhouding heeft) kan je wellicht aan adressen helpen.
9. Heb je nog vragen, bel dan gerust naar Posicom in de avonduren, tel. van Theo Klungers is: 0294 -430 110, of e-mail: posicom@wxs.nl

Zelf pesten:

Tips voor ouders en leerkracht

1. Bouw een goed contact op met de pester.
2. Bevestig de pester in wat hij goed doet.
3. Laat de pester ervaren dat je hem als mens mag, en dat je de gepeste ook mag.
4. Maak de pester duidelijk, dat het gedrag pesten leidt tot ernstige problemen en dat je dat op zich jammer vindt, omdat je hem als mens aardig vindt.
5. Ga samen met de pester na, waarvoor hij pest. Verderop wordt beschreven hoe u een gesprek kunt voeren met een pester.
6. Maak de ouders van de pester duidelijk, dat pesten niet wordt geaccepteerd, ondanks het feit dat hun kind best aardig is.
7. Maak duidelijke afspraken met de pester, inzake pestgedrag. Beloon goed sociaal gedrag, en bestraf pestgedrag en bespreek dit gedrag, en vraag hoe het anders kan.
8. Accepteer nooit lichamelijk geweld! Geef daarvoor straf en leer het kind nieuw gedrag aan, bijvoorbeeld problemen oplossen via de stopmethode. Hierdoor heeft de pester geen enkel excuus meer om geweld te gebruiken en leert hij anders omgaan met het oplossen van problemen. Tevens is het zinvol de ouders van een pester zeer duidelijk te maken, dat geen enkele vorm van geweld door de beugel kan. De leerkracht mag m.i. eisen van de ouders, dat zij hun kind dat goed duidelijk maken.
9. Help de pester via de groepsaanpak.

Tips voor het kind

Vraag jezelf eens heel eerlijk af waarom je pest en lees dan pas verder.....

Sommige kinderen pesten andere kinderen, omdat ze vroeger zelf gepest zijn en willen voorkomen, dat ze weer gepest gaan worden. Het is logisch, dat je niet meer gepest wilt worden, maar het pesten van andere kinderen lost het probleem van een gebrek aan zelfvertrouwen niet op. Leer om meer vertrouwen te krijgen in jezelf.

Andere kinderen pesten, omdat ze het thuis of op school niet leuk hebben. Omdat ze zelf niet lekker in hun vel zitten gaan ze andere kinderen pesten. Echter pesten lost je problemen op school of thuis niet op. Uiteindelijk wordt het alleen maar erger. Ga er eens over praten met iemand die je vertrouwt en die jij ook verstandig vindt. Het gaat erom, dat jij je ook prettig voelt. Bellen met de kindertelefoon is een goed begin. Tel.: 0800-0432.

Weer andere kinderen pesten, omdat ze de baas willen zijn en denken met pesten populair te worden. Hoe meer en langer je pest, hoe meer men een hekel aan je krijgt. Misschien is dat jammer, omdat je wellicht toch best aardig bent.

Laat het anderen dan ook merken, dat je aardig bent.

Wat je kunt doen om met pesten te stoppen en om populair te blijven of zelfs te worden.

1. Beslis gewoon voor jezelf: ik stop vandaag met pesten.
2. Loop naar diegene(n) die je vaak gepest hebt en zeg gewoon: **"Vanaf vandaag pest ik je niet meer! Doe!"** En loop dan gerust stoer weg, want dan ben je ook echt stoer en geniet er maar van!
3. Als iemand nog wat wantrouwig kijkt is dat niet gek natuurlijk. Men vertrouwt je nog niet helemaal, want dit verwachten ze niet van jou, dat je stopt met pesten.
4. Maar ga gerust nog een stapje verder. Als iemand je aankijkt zeg je "hoi" of iets dergelijks, of je geeft een knikje, of je grijnst even vrolijk naar diegene.
5. Je moet dit wel even volhouden hoor, maar na een maand zullen de anderen begrijpen, dat je een leuk en aardig figuur bent geworden. Je zult er vrienden bij krijgen en je oude vrienden moeten misschien nog even aan je wennen.
Het kan best zijn, dat je oude vrienden nog willen, dat je gaat pesten, maar maak hen maar met de nodige humor duidelijk dat je daarmee bent gestopt.
6. Je hoeft natuurlijk niet direct vrienden te worden met diegene die je vroeger pestte, maar als je niet pest ben je al hartstikke goed bezig.

Cyberpesten:

Tips voor de school en de ouders:

- Bij plagen in de werkelijke wereld kun je zien of iemand het plagen leuk vindt. Men kan stoppen en excuses maken als een plagerij niet goed valt. Bij digitaal plagen kan de verzender de tekst als geintje bedoeld hebben, terwijl het bij de ontvanger keihard aankomt. Dit gegeven bespreekbaar maken met de kinderen.
- Vraag aan kinderen regelmatig of ze wel eens vervelende teksten toegestuurd krijgen.
- Uw kind kan ook degene zijn die vervelende teksten naar een ander stuurt! U kunt dit met uw kind bespreken.
- U kunt de computer in de woonkamer zetten, zodat u het computergedrag van uw kind, en dat van de persoon aan de andere kant van de lijn, kunt volgen.
- Bewaar alle vervelende e-mailtjes, SMS'jes en MSN-berichten. Ze kunnen later als bewijs dienen. Scholen kunnen soms met de informatie uit de tekst nagaan, bij wie het anoniem pesten vandaan komt. Soms kunnen verkeerd gespelde woorden, of vreemde zinsconstructies of apart woordgebruik naar de pester leiden.
- E-mailtjes zijn na te trekken bij de provider. Doe aangifte bij de politie.
- Op scholen kunnen e-mails vaak anoniem verzonden worden. De ICT-er kan achterhalen van welke computer de verzending plaats vond. Gecombineerd met roostergegevens kan nagegaan worden welke groep op een bepaald moment aan het computeren was. Hierdoor komt men dicht bij de pester.
- Opgepast: een e-mailadres kan vervalst zijn. Een pest- e-mailtje van Hendrik van Boerenhaven, hoeft niet van Hendrik te zijn. Iemand kan zijn e-mailnaam misbruikt / vervalst hebben. Hendrik zou wel erg onvoorzichtig zijn om iemand te pesten met zijn eigen e-mailadres. Uiteraard weet u dan wel dat de pester Hendrik en de gepeste kent. Dat sluit weer een aantal mensen uit.
- Surf eens naar: <http://www.planet.nl/planet/show/id=1096809/sc=73d234> Op die site vindt u ook een video over pesten en bedreigen via e-mail. Bron: Planet Internet.
- Zie ook: http://www.planet.nl/upload/1390685_8482_1107212277318-Persrapport_Qrius.pdf

Tips voor kinderen:

- meld vervelende e-mailtjes aan je vader / moeder of juf / meester;
- print vervelende berichten uit als bewijs;

- geef nooit zomaar privé-gegevens weg, zoals je naam, telefoonnummers, adres, naam of adres van je school, sportclub, e.d. Overleg altijd eerst met een ouder of docent;
- meld bedreigingen altijd bij je ouders, leerkracht, chatboxmoderator;
- blokkeer personen die vervelend doen en log eventueel met een nieuwe naam in.